

ÚVOD

Etické kodexy, morálka chování a otázka samoregulace se v postmoderní době, která člověka znovu a znovu staví před otázky jaké jsou jeho hodnoty?, v co věří?, dá se vůbec v něco věřit?, stávají aktuálními tématy. Etické kodexy uvádí v České republice do praxe státní správa, policie, svůj vlastní kodex mají i pracovníci záchranné služby a o schválení etického kodexu se na podzim roku 2005 snažili také poslanci Parlamentu České republiky. O etických kodexech podniků se vyjadřuje i organizace Transparency International, která po celém světě bojuje proti korupci a vzniku korupčního prostředí.

Snaha odpovědět na otázku, zda jsou etické kodexy nutné pro práci v redakcích médií a především snaha zmapovat etické kodexy ve vybraných celostátních denících v České republice jsou důvody, proč jsem si vybrala téma etických kodexů v redakcích tištěných deníků pro svou bakalářskou práci.

Vycházela jsem z toho, že tisk je médium s mnohem delší tradicí a historií a mohl si tak již projít řadou diskuzí o problémech, které se objevily v počátcích existence tohoto média a později s nástupem nových technologií. Předpokládala jsem, že kodexy tištěných médií budou „vyspělejší“. Česká republika se však v tomto směru vymyká, jelikož zde diskuze nad otázkami novinářské profesionality, která obsahuje i etické otázky, byla násilně přerušena komunistickým obdobím. Během něj až do roku 1989, kdy režim padl, v České republice oficiální etické kodexy redakcí neexistovaly, protože existovat nemohly jelikož podstatnou zásadou, kterou kodexy uvádějí (většinou hned na prvním místě) je, že redakce je nezávislá na jakékoliv vnější moci. Tato podmínka v centrálně řízené společnosti s centrálně řízenými oficiálními sdělovacími prostředky nemohla být splněna. Diskuze o profesionalitě práce v médiích probíhala až na začátku devadesátých let.

Při mé práci mě zajímalo, proč se média snaží své etické kodexy sestavovat a řídit se podle nich. Chtěla jsem zjistit, které deníky se tvorbě kodexů věnovaly a sestavily je samostatně, které se inspirovaly kodexem Syndikátu novinářů, případně jinými zahraničními kodexy, dokumenty či publikacemi. Také jsem chtěla zjistit, jaká témata a jaké problematické situace kodexy jednotlivých deníků upravují. Zda doporučují řešení nebo pouze zaujímají stanovisko.

Práce novinářů spočívá v demokratických společenských systémech především v zastupování společnosti ve vztahu ke státnímu aparátu, ale nejen k němu. V určitém smyslu médii „zastoupená“ společnost má právo po novinářích, s ohledem na zachování demokratických zásad, vyžadovat transparentnost a důvěryhodnost.

Média jako „hlídací pes demokracie“ kladou za společnost otázky vlády, zákonodárcům, státní správě a dalším společenským organizacím. Svou funkci takto definovala redakce časopisu Týden, prvního tištěného média v České republice, které zveřejnilo svůj etický kodex.

Výňatek z úvodu kodexu: Ze svobody tisku, jak jí rozumíme, vyplývá několik zásadních povinností: ptát se na činy vlády, parlamentu, prezidenta, ale i ostatních veřejných i soukromých institucí; vyvolávat diskusi o rozhodnutích volených i nevolených veřejně činných osob; a konečně udržovat právo jak na nepopulární názory, tak na možnost souhlasu s většinou. Redakce časopisu TÝDEN si uvědomuje vliv, který média mají. Čím je tento vliv větší, tím oprávněnější jsou vysoké nároky na výkony žurnalistů, musí být přesné a srozumitelné, nestranné, citlivé, inteligentní. ... Jsme přesvědčeni, že diskuze o etice médií nepatří pouze novinářům samotným. Média nepůsobí vně společnosti, naopak jsou její důležitou součástí. Spoludefinovat, co v médiích etické je a co není, musí také ti, kteří nikdy nepřekročí práh jakékoliv redakce.

V první kapitole této práce předložím základní poznatky o vnímání etiky jako součásti filosofie a vědecké disciplíny. Ve stručnosti uvedu její vývoj až do současnosti a budu se snažit definovat jednotlivé pojmy, se kterými toto vědecké odvětví zachází. Popíši také jednotlivé přístupy k etice a k jejímu rozdělení. Zaměřím se na popsání etiky jako jedné z forem regulace chování, kterou je důležité se zabývat. Součástí kapitoly bude také teorie práva, která řadí právo, morálku a etiku, jako způsob samoregulace, do tří vrstev, které na sebe vzájemně navazují, fungují dohromady a vzájemně se symbioticky doplňují. Etika je v tomto pojetí chápána jako princip společenské samoregulace a zároveň jako nejvyšší cíl absolutních hodnot, k nimž společnost vzhlíží a které uznává.

Pojednání o etice poté ve druhé kapitole zúžím na etiku profesní a z ní vyberu jen dílčí část – etiku novinářskou. Připomenu mezinárodní úmluvy, které dávají základní právní rámec pro svobodnou práci novinářů, jako deklaraci OSN nebo Listinu základních práv a svobod. Deklarací evropských ministrů kultury z pražské

konference konané v roce 1994 se přesunu k další části práce, kde se zaměřím na chápání principu samoregulace v médiích.

Ve třetí kapitole se ještě ve stručnosti zaměřím na vývoj samoregulace v České republice po roce 1989.

Dominantní kapitolou bude kapitola čtvrtá, ve které jsem se pomocí chronologické deskripce snažila zachytit vývoj etických kodexů vybraných deníků v České republice po roce 1989. Popíši jejich obsah a zaměřím se na nejproblematictější momenty novinářské práce a na to, jak jsou tyto momenty zpracovány ve vybraných kodexech. V poslední části kapitoly metodou komparace srovnám vybrané kodexy a Etický kodex novináře Syndikátu novinářů.

Deníky, jejichž samoregulační pravidla budou obsahem mé práce, jsem vybrala mezi nejčtenějšími tituly s denní periodicitou v České republice. Z těchto deníků jsem pak vybrala ty, které samy sebe označují za seriózní média přinášející objektivní zpravodajství pro celou společnost. Zařadila jsem i deník Právo, který etický kodex nemá, a pokusila jsem se zjistit, jak tuto skutečnost reflektují vedoucí redaktoři tohoto periodika. Celostátní deníky jsem doplnila o deníky regionální, sdružené pod hlavičkou Deníků Bohemia a Deníků Moravia.

Úskalí při zpracovávání tohoto tématu bakalářské práce se objevilo několik. V prvé řadě neexistuje mnoho publikací o profesní – novinářské – etice v českém jazyce. V základní literatuře, která v českém jazyce ke studiu médií je, je etice věnováno jen několik kapitol. Na etiku zaměřené publikace jsou dostupné pouze v angličtině, případně němčině. V těchto publikacích jsem narazila na to, že pojmy jako morálka nebo etika jsou v nich používány ve větší či menší míře jako synonyma.

Další komplikací při zpracovávání tématu etických kodexů v českých tištěných médiích s denní periodicitou a jejich historie od roku 1989 bylo v redakcích dohledat starší verze současných kodexů. Lidé, kteří se možná dříve než v roce 2002, kdy v Hospodářských novinách začal platit první kodex deníku, snažili redakční práci kodifikovat, už mnohdy v denících nepracují a pokud, tak ani oni nevědí, kde by bylo možné staré kodexy najít. Vývoj kodexů se v redakcích vybraných českých deníků nedokumentuje. Zároveň jsem narazila na neochotu a odmítavý přístup ze strany oslovených vedoucích pracovníků v jednotlivých redakcích. K otázce kodexů se většina nechtěla vyjadřovat nebo poukazovala na svou přílišnou zaneprázdněnost.

KAPITOLA I

Etika jako vědecká disciplína a součást normativních systémů společnosti

1. 1 Etika jako věda

Etika která patří do širšího vědeckého zkoumání filosofie, často je popisována jako praktická filosofie zabývající se lidským jednáním vzhledem k mravním požadavkům (Universum, 2. díl, 2000, 638). Základem slova je řecké slovo éthikos, které znamená mravní nebo nauka o mravech.

1. 1. 1 Definice pojmů¹

Etika – (z řec. éthikos – mravní) je filosofická nauka o správném jednání, která hodnotí činnost člověka z hlediska dobra a zla. Přeneseně jde o nauku o původu a podstatě morálního vědomí a jednání. Etika se snaží najít obecné a společné základy, na nichž stojí morálka, případně se snaží morálku zdůvodnit.

Morálka – (z lat. moralis, mos – mrav); za morálku je považováno to, co je eticky dobré. V širším smyslu jde o relativně stabilní systém hodnotových představ (hodnot) a norem vycházející z náboženských kodexů či lidských zvyků a mravů, které třídí jednání a předpisy podle dobra a zla ne z hlediska bezprostředního prospěchu, ale z hlediska obecně platných principů, které daná kultura či civilizace sdílí. Základní význam přitom podle Všeobecné encyklopedie Universum mají imperativy zakazující, které mají zdržet jednotlivce od plného uskutečnění jeho vitálních popudů ve prospěch akceptování podmínek sociálního soužití jako je spravedlnost a uznání práv cizí osoby. Morálka je součástí kulturního systému společnosti a proto se v jednotlivých společnostech, historických epochách, ale i mezi skupinami v rámci jedné společnosti liší. Všeobecná encyklopedie Diderot ještě dodává, že morálka je historicky a kulturně podmíněný souhrn hodnotících soudů, zvyků, názorů, ideálů, jimiž se lidé ve svém jednání řídí. Dodržování morálních pravidel je kontrolováno veřejností a podléhá sociálnímu tlaku, ale i vnitřní sankci (pocitu studu, viny).

---

¹Definice: Všeobecná encyklopedie Universum, Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích Diderot, Akademický slovník cizích slov.

Kodex – (z lat. codex – kniha, soupis, seznam); jde o volný nebo systematický soubor právních předpisů: kodex rodinného, církevního práva, přeneseně i mravní kodex.

Samoregulace (autoregulace) – (z řečtiny a latiny); je proces usměrňování chování jedinců založený na zpětné vazbě, jde o takzvané samořízení, o stanovení pravidel a jejich zpětnou revizi a případné přehodnocení.

1. 2 Jak etiku definují mediální a etičtí teoretici?

Mel Thompson v *Přehledu etiky* tvrdí, že etika se snaží diskuzí dojít k tomu, co lze v životě lidí považovat za dobré a co za špatné, co je správné a nesprávné. Etika zkoumá mravní rozhodnutí lidí a způsoby, kterými se je snaží odůvodnit. (Thompson, 2004, 11)

Conrad Fink považuje etiku za systém principů, morálky nebo kodex chování a postojů. Etika jsou podle něj hodnoty a pravidla, která nastavuje jedinec, skupina nebo kultura a která hledají meze lidského chování a odpovědi na otázky, co je dobré a co zlé, správné a špatné. (Fink, 1988, kapitola 1, str. 5)

Morálka podle českého teoretika novinářské etiky Václava Moravce jako náplň teoretické disciplíny (etiky) obsahuje vše, o čem člověk přemýšlí a co činí, vzhledem k nejhlubší rovině svého lidství. (Moravec, 2005, 50)

Etika a morálka jsou tedy systémem pravidel, která vycházejí ze společnosti a na nichž se společnost diskuzí snaží dohodnout, přičemž tato pravidla by měla lidem pomoci odpovědět na otázky co je dobré a co špatné, s přihlédnutím k tomu, jak mají jednat, aby mohli obstát a naplnit svou funkci ve společnosti dalších lidí.

1. 3 Několik pohledů na rozdělení etiky

Etiku lze z teoretického hlediska podle Thompsona rozdělit na deskriptivní etiku, normativní etiku, metaetiku a aplikovanou etiku. Dále lze etiku dělit na individuální a sociální a autonomní a heteronomní. Teorii o etice smýšlení a etice zodpovědnosti přináší Michael Kunczik (Kunczik, 1995, 88). Pokud se jedinec dostane do situace, kdy čelí etickému problému a musí učinit rozhodnutí, nabízí teorie etiky tři možnosti rozhodování a to za prvé podle absolutních etických pravidel (absolutistická etika), za druhé rozhodování bez etických pravidel

(antinomická „protizákonní“ etika) a za třetí rozhodování vycházející z aktuální situace (situační etika).

1. 3. 1 Čtyři základní přístupy k rozdělení etiky

Následující rozdělení vychází z *Přehledu etiky* Mela Thompsona.

a) Deskriptivní etika – je zčásti sociologií a zčásti psychologií morálky; nevytváří etická pravidla a nesnaží se zjišťovat, co je dobré a co špatné, pouze popisuje danou situaci a případně i motivace jedinců či celé společnosti, které k danému pravidlu vedly.

b) Normativní etika – se ptá na normy chování, na jejichž základě lidé rozhodují, co je dobré a co špatné, zabývá se také otázkami povinností (co by jedinec dělat „měl“) a hodnot (co jedince k tomu, že by něco dělat „měl“, vede, ptá se po tom, jak se pozná dobrý či správný život).

c) Metaetika – překračuje obě předešlé etiky, jelikož se ptá po jazyce etiky, „Co znamená, když řeknu, že žiji dobrý život?“, metaetika byla reakcí na proud myšlení, který tvrdil, že veškeré výroky o morálce jsou bezvýznamné, a snažila se zjistit, co lidé svými výroky míní.

d) Aplikovaná etika – tato etika je nejdiskutovanější oblastí etiky, veškeré teoretické poznatky se snaží aplikovat na problémy běžného života a pomáhá formulovat morální rozhodnutí, mezi významné oblasti etiky v současné době patří etika života a smrti, lékařská etika, bioetika (především otázky genetiky), etika sexuality a vztahů, právní etika a například etika obchodní. (Thompson, 2004, 11)

1. 3. 2 Etika individuální a sociální, autonomní a heteronomní

Rozdělení na etiku individuální a sociální poukazuje na fakt, že na etická pravidla může jinak nahlížet jednatel a jinak skupina. Individuální etika popisuje požadavky, které na sebe klade člověk sám, nezávisle na své společenské situaci. Například pokud společnost souhlasí s prováděním interrupcí, nemusí to souznít s osobním přesvědčením jednotlivce a naopak.

Etika autonomní se zabývá situací, kdy si etické zásady stanoví člověk sám, případně se na nich shodne společnost. Heteronomní etika představuje teorii, že všechny mravní zásady a pravidla jsou dané zvnějšku, například Bohem.

1. 3.3 Etika zodpovědnosti a etika smýšlení

Michael Kunczik přináší v *Základech masové komunikace* teorii rozdělení etiky na etiku zodpovědnosti a etiku smýšlení. Podle Kunczika se lidské sociální jednání dělí na dva druhy – účelově racionální a hodnotově racionální. První je orientováno na dosažení cíle (subjektivně chápané účely) co nejúčinnějšími prostředky (prostředky osobně považovanými za adekvátní), druhé je spojeno se subjektem a určováno „vědomou vírou ve vlastní hodnotu etické, náboženské, politické či jiné povahy bez ohledu na měřítko úspěchu“. Etika zodpovědnosti se pak podle Kunczika opírá o účelovou racionalitu jednání, jelikož správnost jednání hodnotí v první řadě podle předpokládaných důsledků a ne podle výchozích „modelů“. Jedinec řídicí se etikou zodpovědnosti se nezabývá jen volbou prostředku k dosažení cíle, ale zvažuje případné hodnoty mezi sebou. Podle Kunczika jde o jednání, které kalkuluje s přímými, ale i nepřímými efekty jednání, čímž jedinec přebírá zodpovědnost za zamýšlené i nezamýšlené důsledky a nenabývá dojmu, že je může svést na jiné. Naopak etika smýšlení vychází z hodnotové racionality a správnost jednání zvažuje podle vlastního přesvědčení a ne z hlediska předpokládaných důsledků. Jedinec řídicí se etikou smýšlení odmítá nést zodpovědnost za následky chování a jednání. Tu za něj nesou ostatní. Jednající se podle Kunczika všemi silami snaží o absolutní hodnotu, je absolutně podřízen pravdě. (Kunczik, 1995, 88)

1. 3.3.1 Etika smýšlení, etika zodpovědnosti a žurnalistika

Kunczik však tvrdí, že reálné etické chování se nachází mezi těmito extrémy. Mediální teoretik poté aplikuje tuto svou teorii na žurnalistickou praxi a uvádí, že nelokální žurnalisté jsou spíše orientováni na etiku smýšlení a vesměs odmítají zodpovědnost. To může být podle Kunczika důsledek profesní situace, která neposkytuje dostatek informací o případných následcích zpráv. Naopak lokální žurnalisté spíše jednají v intencích etiky zodpovědnosti, jelikož jsou s následky svého chování neustále konfrontováni. „Zůstává však otázkou, co převzetí zodpovědnosti konkrétně znamená,“ upozorňuje Kunczik. (Kunczik, 1995, 88)

1. 3.4 Etické rozhodování

V neposlední řadě lze ještě etické rozhodování rozdělit podle kritéria, do jaké míry jednotlivec, který stojí před rozhodnutím, využívá jemu známá etická pravidla.

a) Absolutistická etika – rozhodování se řídí pevně danou sadou principů a zákonů, od nichž se nelze odchýlit. Pokud je jedním z principů „lhát se nemá“, tak podle absolutistické etiky není přípustná ani milosrdná lež, publikuje se vše, pokud jedním z ustanovení je, že nic nesmí být zamlčeno.

b) Antinomická etika – při rozhodování jedinec odmítá veškerá pravidla či etická ustanovení, každou eticky problematickou situaci řeší zvlášť bez ohledu na předchozí nebo budoucí rozhodnutí, nezajímá se o motivy, důsledky nebo povinnosti, stojí „proti zákonu“ (anti nomen).

c) Situační etika – situační etika leží mezi těmito dvěma extrémy, při rozhodování jedinci akceptují zásady komunity a její tradice, každé rozhodnutí však předem zvažují, dělají kompromisy a zajímají se o možné důsledky, tato etika vychází z křesťanských tradic a z Kantovy etiky: „Nečiň jiným co sám nechceš a jednej tak, aby toto jednání bylo nejlepší pro co nejvíce lidí.“

V této práci se budu věnovat především aplikované etice, do níž novinářská etika patří, a etice individuální, jelikož novinář čelí etickým dilematům jako jedinec, který je za svá rozhodnutí plně odpovědný. V práci již nebude zahrnuto, jakým způsobem redaktoři jednotlivých deníků etické kodexy aplikují v praxi a zda, jak a proč se rozhodují.

1. 4 Stručný historický přehled vývoje etiky

Ve své více jak dvou a půl tisícileté historii prošla filosofie a s ní i etika mnohými názorovými proudy a zaznamenala několik klíčových míst ve vývoji teorie etiky v západním myšlení. Jelikož cílem této práce není shrnout historii filosofie a vývoj etiky až do dnešních dnů, využiji historického přehledu z *Přehledu etiky* od Mela Thompsona.

První zmínky o problémech, které dnes považujeme za základní témata etiky, se objevily již ve Starověkém Řecku ve spisech Platóna a Aristotela. V jejich textech nalezneme diskuze o tom, v čem spočívá dobrý život, o ideálních vlastnostech, které by člověk měl mít, a o vztahu mezi ctností a hledáním štěstí. Starověká etika kladla velký důraz na rozumovou složku člověka a podle Thompsona „schopnost myslet v myšlení starověkých filosofů neznamenovalo jen porozumět, ale i jednat. Etika je rozum uvedený do praxe. (Thompson, 2004, 67)

S příchodem křesťanství se začala rozvíjet etika křesťanská, která spolu s hodnotami, které uznávali starověcí myslitelé, položila základy etiky evropských národů. Křesťanskou etiku lze podle Thompsona rozdělit na dva zásadní proudy – etiku, odmítající mravní systémy založené na rozumu, vybudovanou na autoritě Bible, hlav církve a vnuknutí Ducha svatého a etiku založenou na přirozeném zákoně, která vycházela z Aristotela, ale i z učení stoiků. Křesťané dali společnosti Desatero² a křesťanští filosofové, jako byl například Tomáš Akvinský, také formulovali definici přirozeného zákona. Akvinský se v ní snaží sloučit Aristotelovu myšlenku, že všechno by mělo spět ke svému účelu či cíli, a křesťanskou nauku, podle níž jsou všechny věci stvořeny Bohem, s cílem získat ucelený obraz toho, co lze považovat za přirozené a správné. Přirozený zákon zcela nevylučuje rozum z mravního systému, ten ovšem je pouze východiskem morálky a má logicky podporovat zásady poznané prostřednictvím zjevení.

Vzdělané evropské vrstvy přinesly v období baroka, klasicismu a osvícenství čtyři různé přístupy k etice prezentované Thomasem Hobbem, Davidem Hudem, Imanuelem Kantem a zastánci utilitarismu. Hobbes tvrdil, že etika musí být postavena na smluvní dohodě mezi lidmi, podle něj je to jediná možnost, jak zabránit anarchii, za účelem omezit lidskou sobeckost. Hume naopak zastával názor, že etika by měla být primárně založena na citech, spíše než na rozumu, jelikož lidé k sobě přirozeně pociťují vzájemné ohledy a ty jsou základem etického chování. Lidské jednání a vztah mezi citem a rozumem viděl podobně jako Platon – touhy jsou to, co ovlivňuje naše jednání, ovšem rozum je nad těmito touhami a dokáže je ovládat tak, aby vedly ke „štěstí“. Hume uznával zavedení pravidel, protože věřil že tato pravidla usměrní lidské touhy tak, aby byly naplněny. Utilitaristé jako Jeremy Bentham a John Start Mill, podle Thompsona nyní jeden z „nejvlivnějších a nejrozšířenějších“ teoretických směrů etiky (Thompson, 2004, 93), soudili, že etika by měla vycházet z očekávaných výsledků jednání a měla by se jim podřizovat. Ve své nejjednodušší podstatě vychází z „principu užitečnosti“. Imanuel Kant zasáhl do vývoje teorie etiky svým názorem, že základní etické

---

²Desatero nebo také dekalog (řeč.) považují židé a křesťané za příkazy (přikázání), které Bůh – Hospodin – dal lidem jako směrnici pro způsob života. Podle Starého zákona předal Bůh dvě desky s přikázáními na hoře Sinaj do rukou Mojžíšových. Přikázání jsou v Bibli vyjmenována dvakrát; poprvé v knize Exodus (20,2–17), podruhé v knize Deuteronomium (5,6–21). Desatero přikázání zní: (Já jsem Pán, tvůj Bůh), Nebudeš mít jiné bohy mimo mne, Nevezmeš jména Božího nadarmo, Pomni, abys den sváteční světil, Cti otce svého i matku svou, abys dlouho živ byl a dobře se ti vedlo na zemi, Nezabiješ, Nesesmilníš, Nepokradeš, Nepromluvíš křivého svědectví, Nepožádáš manželky bližního svého, Nepožádáš statku bližního svého.

principy by měly být postaveny jen na čistém praktickém rozumu a na zásadě jednat tak, aby se jednání jedince shodovalo s jednáním, jaké by jedinec vyžadoval od ostatních. Kant svou teorií mravní volby zásadně změnil pohled na aktivní úlohu člověka při mravním rozhodování. Morálka podle Kanta neleží ve faktických důkazech, ale ve svobodě člověka a jeho rozhodnutí uplatňovat „dobrou vůli“. (Thompson, 2004, 106)

V 18. a později v 19. a hlavně 20. století se myslitelé jako Fridrich Nietzsche a Jean-Paul Sartre dívali na etiku spíše z pohledu vývoje jedince nebo osobních otázek, které si lidé kladou. Etika podle Sartra není objevena a lidem přinesena. Sartre tvrdí, že lidé se stávají tím, čím jsou, prostřednictvím svých rozhodnutí.

V polovině 20. století se objevil silný myšlenkový proud zvaný logický pozitivismus, který poukazoval na to, že etický jazyk nemá význam, jelikož etika je založena na abstraktních pojmech, které nelze ověřit a které nemají „hmatatelnou hodnotu“. Etika byla navíc mnohými považována za způsob, jak vyjadřovat vlastní preference nebo dávat příkazy, což s sebou neslo negativní příznak. Poslední desetiletí 20. století podle Thompsona oživila zájem o aplikovanou etiku, ale i o teorie smlouvy a ctností. (Thompson, 2004, 13)

Etika a morálka stojí po přelomu tisíciletí podle knihy *Úvahy o postmoderní době* sociologa Zygmunta Baumana před zásadní otázkou. Zda lidé po pádu modernity přijmou fakt, že postmoderní doba v sobě již nenese oprávnění pro existenci univerzálních principů, a nahrazuje je zdravým rozumem. Modernita byla podle Baumana „věkem etiky“, tedy obdobím, kdy předem stanovené etické principy stanovovaly morální chování. Podobně platilo pravidlo, které civilizace považovala za svůj základní kámen a odlišující prvek, že zákon a právo předchází „řád“. Bez nich by podle Baumana v éře modernity řád nikdy nebyl, podobně jako by morálka nebyla bez etiky.

Postmodernita je však podle Baumana věkem deregulace. S tímto faktem společnost v mnoha oblastech souhlasí, ovšem nechce se vzdát toho, že řád udržují pravidla daná, a má strach, že bez jasně vymezených etických pravidel přijde „morálka zpátečnická, založená na špatně vybraných, falešných, nezobecnitelných, protirozumových a co do důsledku zhoubných principech“. (Bauman, 2002, 151) Bauman však tento závěr považuje za špatný. Etické zákony garantované trestními sankcemi a intelektuálním vyděračstvím jsou podle něj jen železnou klecí, která brání podstoupení hlavní zkoušky každé morálky – zkoušky spočívající v zakládání

a reprodukci lidského společenství. Fakt, že lidstvo přežilo až do dnešní doby lze navíc podle autorů *Filosofických základů lékařské etiky* Jiřího Šimka a Vladimíra Špalka mimo jiné přičíst také tomu, že miliardy lidí opakovaně a ze svobodné vůle chtěli a zůstali „lidmi za všech okolností se vším, co k fenoménu člověk náleží“.
(Šimek, Špalek, 2003, 110)

Odejmutí vnější schránky, tedy oné „železné klece“, by podle Baumana mohlo znamenat zpřesnění a zpružnění vlastní morálky.

Je také možné, že lidé se od chvíle, kdy jejich uvažování nebude zahlceno starostmi o etické zákonodárství a dodržování litery ustaveného práva, budou moci – a budou muset – postavit tvář v tvář faktu morální autonomie, který nadále nebude možné něčím zakrývat, jakož i tvář v tvář faktu, že morální autonomie znamená morální odpovědnost – odpovědnost, kterou nelze odejmout, ale již se ani nelze zříci.
(Bauman, 2002, 153)

„Tato nová nutnost převzít reálnou odpovědnost za své morální chování je častou příčinnou mravního bloudění a zoufalství, ale také jedinečnou šancí,“ píše Bauman. Podle něj v tu chvíli předá modernita a věk etiky vládu postmoderní éře a věku morálky. (Bauman, 2002, 153) Zdravý rozum pak nemá jinou volbu, než ve vztahu k ostatním lidem, jak uvádí Šimek se Špalkem, volit spolupráci a vzájemnou pomoc, lidskost, jako základní charakteristiku člověka a svobodu. (Šimek, Špalek, 2003, 110)

1.5 Etika v postmoderní éře: zodpovědnost a dialog

Přijmout odpovědnost za své jednání na místo slepého lpění na formalizovaných kodexech – to je závěr, ke kterému dochází i Šimek a Špalek po debatě nad významem hodnot a principů, které lidé používají při popisování „dobra“, jehož definice však není a nebyla zatím obecně přijata. Přestože jsou podle autorů hodnoty a principy pro morální rozhodování lidí určující, myšlení pouze v těchto mezích je pro samo rozhodování nedostačující.

Myšlení v principech přináší stejné problémy jako práce s hodnotami na střední úrovni abstrakce. Přijetí určitého principu ještě nedává návod ke konkrétnímu jednání. (Šimek, Špalek, 2003, 109)

Hodnoty a principy je podle těchto autorů třeba brát jako mantinely především pro následnou diskuzi, jelikož „jinou možnost, než vést dialog o morálce dnešní doby (*postmoderní doby, ve které nic není dané a vše se znovu a znovu přezkoumává, nejsou daná pevná pravidla a zaběhané systémy se ukazují jako nefunkční*) nemáme“. (Šimek, Špalek, 2003, 109)

1.6 Etika jako součást normativních systémů společnosti

Podle teoretiků práva se normativní systém ve společnosti dělí na několik složek. První jsou zákonné normy, schvalované zástupci společnosti s cílem upravit společenské vztahy a garantovat spravedlnost.

Druhou částí jsou podle Viktora Knappa etika s morálkou, v Knappově výkladu spíše jen morálka. Knapp tvrdí, že právo není minimum morálky, jak se často tvrdí, ale že jde o dva navzájem se propojující systémy. Ne všechny normy totiž podle Knappa mají morální atributy. Podobnou definici přináší i britský teoretik Herbert Lionel Adolphus Hart v knize *Pojem práva*. Podle něj jsou morálka a právo spojené a neexistuje obстойná definice, která by přišla s jasným rozlišením charakteristických rysů, které spolu právní a morální pravidla nemohou sdílet. Jistý rozdíl lze podle něj vnímat ve chvíli, kdy jsou některá pravidla udržována prostřednictvím hrozby trestu za neuposlechnutí a další jsou udržována prostřednictvím odkazů na předpokládaný respekt k pravidlům, na pocity viny či výčitky svědomí. (Hart, 2004, 170)

Hart ještě poukazuje na fakt, že jak právo, tak morálka v sobě obsahují pravidla vytvářející požadavky, jež musí zjevně splnit každá skupina, pokud její členové chtějí žít pospolu. Což je podle něj další důkaz toho, že oddělit právo a morálku nelze a nelze ani tvrdit, že právo je minimum morálky, jelikož existují i případy, kdy je právo přísnější než morálka. Dokázat to lze například na tématech interrupce nebo euthanasie.

Otázkou morálky práva a morálky jako samostatného pojmu se zabývá v knize *Morálka práva* také Lon L. Fuller. Ten morálku dělí na dvě odlišné větve: morálku aspirace a morálku povinnosti. Morálka aspirace podle Fullera vychází z řecké filosofie a je to morálka usilující o dobrý život a o uskutečnění „lidské hodnoty“ jako takové. Morálka aspirace začíná „na vrcholu lidských počinů“. Tato morálka pojímá „dobré“ chování (chování, které vede k naplnění lidské hodnoty) jako

chování řádné a vhodné, tedy takové, kterým se vyznačuje člověk jednající, jak nejlépe umí. Největším „hříchem“ pak pro člověka je selhání úsilí o dosažení této „lidské hodnoty“. (Fuller, 1998, 7)

Morálka povinnosti oproti morálce aspirací naopak podle Fullera začíná na nejnižší úrovni. Stanovuje totiž základní pravidla, bez nichž nemůže společnost existovat a dosáhnout přitom konkrétních cílů, ke kterým směřuje. Morálka povinnosti je morálka křesťanského Desatera, která své požadavky formuluje pomocí pojmů jako „neuděláš“. Taková morálka podle Fullerova výkladu nesoudí člověka za to, že nedosahuje a nevyužívá plné realizace svých možností a schopností. Naopak jednotlivce soudí za to, že nerespektuje základní požadavky společenského života.

Morálka aspirace, jak ji chápe Fuller, nabízí obecnou představu dokonalosti, ke které by lidé měli směřovat, morálka povinností pak jsou základní kroky a nabídky směrů, jak k této dokonalosti odstartovat.

Při kodifikování etických pravidel, tedy pravidel pro morální chování, Fuller vybízí k co nejskrovnějšímu ustanovování pravidel morální povinnosti, která připodobňuje k právu, a naopak vybízí k vytvoření podmínek pro to, aby člověk mohl „stoupat vzhůru“. Podle Fullera je to lepší varianta, než kdyby byl člověk omezován a tisknut ke zdi „definitivní artikulací jeho nejvyššího dobra“, tedy formalizovanými, konkretizovanými, obsáhlými a detailními definicemi „dobrého chování“, ať už by šlo o celospolečenská pravidla nebo pravidla etického chování v určité profesi. (Fuller, 1998, 15)

1. 6. 1 Tři vrstvy normování

Na Fullerovu teorii navazuje bývalý český ústavní soudce, vysokoškolský profesor a teoretik práva Vojtěch Cepl³.

„Morální kapitál neboli sociální kapitál“, základní souhrn pravidel, musejí být podle Cepla dodržovány dobrovolně, protože je podle něj utopií, že je nebo bude možné všechna pravidla vymezit a vymáhat. Pravidla chování ve společnosti vznikají podle Cepla spontánní reakcí mezi lidmi. Příkazy nedává ani Bůh a ve svobodné společnosti je nemůže dát ani stát nebo panovník. Vznikají mezi lidmi a pokud se osvědčí, stanou se přirozenou součástí sociálních interakcí, bez potřeby je dále kodifikovat.

---

³Záznam hovoru viz. Příloha.

Etika v nejširším slova smyslu přináší pravidla chování, je to vlastně normativní systém chování. Ovšem je to také pouze vrcholek (nebo základ) systému všech psaných i nepsaných pravidel, která má každá společnost. Každá společnost by se měla snažit, aby nepsaných pravidel bylo mnohem více, než pravidel, která je potřeba kodifikovat zákonem a tedy zpětně vynucovat státem. Pravidla lidského chování rozděluje Cepl do tří vrstev, které nestojí nad sebou, ale jsou vzájemně propojené.

a) První vrstvou jsou pravidla lidského chování, která jsou vytvořena ve zvláštní, formálně přísně stanovené legislativní formě. Tato pravidla stanovuje stát, tedy zástupce společnosti, který na tuto činnost má monopol. Nikdo jiný nemůže pravidla chování v tomto rozsahu a působnosti ustanovit a to proto, že jiná pravidla říkají, že se na tom společnost dohodla a tento monopol do rukou státu vložila. Takováto pravidla jsou státem vynutitelná a vynucovaná a v moderní společnosti jsou stát a zákony nejmohutnějším zdrojem standardů chování. Sankce, které z porušení těchto legislativních pravidel plynou, jsou jasně dané a předem známé. Tyto kódy a povědomí o nich ve společnosti natolik dominují, že lidé podle Cepla zapomínají na další dvě vrstvy.

b) Druhá vrstva, která je nad zákony, jsou pravidla morální neboli mravy. Chování podle těchto pravidel si stát nevynucuje a ani nemůže. Ovšem požaduje je společnost. Ta nemá tak silné sankční nástroje jako stát. Nemůže omezit svobodu jednotlivého člověka. Sankce, které společnost využívá jsou ideové – opovržení, odsudky a další neformální společenské způsoby. Tato pravidla ani sankce nejsou nijak jednoznačně artikulována v textech a přitom jsou mnohem podrobnější než psané právo. Pro jejich existenci ale není důležité, zda a jak jsou napsané, ale to, zda lidé tato pravidla přijímají, zda se na nich shodnou a jsou ochotni je plnit a přijmout případný trest. Je to vrstva, kterou Cepl nazývá „morálka pravidel“.

c) Třetí vrstva je současnou společností podle Cepla opomíjená – je to vrstva, do které patří ctnosti a morálka aspirací. Tím se rozumí něco, co by se mělo dělat, co se považuje za žádoucí, za bohublé, za prospěšné, ale dělat se to nemusí, není povinné se takto chovat, i když pokud by se tak člověk choval, dosáhl by u zbytku společnosti (pokud ona tuto třetí vrstvu pravidel chování akceptuje) uznání. Společnost naplňování pravidel třetí vrstvy přímo nevyžaduje. Tato vrstva spíše vyjadřuje žádoucí společenské cíle a hodnoty.

1. 6. 2 Má být etický kodex zákon?

Podle Cepla neexistuje opodstatnění pro vznik formalistických a komplikovaných etických kodexů. Ve chvíli, kdy by se kodexy začaly podobat zákonům, stanovovaly by výjimky a podmínky, za kterých lze tato pravidla porušit, byla by jejich existence zbytečná. Etické kodexy podle Cepla určují cestu na hraně mezi „co není zakázáno, je povoleno“ a „ctěním vyšších zásad“. I kdyby totiž zákonů bylo nekonečné množství, tak si jimi společnost jen odsouvá limitu, kdy opět narazí na to, že něco není zakázáno a tedy se to smí. Ani nekonečná vymahatelnost a zákony, které obsáhnou „vše“ ještě neznamenají, že se v budoucnu nestane něco, co se do daných mantinelů nevměstná.

Pro právní systém a psané normy je podle Herberta Lionela Adolphuse Harta charakteristické, že je lze relativně snadno změnit nebo zrušit (ačkoliv některé normy jsou proti tomu chráněny omezením pravomocí zákonodárce). Naopak morální pravidla a principy tímto způsobem (písemnou deklarací) ani vytvořeny, ani změněny, ani zrušeny být nemohou, rozhodně ne k určitému datu jako právní normy. „Není totiž v souladu s úlohou, kterou hraje morálka v životech jednotlivců, aby morální pravidla, principy či normy byly považovány za něco, co lze vytvořit nebo změnit záměrným aktem.“ (Hart, 2004, 176)

Zákony neumějí popsat do poslední všechny situace, do kterých se člověk za svůj život a společnost za svůj vývoj dostane. Podobně neumějí popsat situace, do kterých se dostanou média, která se nepohybují v omezeném prostoru situací, jako například obchod. Každý den se může v médiích stát něco, na co nebudou připravena ani ona, ani zákony, či vnitřní formalizované normy.

Proti tomuto názoru však stojí mnozí teoretici médií i současná praxe. Například Redakční směrnice (Producer's Guidelines) britské mediální společnosti BBC, stejně jako kodex České televize jsou rozsáhlými a velmi podrobnými dokumenty. J. R. Dominick říká, že rozhodování v mediálním světě bývá otázkou minut a novinář si nemůže dovolit luxus dlouhých filosofických debat a reflexí. Zároveň však uznává, že nejdůležitější je, aby novinář měl své vlastní osobní principy morality a pravidla chování v sobě, jelikož z důvodu zachování svobody projevu nejsou kodexy precizní a dostatečně striktní. (Dominick, 1990, 434 - 440) Melvin Mencher tvrdí, že etická pravidla jsou dohodou mezi novináři, o tom, co je přiměřené či vhodné. Hlavní body těchto dohod jsou obsaženy v kodexech, ostatní by měly být vnitřními závazky a přesvědčením reportérů. (Mencher, 1984, 385)

Úkolem dnešní etiky není, jak píše Šimek a Špalek, stanovit normy, které mohou důvod existence mít nejvýše v dosažené společenské smlouvě, ale poskytovat náhled existujících morálních stanovisek a důvodů pro ně, prohlubovat argumenty stanovisek stojících na straně humanity a života schopného se naplnit smyslem, a v tomto směru podporovat a podněcovat dialog ve společnosti. Teprve výsledky vzešlé z dialogu mohou být základem pro návrhy etických či zákonných norem. Etik není tvůrcem morálky, ale analytikem reflektujícím procesy. (Šimek, Špalek, 2003, 102)

KAPITOLA II

Novinářská etika – součást profesní etiky

2. 1 Profesní etika

V první kapitole jsem se snažila předložit stručné informace o tom, co je to etika, proč existuje a co vlastně tento pojem zahrnuje. Jedno z možných dělení vyčleňuje jako zvláštní kategorii aplikovanou etiku, která se zabývá uplatňováním teorií etiky na konkrétní otázky. Do aplikované etiky patří s komplexními soubory otázek profesní etik a s ní profesní normy chování, které od dané profese částečně požaduje společnost a částečně si je lidé, kteří tuto profesi vykonávají, stanovují jako své „vyšší cíle“ a poslání své profese, podobně jako jsem již hovořila o morálce aspirace.

Profesní etika se zabývá konkrétní profesí a kodifikuje eticky sporné situace, do kterých se člověk věnující se této profesi může dostat. Profesní etika existuje z toho důvodu, že obecné právo, platné pro všechny občany, nikdy nemůže být dostatečně detailní pro specifika a rozdíly jednotlivých profesí. Ty samotné nejlépe vědí, kde existují „klasické profesní defekty“, a dokáží své problémy postihnout.

2. 1. 1 Postmoderní myšlení a etika

Otázka vzniku etických kodexů a norem chování ve společnosti, v jednotlivých profesích a ve vzájemných vztazích mezi lidmi úzce souvisí s nástupem postmoderny, která „dekonstruovala“ řád světa a přinesla do života lidí nejistotu. Tato dekonstrukce se podle autorů Šimka a Špalka a také podle sociologa Baumana projevuje neexistencí univerzální a nadčasové pravdy, která byla tak cenným majetkem společnosti ještě před sto lety.

V dnešním světě podle Baumana a dalších chybí jistota, jasné a čitelné rozložení možností. Bytí v postmoderním světě Bauman charakterizuje jako bytí v „absenci sociálních struktur, jež by jednou provždy určovaly rámce toho, co je možné, současně ale také byly oporou pro to úsilí, jež je orientováno k realizaci kterékoliv z vybraných možností“. (Bauman, 2002, 33) Neexistuje jednotící prvek nebo sada nástrojů, které by lidem pomáhaly rozlišovat krásné a ošklivé, zlé a dobré. Stejně jako v postmoderní filosofii existuje několik myšlenkových směrů, rozvíjí se i

postmoderní umění a architektura a každý má právo považovat za krásné to či ono, ani jedno nebo dokonce všechno. Pro život postmoderního člověka je na rozdíl od moderního (jehož cílem mohla být náboženská cesta – naplnění boží vůle, spása nebo „důsledná, konsekventní a do konce dovedená konstrukce identity“) typická epizodičnost a nekonekventnost (Bauman, 2002, 31).

Postmoderní člověk je vytržen z tradičních vazeb budovaných po staletí a je uvržen do světa propojeného hustou sítí (telekomunikace a především internet), kterou vytvořili věda a technika a které trend pádu modernity posílily tím, že umožnily žít nezávazně. Mobilní technologie a internet umožňují zrušení či odsunutí schůzek minutu před plánovaným setkáním a do života lidí přinesly možnost zábavy a „nicnedělání“. Vědecko-technický pozitivizmus vytlačil „duchovno“ z myslí lidí.

Člověk se podle Šimka a Špalka s hmotným zabezpečením a schopností překonávat přírodní pohromy stával stále nezávislejší a „jeho vědomí a potřeba kontaktu s dimenzí přesahu se začaly vytrácet“. S tím souvisel odklon od náboženství či filosofie. Vědecký pokrok člověka ukolébával ve zdánlivé jistotě a bezpečí a ten proto podle dvou autorů „odkládal vše, co není v souladu, třeba jen zdánlivě, s vědeckou racionalitou“ jelikož takové myšlenky nelze verifikovat a věda je proto označuje za nepotřebné. Takový pohled má pro člověka ovšem jeden zásadní nedostatek. Přestože věda a technika velkou měrou stojí za změnou řádu ve světě, nejsou schopny poskytnout „smysluplnou orientaci“ v tomto změněném světě a neodpovídají na otázku, „jaký dát životu rozvrh, aby to mělo smysl“. „Vědecká racionalita nechává člověka bez pomoci, když si klade otázky po smyslu života a světa“ zakončují pasáž o zdrojích postmoderního myšlení ve své publikaci Šimek se Špalkem. (Šimek, Špalek, 2003, 22-24)

Postmoderní člověk tápající po smyslu života se proto častěji obrací například k alternativní medicíně, fantasy literatuře, atd. a snaží se najít vytržené kořeny, hledá znovu řád, který jeho životu tolik chybí, právě například sestavováním kodexů chování, pravidel jednání a etických zásad.

2. 1. 2 Kodifikace etických zásad

Tradiční oblasti etiky vycházející ze starozákonního Desatera, jako byly společenské vztahy, otázky života a smrti, zákon a politická práva, se proto stále více rozšiřují o další témata, která lidé považují za důležitá a i ta si chtějí pro sebe

nějakým způsobem ukotvit do psaných i nepsaných regulí. Význam etiky jako disciplíny mimo jiné roste především proto, že jak již bylo řečeno, lidé znovu začínají hledat smysl života, zabývají se otázkou dobra a stanovují nové – postmoderní hodnoty pro život. Vznikají nepsané a především pak psané dohody, jejichž cílem je tato dilemata pojmenovat a zodpovědět otázky vyšší hodnoty nebo dobra. Současný postmoderní svět je pro morální chování tak složitý a obsáhlý, že člověk není schopen domyslet všechny své kroky, a proto vznikají různé příručky chování, kodifikují se pravidla jednání a vznikají také etické kodexy mnoha profesí.

Etické normy v kodexech obsažené navazují na normy právní, předpokládají jejich plnění a stanovují požadavky často náročnější, než jaké vyplývají z právního řádu. Dohodnutými etickými pravidly se nově řídí například uzavírání obchodů, přístup lékařů a záchranářů k pacientům nebo advokátů ke svým klientům.

Odborníci a vědci poukazují na to, že tempo společenského a technického pokroku je natolik rychlé, že se denně potýkají s nedostatkem příležitostí nebo vědomostí ke zhodnocení mravních důsledků svého jednání. Spontánní principy morálky, které se ve společnosti prosazují odedávna, nejsou podle Šimka a Špalka schopny tato dilemata řešit, protože přirozené ustálení morálních hledisek trvá několik generací. Volby, které jsou nyní před lidmi právě v souvislosti s možnostmi, které technologie nabízejí, mají časový horizont maximálně několika let. (Šimek, Špalek, 2003, 103)

Pravděpodobně také vlivem toho, že se stále více lidí obrací na soud a usiluje o nápravu či náhradu újmy, protože se cítí poškozeni jednáním druhého člověka, instituce či státu, roste obezřetnost lidí, kteří jsou při výkonu své profese vystaveni možnosti pochybení v otázkách etiky, které nebyly dosud zcela zmapovány, ale mohou se stát předmětem budoucích soudních sporů.

Etický kodex je jedním z nástrojů, který pomáhá zajišťovat, aby každodenní aktivity podniku (profesního sdružení, asociace firem a dalších) a jednání všech jeho zaměstnanců (členů) odpovídalo zásadám v něm stanoveným. Mělo by jít o soubor konkrétních pravidel, která vycházejí z hodnot a principů organizace, staví na právních normách a vymezují standard profesionálního jednání jak jedinců, tak společnosti, média nebo firmy jako celku. Ustanovení etického kodexu slouží k prosazování etického chování a rozhodování a pomáhá tak zlepšovat celkové prostředí nejen v rámci firmy nebo profesního prostředí, ale skrze jednotlivce i ve společnosti.

Podpisem nebo přihlášením se k etickému kodexu se firma, jednotlivec či celá společnost zavazuje k dodržování konkrétních pravidel a postupů. I když kodex nemá právní platnost, jeho porušení může vést k určitému postihu (u zaměstnanců se například může odrazit v osobním hodnocení, u členů sdružení vyloučení z profesní asociace či ztrátu zaměstnání, firmě může porušení kodexu přinést negativní publicitu).

2. 1. 3 Proč mít etický kodex?

Podle Transparency International kodex vymezuje hranice žádoucího chování pro pracovníky firmy i subjekty mimo organizaci. Písemný kodex pak signalizuje vnějšímu světu, že společnost a její zaměstnanci usilují o etické postupy. Vymezením žádoucího chování stanovuje také jasné hranice, které znemožňují zaměstnancům, aby případné neetické chování sami před sebou dokázali odůvodnit jako přijatelné.⁴

Kodexy v mnoha případech usnadňují rozhodování v každodenních situacích. Pokud jsou zásady v kodexech vymezené jednoznačně, mohou velmi výrazně usnadnit orientaci a usměrňují chování zaměstnanců nebo členů profesních sdružení. Kodexy pomáhají vytvářet prostředí, které napomáhá prosazování etických postupů a to především ve chvílích, kdy se zaměstnanci, firma nebo členové profesního sdružení setkávají s nepřijatelnými požadavky nebo nabídkami a to především v souvislosti se střetem zájmů a úplatky. K tomu, aby si lidé kodexy vzali za vlastní, je nutná nejen komunikace v rámci firmy či spolku, ale i vysvětlování vnějšímu světu: toto jsou naše zásady, které ctíme. Spolu s jinými vnějšími projevy chování, je kodex jedním z možných kritérií, podle kterého je či bude organizace posuzována. Dodržování v kodexu jasně vymezených hranic a postupů může být z vnějšku i uvnitř podniku objektivně sledováno a hodnoceno. K tomu je zapotřebí splnit kritérium dostupnosti kodexu pro veřejnost.

Závazek dodržovat principy stanovené v kodexu a jejich reálné dodržování zvyšuje důvěryhodnost organizace v očích široké veřejnosti, odborníků i médií a pomáhá budovat atmosféru důvěry, nejen v organizaci samotnou a v její prohlášení a činy, ale i ve společnosti lidí, kteří o dodržování kodexů usilují.

---

⁴ Transparency International Czech republic (online). Praha. (cit. 28. března 2006). Dostupný z WWW: <http://www.transparency.cz/index.php?id=676>

2. 2 Právní úpravy práce novináře

V demokratické společnosti mají všichni lidé včetně novinářů zaručeno právo na svobodu názorů a slova. Tuto svobodu deklarují mezinárodní lidsko-právní normy.

Za základní, avšak nezávazný dokument, lze považovat Všeobecnou deklaraci lidských práv schválenou Valným shromážděním Organizace spojených národů dne 10. prosince 1948⁵. Univerzální směrnice byla převzata Radou Evropy v její konvenci o lidských právech (Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod⁶) a také ústavami většiny demokratických zemí.

Úmluva o lidských právech je zpracována také v Ústavě České republiky, v Listině základních práv a svobod České republiky. Oba dokumenty byly schváleny v roce 1991. Listina je základní právní norma, která mimo jiné kodifikuje i novinářskou profesi. Článkem 17 ustanovuje základní podmínky pro práci v médiích. V článku se píše: Svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny. Následující odstavce toto právo specifikují a dále rozvádějí.⁷

Další právní norma České republiky, která upravuje práci novinářů, je občanský zákoník⁸, který obsahuje paragrafy o ochraně osobnosti⁹ a ochraně jména a dobré

---

⁵Článek 19 Všeobecné deklarace lidských práv: Každý má právo na svobodu přesvědčení a projevu; toto právo nepřipouští, aby někdo trpěl újmu pro své přesvědčení, a zahrnuje právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky jakýmkoli prostředky a bez ohledu na hranice. (Český helsinský výbor. *Všeobecná deklarace lidských práv* (online). Praha (citace 17. 5. 2006) Dostupné na WWW: <http://www.helcom.cz/index.php?p=2&rid=78&cid=197>)

⁶Jde o dokument přijatý v roce 1950 v rámci Rady Evropy, který je inspirován Všeobecnou deklarací lidských práv. Představuje první právně závazný mezinárodní instrument, který usiloval o ochranu širokého okruhu občanských a politických práv. Jeho výhodou je, že proti porušení jím garantovaných práv státem, který je Úmluvou vázán, se může jednotlivec dovolat u Evropského soudu pro lidská práva. V České republice na něj při svých rozhodnutích často odkazuje Ústavní soud. V ČR: zákon č. 209/1992 Sb., Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících, nebo také zákon č. 120/1976 Sb., Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

⁷Zákon č. 23/1991 Sb., Listina základních práv a svobod, oddíl Politických práv, článek 17: Svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny. Každý má právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jinak, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a šířit ideje a informace bez ohledu na hranice státu. Cenzura je nepřipustná.

⁸Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, Ochrana osobnosti §11-16; Ochrana dobré pověsti právnické osobnosti §19b.

⁹§11-16 Ochrana osobnosti: Fyzická osoba má právo... zejména na ochranu zdraví a života, občanské cti a lidské důstojnosti, jakož i soukromí, svého jména a projevů osobní povahy. Písemnosti, podobizny, obrazové snímky a obrazové a zvukové záznamy ... smějí být pořízeny nebo použity jen s jejím svolením. ... Kdo neoprávněným zásahem do práva na ochranu osobnosti způsobí škodu, odpovídá za ni podle ustanovení tohoto zákona o odpovědnosti za škodu.

pověsti právnické osoby. Ochrana osobnosti je i jedno z hlavních témat kodexů vybraných českých deníků.

Novináři by pro svou práci měli znát také trestní zákoník¹⁰, ve kterém jsou mimo jiné upraveny trestné činy jako pomluva a šíření poplašené zprávy, kterých se novináři mohou svou činností dopustit. V neposlední řadě se médií samozřejmě týká tiskový zákon¹¹, respektive zákon o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku. V něm jsou upraveny dvě povinnosti novinářů vůči těm, o nichž média referují. Jsou to především právo na odpověď a právo na dodatečné sdělení. V zákoně je upraveno i právo novináře na ochranu zdroje a obsahu informací. Státní orgány však mají za určitých podmínek právo identitu zdroje či obsah informací od novináře získat.

V neposlední řadě je práce novinářů upravena v autorském zákoně¹², který se však nevěnuje vztahům mezi novinářem a objekty či subjekty mediálních obsahů, ale jeho vlastnímu dílu a tomu, jak s tímto smí být nakládáno.

Práci novinářů nadto vymezuje ještě několik dalších zákonů.¹³

Fungování audiovizuálních médií v České republice upravuje zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání, zákon o České televizi a Českém rozhlasu¹⁴, jejichž součástí je nyní i povinnost předkládat Kodex ČT a Kodex Čro Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky.

2. 2. 1 Povinnosti médií vůči společnosti

Relativní svoboda, kterou při své práci novináři požívají, je v demokratických systémech vyvážena povinnostmi nejen vůči zaměstnavateli, ale i vůči široké veřejnosti. Mezi třiceti články deklarace OSN je také Článek 29, obsahující ustanovení o odpovědnosti vůči komunitě a společnosti: „Každý má povinnost vůči

---

¹⁰Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon; ve znění pozdějších předpisů; Ohrožení utajované skutečnosti §106, Podněcování §164, Nadržování §166, Nepřekažení trestného činu §167, Neoznámení trestného činu §168, Křivé obvinění §174, Hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení §198, Podněcování vůči skupině osob nebo k omezení jejich práv a svobod §198a, Šíření poplašené zprávy §199, Ohrožování mravnosti §205, Pomluva §206, Poškozování cizích práv §209.

¹¹Zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku (tiskový zákon).

¹²Zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským (autorský zákon).

¹³Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, Zákon č. 148/1998 Sb., o ochraně utajovaných skutečností, Zákon č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, Zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, Zákon č. 65/1965 Sb., Zákoník práce.

¹⁴Zákon č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, zákon č. 483/1991 Sb. o České televizi, zákon č. 484/1991 Sb. o Českém rozhlasu.

komunitě, v níž je mu umožněn svobodný rozvoj jeho osobnosti.“ Člen takové komunity je k ní vázán a nemůže se od ní distancovat. Pokud jsou novináři členy komunity, nemohou se zbavit odpovědnosti vůči požadavkům, které na ně komunita (společnost) klade. (OSN, 1948, čl. 29)

Média se podle Menchera svou snahou distancovat se od všech mocenských vlivů - politických, ekonomických, obchodních a dalších - a snahou bránit svobodu slova, stávají neomezenou mocí. Svobodu slova a nezávislost pro média požaduje také veřejnost. S pravomocí kontrolovat mocné, být „hlídacím psem demokracie“ s požehnáním společnosti se tak média sama mohou stát institucí s nekontrolovatelnou silou.

Mencher se tedy ptá, že pokud vlády nemají nad médii žádnou kontrolu, co potom chrání veřejnost před nezodpovědným tiskem? Před tiskem, který se rozhodne veřejnost neinformovat, ale manipulovat podle svých potřeb? Velmi málo. „A to je přesně jeden z důvodů existence kodexů chování novináře. Ať už jsou to kodexy oficiální nebo vnitřní každého redaktora.“ (Mencher, 1984, str. 396)

2.3 Etika novinářská

Novináři podobně jako lékaři nebo advokáti čelí při své každodenní práci komplikovaným rozhodnutím. V posledních dvou jmenovaných profesích existují kodexy chování, která jednotlivcům toto rozhodování ulehčují. Od kodexů novinářů se však zásadně liší. Lékaři i advokáti jsou ze zákona povinni být členy svých profesních komor¹⁵. Tyto komory garantují jejich vzdělání a způsobilost práci vykonávat a zastupují své členy ve vztahu k veřejnosti i ke státním orgánům. Jsou garanty určitých „profesních zásad“.

Pokud lékař nebo advokát pravidla chování požadovaná komorou poruší, je možné, že bude odvolán z praxe z rozhodnutí panelu svých kolegů, kteří dozírají nad kvalitou práce v dané profesi. Takový lékař nebo advokát se už možná nikdy nemusí ke své profesi vrátit. (Dominick, 1993, 440) V novinářské profesi nejen v České republice je takový krok často nemožný. Primárně je tomu tak proto, že v českém právním systému není profese novináře definována. Druhým důvodem je to, že novináři nemusejí být členy žádného profesního sdružení.

---

¹⁵ Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, §4, §5, zákon č. 220/1991 Sb. o České lékařské komoře, České stomatologické komoře a České lékárnické komoře, §3

A přestože existují profesní novinářské organizace jako v České republice Syndikát novinářů, nemají zdaleka takové postavení jako zmiňované profesní panely lékařské nebo advokátní komory. Oproti těmto profesím jsou totiž novináři nespécifikovanou skupinou lidí a v jejich oboru tak nemůže existovat profesní rada, která by garantovala a rušila „novinářské licence“.

Může to mít dva důvody – za novináře se může považovat a je považován v podstatě každý člověk, který nějakým způsobem přispívá do novin či televize, a nemusí to být často ani pravidelně. I v tom případě, kdy ho ostatní „novináři“ za novináře nepovažují, on se za něj považovat může a tento vztah platí i obráceně. Pro práci novináře (i když by to bylo žádoucí) není nutné mít speciální vzdělání. Profese novináře není v českém právním systému kodifikována žádnou normou. Za novináře tak neručí žádná profesní organizace, která by garantovala určitou základní kvalitu práce každého, kdo se za novináře prohlásí. Členství v Syndikátu novinářů České republiky je dobrovolné.

Podle stanov¹⁶ Syndikátu je novinářem každý, kdo za tuto činnost pobírá polovinu a více ze svých příjmů a této práci se věnuje déle než rok. Takový člověk také může získat průkaz novináře. Ovšem i jediný článek otištěný v deníku od autora, který nikdy předtím ani nikdy potom již nic nenapiše, může vyvolat sérii trestních oznámení (v těch novinář vystupuje jako fyzická osoba) a dotýčný se bude muset jako „novinář“ zodpovídat, i přesto, že novinářem není.

Není možné technicky, zákonem nebo nařízením, omezit skupinu lidí, která má právo publikovat v médiích. V tu chvíli by totiž bylo porušeno právo na svobodu slova, svobodu projevu a svobodu šíření informací, které hlasitě brání nejen novináři, ale i široká veřejnost. Negace tohoto práva by fakticky znamenala znemožnění novinářské profese, která na těchto svobodách stojí.

Novináři by podle teoretiků¹⁷ měli být odpovědní pouze veřejnosti a sami sobě. Zároveň však upozorňují, že vyloučením odpovědnosti vůči všem složkám státní moci se média mohou stát v očích veřejnosti nekontrolovatelnou mocí. Proto by

---

¹⁶ Novinářem pro tento účel je ten, kdo se účastní shromažďování, analýzy a šíření informací jako profesionál v tištěných nebo elektronických médiích nebo v nich jako profesionál soustavně publikuje své názory. Současně se novinářské profesi buď jeden rok věnuje, či jí tři roky před odchodem do důchodu věnoval rozhodující část svého pracovního času a nebo z ní má či měl rozhodující část příjmů. Členy SN ČR se na základě doporučení krajského či územního sdružení, redakčního, vydavatelského, zájmového sdružení mohou stát i studenti, kteří se připravují k výkonu novinářského povolání.

¹⁷ Srovnej Mencher, 1996; Fink, 1988; Ball-Rokeach, DeFleur, 1996

tento závazek vůči společnosti měli novináři brát jako závazek pro vybudování vlastního kodexu chování. (Mencher, 1984, 395)

Přestože u médií, která si etický kodex vytvoří a chovají se podle něj, lze tento kodex považovat za jakousi garanci objektivitu a slušného chování, v zásadě pro veřejnost není toto chování vymahatelné. Záleží tedy jen na médiích, zda se budou chovat jako mocní bez odpovědnosti nebo zda budou aspirovat výše a hledat to, co patří k nejhlubší rovině lidství - dobro a s ním spojenou pravdu. (Moravec, 2005, 50)

KAPITOLA III

Vznik a proměny etických kodexů vybraných celostátních deníků v České republice po roce 1989

V této kapitole se budu věnovat etickým kodexům jednotlivých vybraných deníků. Za etický kodex považuji dokument, který má termíny etický a kodex ve svém titulu, případně dokument, který je členy redakce za etický kodex označen.

3.1 Samoregulace v tištěných médiích po roce 1989

Tato práce se primárně věnuje kodexům deníků. Je však zapotřebí připomenout, že prvním etickým kodexem, kterým se začala řídit redakce tištěného média v České republice, byl kodex týdeníku Týden, který začal platit již v říjnu 1998. Jeho autoři v závěru tohoto kodexu uvádějí, že při jeho vzniku vycházeli z tehdejších etických kodexů evropských a amerických médií, z etického kodexu americké Společnosti profesionálních žurnalistů a z publikací *Doing Ethics in Journalism* a *Media Ethics*¹⁸. Dalším kodexem, který by také neměl být opomenut, je Etický kodex České tiskové rady (ČTR), která vznikla 5. 9. 2000 jako samoregulační orgán Unie vydavatelů České republiky. Etickým kodexem se podle stanov ČTR musí řídit všichni její členové, tedy i vydavatelé deníků vybraných pro tuto práci.

Přestože první novinářský etický kodex začal připravovat profesní svaz novinářů - Syndikát novinářů České republiky již po Evropské konferenci o politice hromadných sdělovacích prostředků konané v Praze v prosinci 1994, kodexy českých deníků začaly vznikat až na přelomu tisíciletí.

Tento fakt může mít dvě opodstatnění. Za prvé na něj mohla mít vliv tzv. televizní krize v médiu veřejné služby České televizi z přelomu let 2000 a 2001. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky po této krizi schválila novelu zákona o České televizi¹⁹ z ledna 2001 a do této normy zavedla povinnost pro Radu

---

¹⁸ Balck, Steel, Barney. *Doing Ethics in Journalism*. Boston, 1995. Christians, Rotzoll, Fackler. *Media Ethics*. New York, 1991.

¹⁹ Zákon č. 39/2001 Sb., změna zákona o České televizi, která novelizuje zákon 483/1991 Sb. ve znění pozdějších předpisů – především zákona 253/1994 Sb.

ČT „předkládat Poslanecké sněmovně ke schválení Kodex České televize, který stanoví zásady naplňování veřejné služby v oblasti televizního vysílání; porušení Kodexu České televize je kvalifikováno jako porušení pracovní kázně podle zvláštního zákona“²⁰.

„Politické reprezentaci se tak podařilo odstavcem o kodexu ČT v novele zákona o ČT za prvé popřít princip samoregulace v médiích a vtáhnout do formulování etických principů práce novinářů média veřejné služby část politické reprezentace a za druhé postavit kodex ČT na úroveň zákoníku práce.“ (Moravec, 2005, 58)

Povinné předkládání kodexu, který již před novelizací zákona existoval v České televizi pět let, ke schválení legislativní části politické reprezentace, mohlo ovlivnit pohled na samoregulaci i v dalších médiích.

Druhým vlivem na relativně opožděné zavádění kodexů do redakční praxe mohla být absence celospolečenské diskuze nad tématy jako je střet zájmů, obhajoba svobody tisku včetně obrany proti nátlaku politickému či ekonomickému, otázky diskriminace, odpovědnosti za přesnost zpráv a v neposlední řadě nad postavením médií jako takových v české společnosti. Diskuze (celospolečenská, ne pouze profesní; profesní proběhla již na začátku devadesátých let v časopisech jako Mediažurnál), která se uskutečnila až spolu s kauzami herečky Libuše Šafránkové²¹, výchovného poradce jednotky Hradní stráže Miloše Topolovského²² a dalších, mohla také být jedním ze spouštěcích mechanismů vzniku redakčních etických kodexů v českých denících.

Z dotazníků²³, které jako podklad pro tuto práci vyplňovali vedoucí pracovníci jednotlivých redakcí vybraných deníků však vyplývá, že zavádění kodexů do

---

²⁰Zákon č. 39/2001 Sb. změna zákona o České televizi, §8 písmeno 1 d).

²¹Dnes již neexistující deník Super v roce 2001 napsal, že herečka Libuše Šafránková se léčí ze závislosti na alkoholu a že ji její manžel Josef Abrhám terorizuje. Šafránková podala trestní oznámení pro podezření z pomlvy. Soud za viníky označil původce informace (bývalého fotografa deníku Super Jiřího Janouška a jeho švagrovou) a ne autory článku Věru Janoutovou a Dalibora Máchu. Janoušek a jeho švagrová dostali podmíněné tresty ke čtyřem měsícům s odkladem na dva roky, jeho příbuzná ke stejnému trestu s odkladem na 15 měsíců.

²²V únoru roku 2002 měl výchovný poradce Hradní stráže Miloš Topolovský pohlavně zneužít tři vojáky, v dalších dvou případech se o to měl pokusit, dále byl posléze policií obviněn z porušování práv a chráněných zájmů vojáků, z urážky mezi vojáky a z výtržnictví. O rok později (2003) ho Obvodní soud pro Prahu 1 shledal vinným v jednom případě znásilnění. Po obnovení procesu však hlavní svědek obžaloby změnil svou výpověď a Topolovský byl konečným verdiktem 1. 3. 2002 obžaloby zproštěn. Deník MF Dnes, podobně jako později ostatní deníky, Topolovského v prvních článcích o aféře sice nejmenovala, ale jasně ho identifikovala jako psychologa Hradní stráže a nectila presumpci nevinny. Po stažení obžaloby se neomluvila, pouze o ní informovala.

²³ Dotazník viz Příloha, Odpovědi vedoucích redaktorů na dotazník viz Příloha.

redakční praxe mělo hlavní důvod především v nutnosti sjednotit pravidla, do té doby nepsaná, s cílem, aby se s nimi seznámili noví členové redakce. V mnoha redakcích se stal kodex součástí pracovní smlouvy.

3. 1. 1 Vývoj redakčních kodexů

Přestože jsem původně předpokládala, že etické kodexy deníků prošly nějakým vývojem, jejich obsah reagoval na nové otázky v oblastech etiky, na postavení médií ve společnosti a na celospolečenskou diskuzi, musím konstatovat, že tomu tak nebylo. Kodexy byly ponechány v první oficiální verzi, případně byly jen graficky upraveny do vydání vnitroredakčních informačních bulletinů. V žádné z redakcí vybraných deníků neuchovávali nehotová znění kodexů.

Podle Kunczika chybí v etice žurnalistické práce mezinárodní konsensus. Za jediný společný cíl, který se často objevuje v zahraničních publikacích, by se dala považovat „snaha zabránit zkreslování zpráv a využívání technických možností k manipulaci veřejností“. (Kunczik, 1995, 84)

Jako zásadní etické problémy se však v zahraničních publikacích objevují především pomluva, která je však v českém prostředí považována za trestný čin, dále respektování soukromí, konflikt zájmů, přinášení pravdivých a nezkreslených zpráv a kodifikace praxe tzv. „investigativních“ novinářů. (Mencher, 1984)

V českém prostředí se za zásadní etické problémy považuje především:

- 1) narušování soukromí, za které lze považovat i nedodržení presumpce nevinny a identifikace obětí či příbuzných obětí;
- 2) střet zájmů, kam lze kromě očividného střetu zájmů, jako je například práce pro média současně s funkcí mediálního poradce politika, zařadit i přijímání dáreků ve všech formách. Tato kategorie však bývá někdy vyčleňována zvlášť jako tzv.
- 3) úplatky;
- 4) Dále sem patří plagiátorství, které v českých denících bohužel není výjimkou²⁴;

Mezi zásadní etické problémy se také řadí

---

²⁴ Srovnej: SLONKOVÁ, Sabina; KEDROŇ, Radek. Zlodějiny v médiích (online). (cit. 4. dubna 2006) Dostupné na WWW: <http://zlodeji.bloguje.cz>

- 5) tzv. klamání, kam patří i problematika práce investigativních novinářů (například pokud se při získávání informací vydávají za někoho, kým nejsou).

V neposlední řadě se mezi tyto závažné problémy, kterým by se nějakým způsobem měla věnovat diskuze nebo přímo i etické kodexy patří

- 6) osobní účast ve zprávě.

Jde především o otázky, zda má reportér natáčet, fotit a nezabránit pokusu o sebevraždu nebo zabití, nebo o případy, kdy reportér píše o událostech, které svou aktivitou sám vyvolal. (Srovnej Moravec, 2005, 51; Mencher 1994, a Fink 1995)

KAPITOLA IV

Deskripce etických kodexů vybraných celostátních deníků

Kodexy vybraných deníků, o nichž hovoří tato kapitola, a vyplněné dotazníky rozeslané vedoucím redaktorům jednotlivých redakcí jsou součástí práce v oddíle Přílohy.

4. 1 Etický kodex novináře MF Dnes

4. 1. 1 Vznik a vývoj

Etický kodex nejčtenějšího deníku v České republice vznikl na počátku roku 2002. Oficiálně byl představen 18. března 2002.

V redakci deníku MF Dnes je to první a zároveň zatím poslední etický kodex. Z dotazníků²⁵ a ze setkání se dvěma dřívějšími zástupci šéfredaktora tohoto deníku Petrem Šimůnkem a Robertem Čásenským vyplynulo, že redakce o sestavení kodexu chování svých zaměstnanců a redaktorů předtím nikdy neuvažovala. Robert Čásenský tvrdí, že redakce se řídila nepsanými pravidly, která se ve velké míře shodovala se zásadami obsaženými v později sepsaném kodexu.

Podle nynějšího šéfredaktora deníku Roberta Čásenského kodex v uvedeném roce vznikl především proto, aby nově přicházející zaměstnanci dostali, do té doby nepsaná pravidla chování známá „starším“ členům redakce, v písemné formě a nemuseli se s nimi seznamovat postupně. Kodex redakce je pouze záležitostí redakce, řídit se jím musí všichni její zaměstnanci, nikoliv však již zaměstnanci vydavatelství, jelikož kodex nepodepsal vydavatel. Problematika oddělení zpravodajství a prodeje inzerce je podle Roberta Čásenského upravena velmi striktně, i když v kodexu zahrnuta není.

Další úpravy Etický kodex novináře MF Dnes od svého vzniku nezaznamenal. Čásenský tvrdí, že redakce nenarazila na nějaký další problém, který by bylo třeba upravit, a proto kodex zůstal nezměněn. Při každodenní práci v redakci se podle šéfredaktora členové redakce setkávají s mnoha etickými problémy, ovšem o tom, že by se o nich psalo v kodexu, podle něj mnohokrát nevědí.

---

²⁵ Vyplněné dotazníky viz. Příloha.

Etický kodex novináře MF Dnes je součástí brožury „Dobré noviny, Jak a co děláme v MF Dnes“.

4. 1. 2 Obsah

Kodex má dvacet bodů a není žádným způsobem rozčleněn. V záhlaví norma ustanovuje povinnost pro všechny pracovníky, kteří pro MF Dnes píšou, editují či jinak noviny připravují, dodržovat předkládaný soubor pravidel. Dodržování standardů považují autoři kodexu za základní podmínku práce v MF Dnes a také za závazek vůči čtenářům.

Jednotlivé články kodexu jsou velmi stručné a ve většině případů deklarují, co se smí, co se nesmí, případně co je povinností.

MF Dnes se v kodexu dotýká všech zásadních etických problémů spojených s prací novináře. Jsou to

- 1) ochrana zdroje informací,
- 2) používání nepoctivých prostředků k získání informací,
- 3) zneužití informací k vlastnímu prospěchu,
- 4) konflikt zájmů,
- 5) přijímání darů a
- 6) plagiátorství.

Kodex opomíjí problematiku narušování soukromí a dodržování presumpce nevin. Tato je sice v českém prostředí upravena v trestním řádu²⁶, avšak média ji často porušují a referují o podezřelých osobách jako o obžalovaných či viných. Častá je také identifikace obžalovaných a zveřejňování jejich fotografií. Jako příklad může sloužit případ Miloše Topolovského, který byl označen za sexuálního devianta ve službách prezidenta za znásilnění několika vojáků Hradní stráže, ovšem po třech letech byl zcela zproštěn obžaloby.

Soukromí je přitom téma, které zahraniční publikace²⁷ o žurnalistice považují za velmi problematičtější, jelikož se u něj těžko hledá hranice mezi veřejným a soukromým „zájmem“, především u osob, které požívají nějakou veřejnou pozornost. Etický kodex novináře MF Dnes také žádným způsobem nekodifikuje

---

²⁶Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), §2 odst. 2 a §8 odst. 1 a 2

²⁷Srovnej: Fink, 1988; Mencher, 1996; DeFleur, Ball-Rokeach, 1996; Dominick, 1990.

chování členů redakce k dětem a mladistvým a osobám, které mají sníženou schopnost odhadnout důsledky svého jednání.

Mimo již výše zmíněné problémy kodex stanovuje povinnost vyhýbat se předsudkům, diskriminaci a pejorativním výrazům a zavádí výraz „společensky závažná informace“ pro informace, které jsou v jiných publikacích a dokumentech označeny jako „veřejný zájem“ (public interest). Redaktoři a pracovníci MF Dnes se podle kodexu nesmějí podílet na tvorbě PR článků, inzertních článků a reklamních kampaní. To je základní podmínka pro nezávislé fungování redakce.

Ve vzájemné kolizi jsou články třináct a čtrnáct Etického kodexu novináře MF Dnes. První z nich říká, že novinář MF Dnes nesmí přijímat výhody, jež jsou mu nabízeny z titulu jeho práce v novinách. Druhý říká, že redaktor smí přijmout dárek do hodnoty 500 Kč. Lze však stanovit hranici mezi výhodou a dárkem?

Článek třináct koliduje i s článkem patnáct, ve kterém je upraven způsob placení cest, které pořádají firmy (nikoli už státní organizace). Podle kodexu, lze vycestovat pouze v případě, že cesta má „smysl pro redakční práci a redakce ji sama zaplatí“. Ovšem již samotné pozvání na takovou cestu, zajištění organizace či programu však může být považováno za výhodu.

V dalších člancích Etický kodex novináře MF Dnes konstatuje, že i redaktoři příloh a suplementů musí podávat svým čtenářům ověřitelné informace a že všechny testy produktů, které se v těchto přílohách objevují, platí redakce ze svého rozpočtu.

Jeden z posledních bodů kodexu stanovuje povinnost všech, kteří se podílejí na tvorbě MF Dnes, řídit se platnými zákony ČR. Zvláště je zdůrazněna kontrola toho, zda práce v MF Dnes je v souladu s autorskoprávními předpisy. Na tento bod navazuje předposlední článek, který říká, že redakce MF Dnes respektuje práci zaměstnanců konkurenčních periodik a proto při přebírání informací z jiných médií uvádějí členové redakce původ těchto informací.

V kodexu se objevuje i pět článků, které souvisí s jinými a obecnějšími pracovně-právními dohodami, než s vymezením etických pravidel, která patří k práci novinářů. Jedná se o článek, ve kterém kodex doporučuje konzultaci kontroverzních textů s vedením redakce a také s právníkem společnosti. Podobně má spíše pracovně-právní kontext článek, který upozorňuje, že redaktoři jsou reprezentanty MF Dnes a že svým chováním nesmí poškodit pověst společnosti. Dále se jedná o ustanovení, které říká, že redaktoři jsou vázáni určitou exkluzivitou

vůči MF Dnes a publikovat v jiných médiích směji pouze s povolením vedení redakce. V neposlední řadě je to ustanovení o povinné spolupráci s kýmkoliv z vydavatelství MAFRA a ustanovení o loajalitě a neposkytování informací o své práci a práci kolegů třetím osobám.

Etický kodex novináře MF Dnes neobsahuje informaci o tom, jak a kdo kontroluje dodržování zásad sepsaných v kodexu. Redakce ani nemá takzvaného mediálního ombudsmana, na kterého by se mohli obracet jak čtenáři s podněty a stížnostmi, tak redaktoři s otázkami týkajícími se etického chování novinářů.

Na závěr je nutné říct, že Etický kodex novináře MF Dnes je interní a není možné ho nalézt například na internetových stránkách²⁸ tohoto deníku. Šéfredaktor Robert Čásenský v dotazníku uvádí, že kdokoliv, kdo o kodex MF Dnes požádá, jej může získat.

4. 2 Etický kodex HN (Hospodářských novin)

4. 2. 1 Vznik a vývoj

Etický kodex Hospodářských novin byl prvním etickým kodexem redakce tištěného deníku v České republice. I přesto ale vznikl až koncem roku 2001 a vyšel v lednu 2002. Na jeho vzniku se podílelo více autorů, vyšel však pod jménem tehdejšího nového šéfredaktora – Romana Galla. Zadání na vznik kodexu existovalo již před nástupem nového šéfredaktora a souviselo s přestavbou redakce, příchodem nových redaktorů a editorů.

Roman Gallo v dotazníku²⁹ tvrdí, že při přípravě kodexu HN s kolegou Tomášem Klvaňou nijak nepracovali s kodexem Syndikátu novinářů ČR³⁰ a ani se jím neinspirovali. Klvaňa žil před příchodem do deníku několik let ve Spojených státech amerických, kde přednášel masovou komunikaci. Při tvorbě kodexu HN využívali oba autoři jeho kontakty na americká média a inspirovali se tamními kodexy, případně pracovali s kodexy volně přístupnými na internetu.

---

²⁸MF Dnes (online). Praha: Mafra, (cit. 16. dubna 2006). Deník. Dostupné na WWW: <http://zpravy.idnes.cz/mfdnes.asp>

²⁹Vyplněné dotazníky viz Příloha.

³⁰Etický kodex novináře - Syndikátu novinářů ČR, viz Příloha.

Do obměny vedení redakce³¹ Hospodářských novin v říjnu 2005 kodex HN nezaznamenal žádné změny. Současný šéfredaktor³² plánuje do konce roku 2006 aktualizaci kodexu a úpravu některých pasáží.

Roman Gallo uvádí, že se v redakci HN v minulosti diskutovalo o změně jednoho paragrafu kvůli regionálnímu zpravodaji Zdeňku Zuntychovi, který byl zároveň sekretářem fotbalového klubu Roudný v Jihočeském kraji, funkcionářem Okresního fotbalového svazu Českobudějovicka a novinářem. Kodex nakonec zůstal nezměněn, členové redakce dostali od zástupce šéfredaktora Jana Lipolda informaci o návrhu na změnu bodu č. 14 Etického kodexu HN elektronickou poštou. Hlavní návrh změny³³ počítal s doplněním článku o úvodní větu: „Členové redakce jsou povinni vyloučit všechny činnosti, o kterých lze předem soudit, že by je mohly kompromitovat nebo vést ke konfliktu zájmů.“ Lipold takový krok vysvětloval tím, že „žádný kodex nemůže postihnout všechny varianty konfliktu zájmů“ a proto je na uvážení každého redaktora chovat se tak, aby dokázal případným konfliktům zájmů předcházet.

Etický kodex platí pouze pro redakci deníku HN, přestože ho schválil vydavatel. Ten ho podle Romana Galla podepsal především proto, aby zaručil úplné oddělení redakčních zájmů a obchodních zájmů vydavatelství. Roman Gallo považuje pasáž o oddělení redakčních a obchodních zájmů za nejdůležitější.

4. 2. 2 Obsah

Etický kodex Hospodářských novin je rozdělen na šest částí a má úvod a závěr. Šest částí kodexu se věnuje:

- 1) práci s informacemi,
- 2) rozdělení redakčních a obchodních záměrů,
- 3) konfliktu zájmů,
- 4) služebním cestám,
- 5) respektování soukromí a práci se zdroji a
- 6) spolupráci s jinými médii.

---

³¹V říjnu 2005 se místo Romana Galla stal šéfredaktorem Petr Šimůnek, bývalý zástupce šéfredaktora MF Dnes.

³²Vyplněné dotazníky, viz. Příloha.

³³Elektronická korespondence o návrhu změny kodexu, viz Příloha.

Novinář má kodexem zaručeno, že nebude nikým požádán, aby nějakým způsobem psal nebo nepsal o třetím subjektu. Případně aby například výměnou za poskytnutí rozhovoru domluvil možnost inzerovat v Hospodářských novinách.

Hospodářské noviny v etickém kodexu kodifikují všech šest podstatných etických problémů spojených s mediálním prostředím, jak již byly popsány. Autor kodexu, Roman Gallo, však považuje za nejhorší prohřešek novináře proti etice to, pokud novinář svůj neetický čin udělá záměrně, tedy že plánuje, že ho udělá a je si ho zcela vědom, když ho provádí.

V první části kodexu jsou popsány cíle etického kodexu a základní povinnosti redaktorů listu a práva jeho čtenářů. Kodex má být pro členy redakce vodítkem k tomu, jaké profesně-etické chování se od něj očekává. Zároveň si podle kodexu musí novinář uvědomit, že serióznost listu a dobré jméno každého redaktora jsou podmínkou pro naplnění „společenského a hospodářského úspěchu listu“. V neposlední řadě je v úvodu Etického kodexu HN uvedeno, že „hrubé a opakované porušení etického kodexu ze strany zaměstnance může vést ke ztrátě důvěry zaměstnavatele v zaměstnance“, tedy propuštění z redakce.

Autoři kodexu zároveň staví do popředí základní práva čtenářů, která vyplývají z Listiny základních práv a svobod. Ustanovují zodpovědnost členů redakce, tedy každého redaktora za včasnost, úplnost, pravdivost a nezkreslenost informací šířených Hospodářskými novinami.

V úvodu je také popsán základní zájem kodexu – zabránit střetu zájmů. Etický kodex HN navíc upozorňuje i na to, že redaktori se musí vyhnout i pouhému zdání konfliktu zájmů, protože i „to poškozuje dobré jméno listu“.

Při práci s informacemi se redaktori musejí řídit platnými zákony, z nichž kodex vytýká především nepodněcování k jakékoliv diskriminaci, ať rasové, národnostní, náboženské, kvůli příslušnosti k určitému pohlaví či kvůli sexuální orientaci. Kodex zavazuje redaktory přinášet co nejpřesnější a nejúplnější informace, které by neměly být zkreslené samy o sobě, ani použitím zkreslujícího titulku či fotografie. Etický kodex HN stanovuje povinnost opravit pouze ty nepřesné informace, které by mohly někoho poškodit. Redaktori musejí ve svých textech rozlišovat fakta, názory a spekulace. Jedinci, o nichž je zveřejňována negativní informace mají podle kodexu dostat právo vyjádřit se.

Novinář z redakce HN by neměl klamat své čtenáře ani zdroje informací. V tomto ohledu se musí podle kodexu při novinářské činnosti představit jako

novinář. Případné zamlčení této informace musí konzultovat a schválit vedení redakce.

Bod číslo pět v části o práci s informacemi se široce věnuje pravidlu, že členové redakce nesmějí využívat informace pouze z jednoho zdroje. K tomu ovšem kodex vyjmenovává případy, kdy toto pravidlo může být porušeno. Pokud bude souhlasit vedení redakce, smí být porušeno úplně. Plagiátorství však kodex zakazuje.

V další pasáži Etický kodex HN odděluje redakční a obchodní zájmy. Redaktoři se nesmějí podílet na náboru inzerce a nijak na něm ani nesmí spolupracovat. Inzertní části listu musejí být odlišeny.

Konflikt zájmů je problematika, kterou autoři kodexu považují za velmi důležitou. Etický kodex HN v tomto smyslu především zakazuje redaktorům psát o subjektech, ve kterých mají nějaký zájem. Zastupitelské funkce musejí redaktoři oznámit vedení redakce. Tato pasáž obsahuje organizační a oznamovací povinnosti a při případném schválení zastupitelské funkce redaktora je v kodexu uvedeno, že se informace musí objevit v článku. Informovat své nadřízené musí redaktoři kvůli střetu zájmů, vzhledem k zaměření listu, i o vlastnictví cenných papírů – svých či jejich rodinných příslušníků.

Přináší-li novinářská profese možné výhody, Etický kodex HN zakazuje je přijímat v jakékoliv formě. Redaktoři HN nesmí využít zatím neveřejné informace nebo statut novináře k vlastnímu prospěchu. Otázku darů a úplatků upravuje bod dvacet kodexu. Podle něj redaktor nesmí přijmout žádný dar od lidí a firem, o nichž píše. Přijmout smí recenzní kopie. Případný dar může odmítnout nebo věnovat charitě a to pokud by jeho odmítnutí bylo nezdvorné. Služební cesty lze za určitých okolností považovat za jednu z novinářských výhod (pokud na ně zvou firmy, nebo státní instituce). HN deklarují, že všechny cesty si hraje redakce sama. Ovšem pokud jde o „výjimečné případy“ může si cestu i nechat zaplatit.

Etický kodex HN je jediný mezi kodexy deníků, jimž se věnuje tato práce, který se zabývá otázkou redakčních externistů. HN se podle kodexu mají snažit publikovat co nejméně textů od externistů „kvůli možnému konfliktu zájmů“. Externista může redakci ohrozit tím, že šéfredaktor a jeho spolupracovníci na něj nemají takový vliv jako na stálé členy redakce, a jelikož nemá s vydavatelstvím podepsanou zaměstnaneckou smlouvu, hrozba ztráta zaměstnání, jako jediná sankce, pro něj nemusí být hrozbou reálnou.

Nejobsáhlejší kapitola Etického kodexu HN stanovuje zásady respektování soukromí a práce se zdroji. HN respektují soukromí osob, především mladistvých, nemocných a „politicky i sociálně slabých“. Soukromí však smí být porušeno u veřejně známých osob nebo při investigativní práci. Takové jednání pak musí podle kodexu schválit vedení redakce. Stejně tak musí vedení schválit nestandardní postupy získávání informací, které by mohly být označeny jako porušení zákonů. Redakce se má podle kodexu snažit nevyužívat informací od zdrojů, které si nepřály být jmenovány. Případné použití informací od utajených zdrojů musí schválit vedení redakce. Kodex však stanovuje výjimku, že je možné tyto zdroje využít, „pokud by nezveřejnění postavilo list do konkurenční nevýhody“. Zároveň se v kodexu uvádí, že redakce chrání identitu zdrojů a řídí se přitom příslušným zákonem³⁴. Vedení redakce může po redaktorovi chtít, aby jméno zdroje uvedl a pokud tak neudělá, může vedení redakce zakázat zveřejnění materiálu. Podle Romana Galla však byla praxe v redakci taková, že jméno nejmenovaných zdrojů vždy věděl minimálně editor dané rubriky. Kodex také pro redaktory podrobně stanovuje autorizování rozhovorů. Redakce tento „institut neuznává“. V kodexu je popsáno jak postupovat při pořizování rozhovoru.

V bodě dvacet devět kodex stanovuje nutnost dodržování presumpce nevinny. Výjimku lze obhájit veřejným zájmem.

Spolupráci s přímými mediálními konkurenty kodex redaktorům HN zakazuje, výjimky musí povolit vedení redakce.

Závěrem se v Etickém kodexu HN uvádí, že „vedení redakce odpovídá za uplatňování principů etického kodexu a řeší případy jeho porušení“. Kromě tohoto kontrolního mechanismu v redakci HN funguje ještě „mediální ombudsman“ – předseda Syndikátu novinářů České republiky Miroslav Jelínek, který měl jednou za týden na názorových stránkách listu svoji vlastní rubriku, ve které se s podněty od čtenářů zamýšlí nad etickými tématy.

Etický kodex Hospodářských novin ve většině bodů stanovuje, jak mají redaktoři postupovat, na koho se obrátit, kdo co schvaluje, nastavuje podmínky a vyjmenovává výjimky.

---

³⁴Zákon č. 46/2000Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku (tiskový zákon) §16, Ochrana zdroje a obsahu informací

4. 3 Statut redakce a Manuál deníku Lidové noviny

4. 3. 1 Vznik a vývoj

V redakci Lidových novin existují v současnosti dva dokumenty, které vedoucí pracovníci redakce považují za etický kodex. Zástupci šéfredaktora, Jaroslav Plesl a Vladimír Dubský jsou autory „Manuálu pro redakční práci v Lidových novinách“, který vyšel na jaře roku 2005, kdy se měnila grafická podoba a částečně i obsahové zaměření listu, a který obsahuje i pasáže věnující se etickým problémům. Šéfredaktor Lidových novin Veselin Vačkov za základní redakční dokument považuje „Statut redakce“. Ten vznikl ještě před příchodem vydavatelského domu Ringier.

I přes mnohé urgencye zástupci listu nestihli zasláný dotazník³⁵ vyplnit.

4. 3. 2 Obsah Statutu redakce

Etický kodex, soubor pravidel pro chování redaktorů LN, je jedna z částí jednostránkového Statutu redakce. Přestože se některé eticky sporné otázky objevují i v jiných částech statutu, hlavní témata etické, profesionální, práce redaktorů se nachází v části nazvané „Pravidla profesionálního jednání člena redakce Lidových novin a smluvního spolupracovníka Lidových novin“. Již samotný název této části v sobě zahrnuje důležitou informaci. Pravidla stanovená Statutem redakce LN jasně platí pro redaktory i pro všechny autory článků, kteří o poskytování textů tomuto deníku mají smlouvu. To je důležité, jelikož nečlen redakce může mít pocit, že není různými redakčními regulami vázán. Vedení redakce tak poměrně přesně stanovuje odpovědnost (nejde o „redakční pravidla“, ale o pravidla „členů redakce a smluvních spolupracovníků“) a může tuto odpovědnost i vymáhat. Zároveň však tento statut a tedy i pravidla jednání nestaví nad otázky spadající do pracovního práva³⁶.

Přestože ctím rozdělení členů redakce LN na redaktory a smluvní spolupracovníky, pro další psaní budu používat termín redaktor pro oba tyto subjekty.

V článku „Práva a povinnosti redaktorů“, který předchází článku o kterém je psáno shora, se objevuje jeden důležitý a v kodexech českých médií často opomíjený bod zvaný také „klauzule svědomí“. Vedení redakce v něm zaručuje, že

³⁵ Dotazník vedoucím redaktorům, viz. Příloha

³⁶ Statut redakce, čl. VI/č. 2, viz. Příloha

„(redaktoři) nebudou nuceni napsat v příspěvcích, které mají vyjadřovat jejich názor, cokoliv, co by bylo v rozporu s jejich přesvědčením. Odmítnutí nesmí mít pro redaktora žádné pracovně právní důsledky“. Ustanovení se netýká technického zpracování zpráv, tedy editování. Lidové noviny zaručují svým redaktorům, že nebudou zasahovat do jejich vnitřní názorové integrity a nebudou je nutit psát a publikovat pod svým jménem něco, s čím nesouhlasí. Vedení redakce si však vymezuje právo chtít po redaktorovi technicky zpracovat nenázorové texty.

Část statutu, která se přímo věnuje etickým otázkám práce profesionálního redaktora LN, je rozdělena do patnácti bodů. Ze stanovených problémů se kodex věnuje čtyřem:

- 1) zásadě neklamat čtenáře ani zdroje informací,
- 2) ochraně zdroje a zákazu publikování faktů, která lze považovat za narušování soukromí,
- 3) konfliktu zájmů a
- 4) braní úplatků.

Kromě uvedených zásad, kodex také stanovuje priority Lidových novin. Mezi ty patří zásady jako například hájit svobodu projevu a nezávislost, ochrana demokracie, získávání a šíření informací, snaha o přesnost, pravdivost a úplnost, vyvarování se chybám věcným i pravopisným, ale také jednoznačně odmítat nátlak třetích osob, které brání publikaci materiálů nebo informací či naopak jejich publikování či změnu požadují. Kromě toho také statut jasně vymezuje, že neověřené informace je nutné doplnit výhradou a čtenáře o neověřenosti předkládaných informací informovat.

Statut LN se nijak nevymezuje vůči plagiátorství.

Neklamat zdroje informací znamená podle statutu LN postupovat přímo, otevřeně a čestně při získávání informací a nefalzifikovat například fotografie montáží nebo zavádějícím slovním doprovodem.

Ustanovuje pravidlo pro autorizování rozhovorů a získávání informací pomocí rozhovorů. Uvádí, že redaktor musí osobě říct, zda s ní dělá rozhovor nebo pouze získává informace, a u neautorizovaných rozhovorů musí být schopen dokumentovat věcnou správnost rozhovoru. Ochrana zdroje informací se statut LN věnuje podrobněji než ochrana soukromí. Ochranu soukromí shrnuje statut Lidových novin do jedné věty: „Nepublikuje (redaktor) fakta, jež je možno

považovat za porušení práva na soukromí, pokud si to nevyžaduje nepopiratelný veřejný zájem.“ Věta v sobě obsahuje dvě důležitá sdělení – redaktoři LN musí vědět, předpokládat nebo diskutovat o tom, co je fakt, který porušuje právo na soukromí. Není tedy předem stanoven postup chování v určitých situacích nebo při publikování specifických informací. Na redaktory to klade určité mentální a etické nároky a vyžaduje odpovědné jednání. Zároveň však mohou redaktoři počítat s tím, že redakce uznává „veřejný zájem“, tedy, že publikovat fakta, která určitým způsobem narušují právo na soukromí, lze. Podmínky jsou však opět redaktoři a vedení redakce nuceni si stanovit sami.

Statut redakce LN je zřejmě jediný kodex v ČR, který upravuje používání pseudonymů. Redaktoři je mohou používat jen ve výjimečných případech. Z kontextu však není jasné, zda se jedná o pseudonymy autora článku nebo pseudonymy pro důvěrné zdroje informací.

Konflikt zájmů a brání úplatků statut LN shrnuje do několika odstavců. Do popředí staví zásadu, že redaktor deníku nikdy nesmí ztratit schopnost nestranného rozhodování a dostat se do situace, ve které lze zpochybnit jeho nezávislé a svobodné postavení. Redaktoři se mají vyhýbat účasti ve stranických záležitostech, neměli by přijímat dary ani výhody a nemají přijímat ani vedlejší práce nebo honoráře, které „by se daly jakýmkoli způsobem vykládat jako skryté úplatky“. Statut redakce LN vyžaduje – v bodě 14. pátého článku – od redaktora, aby „informoval šéfredaktora o všech svých finančních zájmech, které mohou být v konfliktu s jeho redakčními povinnostmi nebo se tak mohou jevit“. Redaktoři také nesmí zkreslovat pravdu a neměli by zneužívat informací, které získají, ke svému vlastnímu prospěchu, dokud nejsou zveřejněny.

V neposlední řadě nesmějí redaktoři LN publikovat v konkurenčních médiích (denících) a v dalších pouze s povolením šéfredaktora a s viditelným označením příslušnosti k redakci LN.

Statut redakce LN nestanovuje žádný kontrolní mechanismus pro dodržování pravidel jednání, která obsahuje.

4. 3.3 Obsah Manuálu pro redakční práci v Lidových novinách

Pojednání o etice není pevnou součástí Manuálu pro redakční práci v Lidových novinách. Ten je především příručkou pro členy redakce a poskytuje oporu při hledání odpovědí na otázky týkající se výběru témat pro články, psaní článků,

výběru slov a slovních spojení, písemně ustanovuje zákazy a příkazy a dále také specifikuje jednotlivé novinové žánry – zprávu, analýzu, reportáž, feature, profil, rozhovor a profilový rozhovor. Jazyk tohoto manuálu používá obecnou češtinu místy s hovorovými a slangovými³⁷ výrazy, používá i nadsázku³⁸.

V manuálu je dále uveden základní smysl existence novin. Pro redakci LN je to kromě úcty ke čtenářům, prohlášení o nezávislosti i odhalování nemravností³⁹.

Etické otázky nemají svou vlastní kapitolu, témata jsou promísená s ostatním textem. Manuál ve větší míře reflektuje problematiku střetu zájmů a úplatkářství, vymezuje se proti plagiátorství, zásadně zakazuje opisovat z jiných novin bez uvedení zdroje, uvádění nepravdivých informací a publikování chyb. Manuál také obsahuje odstavec, který lze považovat za tzv. klauzuli svědomí. Zákaz plagiátorství je jediný bod, o který je manuál oproti Statutu rozšířen.

Střet zájmů, braní úplatků, ochrana zdroje informací a klauzule svědomí jsou shrnuty v pravidle č. 3 „Lidové noviny jsou nezávislý deník.“ Především se v tomto odstavci uvádí, že pracovník redakce nemůže zdržovat informace jen proto, že „preferuje určitou osobu, politický nebo názorový proud, firmu, atd.“, a to z toho důvodu, že podle manuálu musí být „kritický odstup od politiky obecný“. Problematiku úplatků nazývá manuál LN formou obchodu. Získání cesty do zahraničí, mobilního telefonu, smlouvy o spolupráci, ...atd. a zamlčení informace považují autoři manuálu za „zvlášť odpudivé a odsouzeníhodné“. Anonymitu zdroje musí redaktor LN vysvětlit svému nadřízenému.

Redaktor LN smí podle manuálu odmítnout publikování informací, toto jednání pak „musí být schopen přesvědčivě vysvětlit“.

Otázky práce s informacemi z etického hlediska se objevují v celém manuálu. Redaktoři LN jsou odpovědní za pravdivost a bezchybnost zveřejněných informací a všechny informace musí ověřovat minimálně ze dvou na sobě nezávislých zdrojů. Další etické problémy, kterými se kodex zabývá, je paušalizování, předsudky vůči menšinám a předsudky vůči určitým tématům zpravodajství. Všechny tyto jevy Manuál pro práci v redakci odmítá.

---

³⁷Forkec, citát – necitát, background, dlouhý jedňák, přes dvě patra apod.

³⁸Například: Kapitola I pravidlo č. 1, 1.d. „... At' si něco takového klidně myslí (redaktor), ale at' to nikterak necpe do Lidových novin.“

: Kapitola II.1. odstavec 9 – II „Zakazuje se, aby text obsahoval něco, čemu autor sám nerozumí. Každý, kdo bude přistižen při takové úchylce, bude tvrdě potrestán.“

: Kapitola II.2. odstavec Další upozornění „Pokud však někdo ustanovení poruší a dodá pekelný typ začátku, bude zle ztrestán.“

³⁹Kapitola I, pravidlo č. 3, 3.b.

Budeme-li považovat manuál za dokument, který nahradil starší Statut redakce LN, lze vyvodit následující závěry. Etické otázky ustoupily v manuálu do pozadí na úkor technických a formalistických popisů výroby Lidových novin a organizace práce v redakci. Manuál se sice podobě jako Statut věnuje tématům střetu zájmů, úplatkům či ochraně zdroje, přistupuje k nim však odlišně. Zatímco Statut zákaz přijímání darů a výhod vysvětluje tím, že takové jednání by mohlo ohrozit a zpochybnit nezávislé a svobodné postavení redaktora novin, manuál takové jednání považuje za „zvlášť odsouzeníhodné a odpudivé“ bez vysvětlení. Střet zájmů manuál zmiňuje pouze v souvislosti s možností redaktora odmítnout publikovat informace v případě, že by se tím dostal do střetu zájmů. Statut říká, že redaktor se musí vyhýbat jednání, které by mohlo snížit schopnost nestranného rozhodování, jako je například aktivní účast ve stranických záležitostech. Zároveň se podle Statutu má vyhýbat konfliktu redakčních povinností a finančních zájmů i zdání takového konfliktu. Oblast ochrany zdrojů informací je v obou dokumentech zmíněna okrajově. Statut usiluje o krytí a ochranu důvěrných zdrojů informací, manuál povoluje redaktorům LN utajit zdroj informací v publikovaném textu za podmínky dostatečného vysvětlení takového jednání nadřazenému.

O vývoji kodexu LN, pokud budeme manuál pro redakční práci v Lidových novinách považovat za alternativu ke Statutu, po srovnání obou dokumentů lze říci, že se zastavil a písemně kodifikovaná problematika etického chování redaktorů se pro redakci LN stala méně podstatnou, než jakou byla. Z původně čtyř etických témat, která zahraniční i české publikace považují v novinářské práci za zásadní se věnuje třem a to v mnohem menší míře, než tomu bylo v prvním „etickém kodexu“, obsaženém ve Statutu redakce.

4. 4 Kodex Deníků Bohemia a Deníků Moravia

4. 4. 1 Vznik a vývoj

Kodex Deníků Bohemia a Deníků Moravia (DB a DM) je platný pro většinu titulů z produkce vydavatelství Vltava Labe Press (VLP). Závazný je však pouze pro redaktory a editory 72 okresních redakcí DB a DM, 9 krajských redakcí DB a DM a pro pražskou centrální redakci. Večerník Praha, který do vydavatelství také patří, neměl v době schvalování kodexu šéfredaktora a tudíž neexistovala osoba, která by za Večerník Praha (nyní Šíp) do příprav mohla zasáhnout a kodexem se

poté řídit. V době příprav kodexu navíc Večerník Praha měnil své zaměření na bulvární deník. Šíp etický kodex dodnes nemá. Kromě deníků patří do vydavatelství VLP také několik týdeníků. Jejich šéfredaktoři k připomínkování kodexu přizváni nebyli, ale redakce by se kodexem řídit měly. Problematické přijetí kodexu dokládá také to, že kodex není uveřejněn na firemním intranetu⁴⁰.

Návrh etického kodexu vypracovávala od jara roku 2003 tehdejší externí odborná konzultantka a později šéfredaktorka centrální redakce DB a DM Lída Rakušanová⁴¹. Za hlavní důvod jeho vzniku Rakušanová označuje nutnost sjednotit pravidla, jelikož již před tímto kodexem měly některé redakce své vnitřní kodexy, a mít k ruce jasné vodítko v krizových situacích. Kodex DB a DM platí od října roku 2004 a je zároveň přílohou pracovní smlouvy. Na jeho znění se shodli šéfredaktoři všech devíti krajských redakcí a jedné centrální redakce a schválilo jej představenstvo společnosti. Návrh kodexu nechalo připomínkovat u všech šéfredaktorů, rozhodnutí o finální formě si ponechalo samo.

Jedním z hlavních důvodů proč DB a DM samoregulační normu přijaly, byla i snaha o sjednocení koncepce fungování novin, které VLP skupovalo od roku 2000. Vydavatelství Vltava Labe Press vydává celkem 100 regionálních titulů. Patří mezi ně 72 regionálních deníků patřících do sítě Deníků Bohemia či Deníků Moravia, Šíp Praha, 19 týdeníků, které jsou jedenkrát týdně součástí příslušného regionálního deníku a dalších 9 zcela samostatných týdeníků.

4. 4. 2 Obsah

Kodex DB a DM je rozdělen na patnáct rozsáhlých odstavců, ve kterých jsou na mnoha příkladech a obecných případech formulovány základní etické požadavky na redaktory deníku. Každý odstavec uvádí shrnující věta nebo dvě, které jsou zpravidla obecnou tezí typu „Deníky Bohemia a deníky Moravia zaručují redakční ochranu dat“. Tyto věty pak následuje podrobnější vysvětlení a přesnější zformulování zásad chování, na mnoha místech velmi konkrétní – kodex specifikuje chování k obětem neštěstí, podezřelým lidem, funkcionářům, osobám s psychickým nebo fyzickým onemocněním, zvláště se vyjadřuje i k informování o členech opozice v nedemokratických zemích.

---

⁴⁰Informace z elektronické korespondence s redaktorem centrální redakce DB a DM Tomášem Procházkou.

⁴¹Lída Rakušanová byla šéfredaktorkou centrální redakce Deníků Bohemia v letech 2004 až 2005. Ve vydavatelství Vltava-Labe-Press se nyní podílí na vyvíjení nových projektů.

V závazných pravidlech jednání, která musejí redaktoři listu podepsat a stvrzují tím, že budou pravidla dodržovat, je popsána většina základních etických problémů, do kterých se mohou novináři dostat. Kodex kromě toho, že jeho respektování členové redakce DB a DM stvrzují podpisem, požaduje od redaktorů také osobní zodpovědnost za zveřejněné materiály. Případné pochybení je nutno opravit a to tak, aby bylo zřejmé, k čemu se oprava váže.

Ze šesti základních etických otázek kodex DB a DM upravuje:

- 1) ochranu soukromí osob, kterých se události týkají i osob, které redaktorům poskytují informace. Tímto tématem se zabývají druhý, třetí a částečně také čtvrtý odstavec, který však pouze cituje zákon o soudnictví ve věcech mládeže⁴².
- 2) Dále se kodex věnuje otázkám střetu zájmů a
- 3) braní úplatků;
- 4) Hovoří i o klamání.

Plagiát ani osobní účast ve zprávě kodex nerozebírá. Věnuje se však dalším problematickým oblastem jako je ctění presumpce neviny, korektnost při získávání informací, hovoří o zásadě, že nikdo nesmí být diskriminován, a také o potřebě v deníku jasně odlišit reklamu a zpravodajství.

Ve třech odstavcích věnovaných ochraně soukromí DB a DM deklarují respektování lidské důstojnosti, rodiny, soukromí a intimní sféry, zaručují ochranu dat, která redakce získá, a podrobně popisují, jakým způsobem probíhá zveřejňování jmen a fotografií osob.

Pravidlo zachování soukromí lze podle kodexu porušit v případě, kdy se „soukromé chování dotýká veřejných zájmů“. Veřejný zájem není nikde dále specifikován nebo definován. V odstavci se kromě deklarování ochrany soukromí kodex věnuje také úpravě jednání redaktorů při publikování kritických příspěvků. Pokud je takový text publikován má kritizovaná strana podle kodexu dostat možnost vyjádření. Kodex také říká: „Odmítnutím stanoviska nemůže však kritizovaný zabránit publikování tématu, jež je ve veřejném zájmu.“

---

⁴²Zákon č. 218/2003, zveřejňování informací o mladistvých, §54, odst.2: Publikování informací o průběhu hlavního líčení nebo veřejného zasedání, které by vedly ke ztotožnění mladistvého ve veřejných sdělovacích prostředcích nebo jiným způsobem, je zakázáno. Stejně tak je zakázáno publikování každého textu nebo každého vyobrazení týkajícího se totožnosti mladistvého.

Ochrana osobních údajů je pro DB a DM důležitým tématem. Redaktoři deníku se mají vždy „rozhodovat mezi právem veřejnosti na informace a právy dotčených na ochranu osobnosti“. Především ctí presumpci nevinu: v případě zveřejňování jmen a fotografií osob podezřelých ze závažných trestných činů se DB a DM zavazují nezveřejňovat do vynesení rozsudku podobu a plná jména těch osob, které jsou obviněny z trestných činů, jež se nestaly na veřejnosti, nejsou ve veřejném zájmu a nebo nejde o vyhlášení pátrání. DB a DM rovněž stanovují zvláštní zacházení při publikování jmen a fotografií postrádaných osob, lidí s psychickým či fyzickým onemocněním nebo poškozením, při zpravodajství o sebevraždách nebo při zpravodajství o osobách, které ve své zemi stojí v opozici a tato informace by je mohla ohrozit. Stejně jednání stanovuje kodex pro uprchlíky.

Kodex deníku dále říká, že zprávy a informace je nutné verifikovat a jejich „smysl nesmí být překroucen nebo zfalšován zpracováním, titulkem ani popisem pod fotografií“, tedy tak, aby nemohl čtenáře deníku uvést v omyl nebo oklamat. Kodex je velmi konkrétní v otázce informování čtenářů o objevech v medicíně. Redaktor by v tomto směru neměl vzbuzovat falešné naděje ani vyvolávat paniku.

Úprava střetu zájmů je v kodexu DB a DM velmi rozporuplná. V úvodu odstavce, který se tomuto problému věnuje, redakce deklaruje: „vyvarujeme se konfliktu zájmů a nezneužíváme dobrou pověst DB a DM ke svým osobním cílům“. Dále se však v pasáži uvádí, že pokud to pracovní smlouva přímo nevylučuje, smí redaktoři pracovat a dostávat plat v politických a hospodářských organizacích nebo PR-agenturách. O takové situaci však musí informovat šéfredaktora a nesmí psát o tématech, ve kterých by se dal střet zájmů předpokládat.

V dalším odstavci je uvedeno, že „odpovědnost DB a DM vůči veřejnosti vyžaduje, aby redakční publikace nebyly ovlivňovány soukromými nebo obchodními zájmy třetích osob ani osobními ekonomickými zájmy spolupracovníků“. Také přijímání darů a výhod považuje kodex deníku za „neslučitelné s dobrou pověstí a nezávislostí“. Kodex dokonce říká: „Kdo se nechá podplatit, aby šířil nebo potlačil zprávu, jedná nečestně a proti etice svého povolání.“ V pokračování tohoto odstavce je však uvedeno, že redaktoři a redakční spolupracovníci smí přijmout pozvání a dary, jejichž hodnota nepřevyšuje cenu obvyklou v běžném společenském a pracovním styku. Podle kodexu je to nutné především proto, aby se redakce vyhnula již jen zdání střetu zájmů a uplácení. I přes to však mohou redaktoři přijmout „běžné reklamní články k denní potřebě“,

také přijetí jiných běžných předmětů k tradičním příležitostem lze akceptovat. Redakce si podle kodexu smí nechat sponzorovat cestu ze strany institucí či organizací. Podmínky kodex stanovuje dvě: souhlas musí vyslovit šéfredaktor a v článku bude na sponzorství upozorněno.

Kromě zásadních problémů, se kterými se mohou novináři při své práci setkat, kodex DB a DM opakuje základní práva občanů a zavazuje se k poskytování nezkreslených, ověřených a úplných informací ve faktografickém kontextu. Redaktoři by měli přinášet „objektivní obraz skutečnosti, aby si o ní čtenáři mohli udělat vlastní úsudek“. Kodex se vymezuje také vůči bulvárním deníkům. Speciálně kodex DB a DM nabádá k vyvarování se nepřiměřenému vykreslování násilí a brutality, především s ohledem na ochranu mládeže. Kodex připomíná i problematiku takzvané sekundární viktimizace, když upozorňuje redaktory, že není možné, aby se „lidé postižení neštěstím stali v důsledku zpravodajství obětmi podruhé“. Také k diskriminaci se autoři kodexu staví odmítavě, především se mají redaktoři vyvarovat předsudků vůči menšinám a jednostranných soudů.

V kodexu DB a DM se objevuje také odstavec upravující práci investigativních novinářů. Kodex deníku takový pracovní postup nazývá „skrytou rešerší“. Kodex říká, že informace mají redaktoři získávat korektním způsobem a neskrývat svou totožnost, protože „jakákoliv nepoctivost z naší strany by snížila důvěru veřejnosti v DB a DM“. V utajení mohou redaktoři deníku pracovat pouze v případě zvláštního veřejného zájmu. V textu pak musí novináři takový postup přiznat. Tato část kodexu popisuje i žánr reportáže v utajení. Kodex stanovuje obecné pravidlo „vždy je nutno pečlivě zvážit možné právní důsledky“. S pátrací žurnalistikou je spojeno i utajování informačních zdrojů. Podle DB a DM patří jasná identifikace zdroje k důvěryhodné práci novináře. Kodex vyžaduje, aby se redaktoři pokusili stejnou informaci získat z jiného zdroje, pokud si původní zdroj její publikování podmínil utajením. I přesto však DB a DM slibují utajení respektovat, s výjimkou informační povinnosti vyplývající z trestního zákoníku.

Kromě kodifikace etického chování redaktorů se kodex také zmiňuje o situacích, které zcela nesouvisí s prací novináře. Jedná se o formální informační ustanovení pro publikování dopisů čtenářů, autorizování rozhovorů a také informaci, že kritizovaná strana, která se odmítne k článku vyjádřit, tím nemůže zabránit publikaci textu, který je ve „veřejném zájmu“.

Kodex DB a DM k většině problémů zaujímá jasné stanovisko a přesně říká, co se smí a co už ne. Při popisování možných eticky problematických situací si bere mnoho obecných příkladů ze zpravodajské praxe. V takovém případě ovšem hrozí, že redaktory budou tyto příklady brány jako závazné a v situacích, o kterých se kodex nezmiňuje (a nikdy není možné postihnout zcela vše), se zachovají podle svého uvážení, které může být v různé míře odlišné od principu, který kodex stanovuje. Uvádění příkladů a jejich zobecňování hrozí tím, že některé příklady se do výběru nedostanou a bude o nich platit „co zákon nezakazuje, to dovoluje“.

Členové redakce musejí kodex podepsat a zástupci redakce tvrdí, že případné prohřešky posoudí příslušný vedoucí redaktor okresní redakce nebo krajský šéfredaktor. V případě centrální redakce její šéfredaktor. Tato informace se však nikde v kodexu neuvádí. Z kodexu ani není zřejmé, jaké sankce hrozí za porušení daných pravidel jednání a kdo nebo co bude na dodržování těchto pravidel dohlížet.

4. 5 Etický kodex deníku Právo

Deník Právo svůj psaný etický kodex nemá. Redaktoři se řídí platnými zákony a dodržují normy společenského chování. Vedení redakce tohoto deníku odmítlo spolupracovat s autorkou bakalářské práce.

KAPITOLA V

Komparace kodexů vybraných deníků a Etického kodexu novináře

V této kapitole se pokusím pomocí komparace porovnat kodexy vybraných českých deníků a kodexu profesní novinářské organizace - Syndikátu novinářů ČR. Referenční body, se kterými budou kodexy porovnávány, je šest základních etických témat, se kterými se novináři při své práci setkávají, jak je uvádějí zahraniční i české publikace. Tato témata již jednou v práci zazněla, přesto si je dovoluji zopakovat. (Srovnej Fink 1995, Mencher 1994, Moravec 2005)

1) Narušování soukromí, za které lze považovat i nedodržení presumpce nevinny a identifikace obětí či příbuzných obětí. Do tohoto bodu lze zařadit i ochranu zdrojů informací v článku (takový zdroj bývá označen jako zdroj, který „si nepřál být jmenován“, „si přál zůstat v utajení“, atd. a „redakce jeho totožnost zná“), ale též před vyšetřujícími orgány, na což má novinář ze zákona⁴³ i podle Ústavního soudu⁴⁴ právo pokud by na vyzrazení zdroje nebyl veřejný zájem.

2) Střet zájmů je otázka, která se netýká pouze profese novinářů. Střet zájmů je jednání, které je porušením nezávislosti a nestrannosti tisku, přičemž i zdání takového jednání může poškodit dobré jméno média.

3) Úplatky či přijímání dáreků ve všech formách. Také toto jednání může ohrozit nezávislost a snahu o objektivitu média.

4) Plagiátorství.

5) Klamání, kam patří i problematika práce investigativních novinářů a její případné kodifikování (například pokud se při získávání informací vydávají za někoho, kým nejsou).

6) Osobní účast ve zprávě; tento bod zahrnuje především situace, kdy novinář inscenuje událost, aby o ní mohl psát, případně je sám jejím aktérem nebo přímým svědkem, který například nezabrání tragédii sebevraždy nebo vraždy.

---

⁴³Zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku, §16 Ochrana zdroje a obsahu informací. Stejnou formulaci o ochraně zdroje informací obsahuje také Zákon č. 231/2001 Sb., o rozhlasovém a televizním vysílání, §41. Tyto právní úpravy kolidují se zákonem č. 140/1961Sb., trestní zákoník, který spolupráci novinářů naopak očekává.

⁴⁴Ústavní soud 27. září 2005 rozhodl, že novinář má právo chránit svůj zdroj informací, pokud jeho odtajnění není ve veřejném zájmu.

Kodexy porovnám z hlediska komplexnosti, s jakou se daným etickým problémům věnují. Poukáži také na míru formálních pravidel, pokud se v kodexech objevuje.

Pro porovnání kodexů z hlediska obsahu, tedy, kterým že šesti nejzávažnějších etických problémů se věnují, jsem sestavila tabulku, ve které se ukáže, který z kodexů vybraných deníků je nejúplnější a který naopak některé otázky opomíjí.

Deník/téma	HN	LN	MFD	DB a DM	Právo	Syndikát
Ochrana soukromí (osob)	Ano	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano
Ochrana soukromí (zdrojů)	Ano	Ano	Ano	Ano	Ne	Ano
Sřet zájmů	Ano	Ano	Ano	Ano	Ne	Ano
Úplatky	Ano	Ano	Ano	Ano	Ne	Ano
Plagiát	Ano	Ne	Ano	Ne	Ne	Ano
Klamání	Ano	Ano	Ano	Ano	Ne	Ano
Účast ve zprávě	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne

Žádný z kodexů neupravuje otázku účasti redaktora ve zprávě. Ani jeden z kodexů tak není zcela úplný, přesto lze za nejcelistvější kodex považovat kodex, kterým se řídí redakce Hospodářských novin a Etický kodex novináře Syndikátu novinářů. Kromě již zmíněné účasti redaktora ve zprávě se tyto dva kodexy zabývají všemi jmenovanými problémy. Redakce deníku Právo kodex nemá, podle vedoucích pracovníků se redaktori řídí platnými zákony. Ostatní kodexy obsahují úpravu většiny problematických situací, každý pak opomíjí jednu z pěti zbývajících oblastí. Kodexu Lidových novin a Deníků Bohemia a Deníků Moravia shodně chybí úprava otázky plagiátu. Mladá fronta Dnes v kodexu nemá upravenou problematiku ochrany osobnosti, především chybí úprava chování redaktorů k dětem a mladistvým a osobám, které mají sníženou schopnost odhadnout důsledky svého jednání.

5.1 Ochrana soukromí – osob

Otázce ochrany soukromí osob, tedy těch, kteří se dostanou do zpravodajství ať již svou vlastní činností, nebo kvůli činnosti někoho jiného, se věnují všechny kodexy kromě kodexu MF Dnes. Ustanovení se v kodexech vybraných deníků liší a dělí na dva typy: kodex DB a DM, Etický kodex novináře a HN kromě obecného zaručení práva osob na soukromí, požadují velmi podobnou definicí respektovat soukromí zejména dětí a osob, které nejsou schopny pochopit následky svých výpovědí. Oproti tomu kodex LN obsažený ve Statutu redakce se pouze zavazuje nepublikovat fakta, která by bylo možné považovat za porušení práva na soukromí. Všechny jmenované kodexy redakcí však přidávají za tato ustanovení dodatek, který povoluje tyto zásady porušit, pokud se jedná o veřejný zájem. Podobně se k problematice staví i Syndikát, který „kromě nesporných důvodů veřejného zájmu“⁴⁵, zakazuje svým členům dostat „zmíněné osoby“ do nesnází nebo osobní tísně.

5.2 Ochrana soukromí – zdrojů informací

Chránit zdroj informací je pravidlo, které redakční kodexy i kodex Syndikátu zmiňují. Žádný z redakčních kodexů ovšem neuvádí, že redaktor má povinnost chránit zdroj informací za každých okolností. Výše než ochranu své osoby, klade profesionální tajemství pouze Etický kodex novináře Syndikátu novinářů. Ten stanovuje, že v případě, kdy si zdroj informací přeje zůstat utajen, je povinností člena Syndikátu zachovat profesionální tajemství i tehdy, kdy by „mu z toho měly vzniknout potíže“. Kodex Deníků Bohemia a Deníků Moravia a Hospodářských novin k zásadě hájit zdroj informací i přes osobní problémy jen nepřímě odkazují. Redaktoři DB a DM mají povinnost se všemi „osobními daty shromážděnými za novinářsko-redakčními účely“ nakládat jako s redakčním tajemstvím. Kodex Hospodářských novin redaktorům přikazuje chránit zdroje informací, přičemž redaktoři se v tomto smyslu mají řídit příslušným zákonem⁴⁶. Redaktor smí odmítnout sdělení jména osoby, která informaci poskytla, nadřízenému redaktorovi a nehrozí mu za to žádný postih. Oznamit anonymní zdroj informací vedení redakce musí i redaktoři MFD, zároveň ale mají povinnost tento zdroj chránit, kodex jim však nezaručuje beztrestnost, pokud tak neučiní. Stručně se problematice v kodexu

⁴⁵K definici „veřejného zájmu“ více v této kapitole v odstavci 5.6 Klamání

⁴⁶Tiskový zákon 46/2000 Sb.

věnují také Lidové noviny. Jedním z pravidel profesionálního jednání redaktora LN je „kryt a chránit důvěrné zdroje informací“. Kodex LN nestanovuje žádné další zásady ani nedává redaktorům právo odmítnout sdělit informace vedení redakce a také v této otázce neodkazuje k žádným zákonným úpravám. Novější Manuál pro redakční práci dovoluje nesdělit jméno zdroje, redaktor ovšem toto své jednání musí být schopen vysvětlit.

5. 3 Střet (konflikt) zájmů

Otázka nezájatosti novinářů souvisí s deklarací nezávislosti, kterou v čele svých kodexů mají všechny kodexy. Obecně se všechny deníky i Syndikát snaží předejít tomu, aby byly označeny za neobjektivní, zaujaté či dokonce podplacené. Předcházet konfliktu zájmů je jedna z možných cest, jak tohoto cíle dosáhnout. Přestože zahraniční publikace považují konflikt zájmů za velmi závažnou profesní chybu, šéfredaktoři českých deníků ho podle dotazníků mezi závažné etické problémy neřadí.

Conrad Fink si klade otázku, kde končí a začíná profesní život novináře? Klade i další otázky: „Měl by se novinář vzdát práv i odpovědností občana stejně jako politik, pokud chce zabránit konfliktu zájmů?“ Fink navíc poukazuje na to, že mnoho novin a televizních či rozhlasových stanic jde v této otázce dál než k oznámení, že považují za neetické, aby názory a koníčky novináře ovlivnily způsob, jakým píše a o čem. Mnoho médií podle něj „zakazuje svým redaktorům jakékoliv mimoredakční aktivity nebo chování“ a to proto, že by mohly i jen vzbudit zdání konfliktu zájmů, což je něco, o co podle něj média nestojí.

Všechny kodexy se ustanovením o zásadě, že novinář by se do konfliktu zájmů dostat neměl a měl by se snažit mu i předejít, věnují v porovnání s ostatními tématy ve větším měřítku. Kodexy se shodují v zásadních pravidlech: novinář musí vyloučit činnosti, které by mohly vést ke konfliktu zájmů a vyvarovat se i zdání konfliktu zájmů. Dále se shodují v tom, že novináři by neměli přijímat dary, jednotlivé kodexy však vymezují několik výjimek, kdy dar přijmout lze. Kodexy se dále shodují v tom, že politická či občanská angažovanost redaktorů jsou pro objektivitu a nestrannost deníků nepřijatelné, pokud už by redaktoři byli členy takového uskupení, nesmí jejich vystupování v něm kolidovat s deklarovanou nezávislostí listu. Redaktoři mají povinnost své případné působení v takových

organizacích oznámit vedení redakce. Podobně mají redaktori v LN a HN povinnost oznámit své ekonomické a finanční zájmy, jako například cenné papíry, investice a další. Kodexy v takovém případě stanovují, že novinář by neměl psát o organizacích, v nichž je finančně zainteresován.

Na pomyslné škále nejpřísnější-nejbenevolentnější kodex v otázce konfliktu zájmů, lze na levou stranu zařadit kodexy Syndikátu novinářů a Hospodářských novin, vprostřed je kodex Lidových novin a Mladé fronty Dnes a na pravé straně této pomyslné škály stojí kodex Deníků Bohemia a Deníků Moravia.

Syndikát novinářů a HN stanovují, že kvůli komplexní povaze otázek ohledně konfliktu zájmů je zapotřebí, aby se redaktori „vyhnuli už jen zdání konfliktu zájmů“ (Etický kodex, HN) a „vyloučili všechny činnosti, které by mohly novináře kompromitovat nebo vést ke konfliktu zájmů“ (Etický kodex novináře, Syndikát). Oba kodexy shodně zakazují využívat informací a postavení novináře k osobnímu prospěchu a přijímat jakékoliv dary, zvláštní zacházení a výhody, které mohou plynout z novinářského povolání. Oba kodexy zároveň odmítají, aby redaktori psali o sdruženích, politických či společenských organizacích, jichž jsou členy, a přijímali od takových organizací peníze. Lidové noviny zakazují aktivní účast v politickém životě stejně jako kodex MF Dnes. Rozdíl je v zákazu přijímat dary, který platí pro redaktory LN, zatímco redaktori MF Dnes mohou přijmout dary do hodnoty 500 korun. DB a DM požadují od svých redaktorů zvážení případné práce v politických stranách, výslovně ji však nezakazují, přijímání darů překračujících „běžnou hodnotu“ zakazují.

Podle Finka jsou v otázce konfliktu zájmů dvě problematické oblasti: konflikt v občanské rovině a konflikt v osobní rovině. Za neobjektivního a podjatého bude veřejnost nutně považovat novináře, který mimo redakční budovu očividně dává najevo své sympatie k jedné politické straně nebo myšlenkovému hnutí. Podobně bude za ovlivněného považován novinář věnující se školství, který je zároveň členem místní školní komise. V osobní rovině se redaktor může dostat do konfliktu zájmů snadno, když použije interní, tedy zatím nezveřejněné, informace pro vlastní prospěch či záměrně zmanipuluje zprávy a vydělá na tom. (Fink, 1988, 24)

Kodexy Syndikátu, kodex MFD, HN a LN zakazují svým redaktorům využít dosud nezveřejněné informace ke svému prospěchu a tyto informace by neměli poskytnout ani třetím osobám. Kodex DB a DM pouze upozorňuje, že redaktor by neměl zneužít „dobrou pověst DB a DM ke svým osobním cílům“.

Redakce všech čtyř deníků stanovují povinnost o všech vedlejších aktivitách, kde by mohlo dojít ke konfliktu zájmů, informovat své nadřízené.

5.4 Úplatky

Kodex Society of Professional Journalists⁴⁷ říká, že „dárky, zvláštní přízeň, cestování zdarma, speciální zacházení či privilegia ... mohou kompromitovat integritu novinářů“ a Melvin Mencher k tomu dodává „nic, co má jakoukoliv cenu nesmí redakce přijmout“. (Mencher, 1984, 393)

Problematika dáreků a výhod, které mohou novináři při své práci požívat je úzce spjata s konfliktem zájmů. Všechny sledované české kodexy a tedy i redakce většiny deníků, jelikož deník Právo kodex nemá, a Syndikát novinářů tento fakt ve svých kodexech reflektují. Každá redakce se však k darům staví odlišně.

Kromě kodexu Syndikátu novinářů, který zakazuje přijímat jakékoliv dary a výhody, jež mají souvislost s novinářskou činností, ostatní redakce deníků dar v určitém smyslu povolují, nikde však nestanovují hranici nebo definici pro to, co je dar a co již dar není. Určitý pokus lze sledovat u kodexu Mladé fronty Dnes, která stanovuje horní finanční hranici pro dar, jež smějí redaktori MFD přijmout, a to na 500 korun českých. Takový krok je ovšem podle Finka sporný z pohledu etického. „Jak vysokou hodnotu může mít dar, aby byl ještě darem a kdy už je úplatkem?“ ptá se Conrad Fink ve své knize *Media Ethics* a dodává „dárky ne, ani stanovit hranici nemá smysl“, „vše má nějakou hodnotu a slouží k ovlivňování“. (Fink, 1988, 26)

Zbylé kodexy úplatky považují za nepřipustné, ovšem více či méně jsou k redaktorům benevolentní, pokud tito přijmou pohoštění na tiskových konferencích, drobné dárky jako tužky či bloky a podobně. Jak již bylo řečeno, zřejmě nejméně benevolentní je kodex Syndikátu novinářů. Členové této profesní organizace nesmějí přijímat žádné dary související s novinářskou činností. Lidové noviny dary povolují, ovšem redaktori tohoto deníku nesmí přijímat takové, které by „mohly zpochybnit nezávislé a svobodné postavení člena redakce“. V tomto případě však vyvstává otázka, který dar ještě takové postavení nezpochybní a který již ano. Podobně se k otázce darů staví i kodex Deníků Bohemia a Deníků Moravia. Redaktori těchto deníků smí přijmout dary, jejichž hodnota nepřevyšuje cenu „obvyklou v běžném společenském a pracovním styku“. Autoři kodexu poukazují

---

⁴⁷Society of Professional Journalists (online). Indianapolis: Eugene S. Pulliam National Journalism Center. (cit. 20. března 2006) Dostupné na WWW: http://www.spj.org/ethics_code.asp

na to, že je nutné se vyvarovat i zdání ohrožení svobody rozhodování redakce a vydavatelství přijmutím pozvání nebo darů.

Etický kodex Hospodářských novin podobně jako ostatní kodexy deklaruje, že členové redakce nepřijmou dary, zvláštní zacházení, finanční obnos nebo jiné hodnotné věci. Redaktoři však tak musejí učinit pouze v případech, kdy se jedná o dary od lidí a firem, o nichž píší. Ani tato výjimka však není úplná, jelikož přijmout „symbolické dárky“ jako tužky či blok a „běžné pohoštění“ redaktoři smí v jakékoliv situaci. Průhledné a snadno kontrolovatelné je pravidlo, které pro přijímání dárku nastavuje kodex MFD. Ani horní hranice pro hodnotu dárku – 500 korun – však není podle Finka zárukou, že nebude ohrožena integrita novináře.

Problematika reportážních cest, na které jsou novináři zváni, a jedná se tedy o jistou výhodu, je úzce spojena s úplatky. Redakční kodexy i Syndikát odmítají účastnit se cest na náklady firmy nebo státu s tím, že by redaktor byl nucen reportáž napsat tendenčně pro subjekt, který cestu zaplatil. Kromě Syndikátu novinářů, který cesty považuje za jednu z novinářských výhod a jejich přijímání zakazuje, a kodexu LN, jež se tomuto tématu nevěnuje, kodexy deníků umožňují takovou cestu podniknout pokud jsou splněny určité podmínky: Mladá fronta Dnes a Hospodářské noviny požadují, aby cesta měla „jednoznačnou zpravodajskou hodnotu“ a redakce si jí hradila sama. V Mladé frontě Dnes může šéfredaktor udělat z tohoto pravidla výjimku, v Hospodářských novinách mohou členové redakce cestovat na náklady vlád či neziskových organizací, na náklady firem pouze pokud cestu schválí šéfredaktor a vyhradí si na firmě „objektivní pohled včetně nezávislé kritiky“. V DB a DM musí cestu na náklady organizace schválit šéfredaktor a v člancích musí být na tuto skutečnost upozorněno.

5.5 Plagiát

Plagiát je zahraničními publikacemi považován za hrubý profesionální prohřešek. Mencher tvrdí, že novinář má práci udělat osobně a nebo uvést zdroj. (Mencher, 1996, 404) V kodexech českých deníků úprava plagiátorství není běžná. Chybí v kodexech Lidových novin a Deníků Bohemia a Deníků Moravia. Ostatní kodexy jednoznačně plagiát zakazují a redaktoři těchto deníků musí uvést zdroje, z nichž čerpali.

5.6 Klamání

Do každodenní žurnalistiky patří také takzvaná investigativní neboli zjišťovací či pátrací žurnalistika. Tento způsob získávání informací se často vyznačuje tím, že reportéři pracují se skrytou identitou. Maskují se, představují se cizím jménem, někdy používají skryté záznamové techniky. Tato metoda je obecně přijímána, čtenáři i médiu samotnými, jak však poukazuje Melvin Mencher „je zvláštní, že noviny se cítí povoláné obviňovat ostatní z ilegálních aktivit a kritizovat za nepoctivé jednání, když způsob, jakým ony samy informace získaly, je nepoctivý“ (Mencher, 1984, 397) Takové jednání je podle něj neetické, ovšem za určitých podmínek obhajitelné. Především musí být taková taktika čtenářům vysvětlena a náležitě popsána. Mencher k tomu dodává: „Pokud se autor za takovou taktiku při tvorbě článku stydí, neměl by ji používat vůbec.“ (Mencher, 1996, 404)

Nepoctivost, tedy využití skrytého nahrávacího zařízení, nepředstavení se jako redaktor, lhaní o pravém důvodu snahy získat informace apod. při práci novináře považují všechny kodexy až na výjimečné případy za nepřijatelné. Povolují však shodně výjimku a tou je „veřejný zájem“ na takto získaných informacích a jejich následném publikování. Ve veřejném zájmu nebo kvůli společensky závažným informacím smí redaktori MF Dnes, DB a DM i členové Syndikátu novinářů použít „nepoctivé prostředky“. Lidové noviny se k tomuto tématu nevymezují negativně, tedy nezakazují, ale svým redaktorům ukládají „při získávání informací, ... postupovat přímým, otevřeným a čestným způsobem“.

Klamání a použití nepoctivých prostředků při získávání zpráv naopak nepovoluje kodex HN. Takové jednání smí schválit pouze vedení redakce a musí být „ospravedlnitelné konkrétním veřejným zájmem“. Jak však upozorňuje autor knihy Základy masové komunikace Michael Kunczik „veřejný zájem“ je termín, který se zatím „nepodařilo přesně definovat“ a tak nelze nikdy s jistotou určit, zda lze obhájit jednání novinářů, kteří informace získávají metodami narušujícími práva osobnosti a neupřímným jednáním, tedy lhaním a zatajováním například faktu, že jsou novináři. (Kunczik, 1995, 94)

Lidové noviny spolu s Deníky Bohemia a Deníky Moravia a MF Dnes ve svém kodexu upravují práci s fotografickým a obrazovým materiálem a zakazují jejich zneužití pro montáž a klamání čtenářů uvedením zavádějícího popisku.

5.7 Osobní účast ve zprávě

Této problematice se nevěnuje ani jeden z kodexů, o něž se práce zajímá.

5.8 Závěreční shrnutí

Podobnost kodexů vybraných českých deníků je přirozená, jelikož etických problémů, se kterými se pracovníci v médiích setkávají, je omezené množství. Minimální rozdíly jsou dané rozdílným přístupem a hodnotami, které deníky vyznávají.

Míra formálnosti pravidel je především v kodexu Hospodářských novin a také Mladé fronty Dnes relativně vysoká. Tyto redakční kodexy ve velké míře přikazují redaktorům a diktují přesný postup v různých situacích, které kodex popisuje. MF Dnes například stanovuje, v které chvíli je k etickému problému přivolán právník, kdy redaktor musí něco oznámit a kdy a jakou výjimku z pravidla schvaluje šéfredaktor. Kodex Deníků Bohemia a Deníků Moravia se vyznačuje velmi podrobným popisem nebo pojmenováním situací, do kterých se mohou redaktoři tohoto listu dostat.

Kodex Lidových novin je soubor pravidel, založený především na sepsaných základních tezích a nezakládá žádné procesní požadavky. Kromě jednoho případu neukládá redaktorům oznamovat nebo dovolovat se. Vše je ponecháno na jejich vlastní vůli rozhodnout se správně. Mezi méně konkrétní kodexy patří také kodex Syndikátu novinářů. Ten je sice podrobnější než kodex Lidových novin, ovšem jelikož je určený členům profesní organizace a ne přímým zaměstnancům vydavatelství, nevznáší na novináře žádné nároky ohledně informování druhých osob o finančních či jiných zájmech apod.

ZÁVĚR

Média po pádu totalitního režimu v roce 1989 musela zcela nově zformovat svou vnitřní organizaci, došlo k transformaci celého mediálního systému a pracovalo se na zákonných normách, které musely reflektovat nové postavení médií ve společnosti.

Více jak deset následujících let trvalo, než české tištěné deníky začaly kodifikovat vnitřní normy fungování svých redakcí. Důvody tak dlouhé prodlevy a toho, proč etické otázky zůstávaly stranou zájmu, vedly, nejsou na první pohled příliš zřejmé. Teprve při následném zjišťování příčin této prodlevy někteří současní šéfredaktoři (při individuálních rozhovorech) uvedli, že na začátku a v polovině devadesátých let média procházela překotným vývojem, a to především technickým a obsahovým, a na otázky novinářské profesionality a etiky nezbýval čas, ani energie. Nikoho jednoduše „nenapadlo“ se těmito tématy zabývat.

Nestandardním způsobem proběhlo také následné přijímání a zavádění kodexů v prvních redakcích. Autoři těchto českých kodexů totiž uvedli, že etické normy sepsali na základě kodexů západních, většinou amerických médií, bez odkazu na předchozí zkušenosti s novinářskou praxí v České republice a často ani v Evropě, bez důkladnější reflexe a diskuze v rámci novinářské obce i širší veřejnosti, bez spolupráce se Syndikátem novinářů, zavedenou novinářskou profesní organizací, dá se usuzovat, že podobný dialog zde neproběhl.

Etika a morálka definované jako systém psaných i nepsaných pravidel a norem jsou navíc většinou české společnosti v návaznosti na zkušenost s totalitním režimem vnímané velmi rozpačitě. Lidé se často domnívají, že etické normy omezují jejich svobodu. „Kdo si to dovoluje říkat, co dobré a co špatné, co je to za kýčovité moralizování?“ ptají se. Častá výmluva pak zní: „Jednal jsem proti zákonu? Ne. Jednal jsem v souladu s právním řádem? Ano. Tak co je na tom špatného?“

Na otázku, proč si nejen členové novinářské obce v České republice začínají kodifikovat svou práci a chtějí se řídit etickými principy, jsem se snažila odpovědět v první a druhé kapitole. Na jedné straně je k tomu může vést celková ztráta řádu světa a jeho pravidel související s postmoderní dobou, na druhé straně jistě přijetí zodpovědnosti vůči příjemcům mediálních sdělení, v případě deníků tedy čtenářům.

Z etických kodexů vybraných českých deníků lze vyvodit, že česká média, novináři i ostatní pracovníci v médiích jsou si eticky problematických oblastí vědomi a že chápou moc, jakou média v současné době mají a také si uvědomují, že si nemohou dělat co chtějí. Z dotazníků, které jsem rozeslala vedoucím redakcí, však vyplynulo, že sepsání kodexů nebyl motivováno předchozí diskuzí. Ve většině sledovaných deníků šlo o „nutnost sjednotit pravidla a „seznámit s redakčními regulami nové redaktory“. Zůstává otázkou, zda takto shora nařízená pravidla chování jsou akceptovatelná a akceptovaná většinou redaktorů a zda má kodex v této formě autoritu.

Domnívám se, že stejně jako u obecných principů i v žurnalistické profesi platí, že novinář, který má vybudovaný svůj vnitřní etický řád, který se v hlavních bodech blíží kodexu psanému, nemusí tento psaný kodex vůbec znát, jelikož se již sám od sebe podle něj chová.

Důležitější než mluvit o existenci etických kodexů, se zdá mluvit o etice jako takové, o zásadách etického chování a o nutnosti etiku rehabilitovat v očích společnosti, která ji stále může mít za nástroj ideologie, tedy něčeho vnuceného a nechtěného.

RESUMÉ

This work: Ethical Codes Emergence And Transformation In Selected Czech National-wide Daily Papers After the Year 1989 set a few targets. At first it wants to summarize basic theories about ethics itself, codifications of written and unwritten standards and ethical codes. Second this work wants to answer questions why or why not is it necessary to have an ethical code. And third this work presents and compares ethical codes of five daily papers in Czech Republic.

The first part presents theory about three layers that forms standards of behaviour in society. There are laws, moral norms and ethics. These three are not separated from each other by a specific border. Laws give people basic rules in written form and establish other rules to exact these rules. Laws can be changed, abrogated or announced very easily. Moral norms are a little, but not definitely above laws. They give people further information of what is and what is not possible to do in human society. These rules are exacted not by state, as laws are, but by society itself. The one who is not following these rules can be f. e. ostracised. Ethics contains „ideals“. Ethical norms are the basic on one hand and standing high above laws and moral norms on the other hand and they are hard to change in a short time period. Ethical principles are universal, seeking the deepest humanity in people. Who is behaving „ethically“ is appreciated by other members of the society.

To have or to have not ethical codes is not easy to answer. Ethics should be studied in school in order to learn basic ethical norms and principles as people learn counting. Because it is hard to put standards on everything, it is possible to learn how to ask in situations when people face ethical problems.

Four out of five biggest national-wide daily papers do have an ethical code. These four are MF Dnes, Lidové noviny, Hospodářské noviny, Deníky Bohemia a Deníky Moravia. Právo does not have one. Together with these codes is in this work compared also the Ethical Code Of A Journalist, written by Syndikát novinářů ČR. All of them are very common. They arrange the same problems and solve them almost the same way. Ethical codes of these dailies are often very concrete; they use examples from daily work in media and model situations. These codes differ from each other a little in a question of gifts and conflict of interests, but not much. There

is a big difference in processing of codes, in exacting rules they set and in formal progresses in media daily work.

These codes were at most inspired by American ethical codes, not reflecting experiences from Czech or European media. They also emerged without any professional discussion and did not react to new impulses, because from the time these codes were written, they had not changed.

Seznam použité literatury

Monografie

- Anzenbacher, Arno:** *Úvod do filosofie*. Praha: SPN, 1991. 304 s. ISBN 80-04-26038-1
- Anzenbacher, Arno:** *Úvod do etiky*. Praha: Academia, 2001, c1994. 292 s. ISBN 80-200-0917-5
- Bauman, Zygmunt:** *Úvahy o postmoderní době*. Z polského originálu přeložil Miroslav Petrusek. 2. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2002. 165 s. ISBN 80-86429-11-3
- Brázda, Radim:** *Srovnávací etika*. Praha: KLP-Koniasch Latin Presse, 2002. 244 s. ISBN 80-85917-86-6
- DeFleur, Melvin L.; Ballová-Rokeachová, Sandra J.:** *Teorie masové komunikace*. Praha: Karolinum, 1996. 363 s. ISBN 80-7184-420-9
- Dominick, Joseph R.:** *The dynamics of mass communication*. New York: McGraw-Hill, 1990. 597 s.
- Fink, Conrad C.:** *Media ethics: in the newsroom and beyond*. 2. vydání. New York: McGraw-Hill, 1988. 323 s. ISBN 0-07-020926-6
- Fuller, Lon L.:** *Morálka práva*. Z anglického originálu přeložil Jiří Přibáň. 1. vydání. Praha: Oikoymenth, 1998. 229 s. Orig.: The Morality of Law ISBN 80-86005-65-8
- Kolář, Petr; Svoboda, Vladimír:** *Logika a etika*. Praha: Filosofia, 1997. 276 s. ISBN 80-7007-100-1
- Kunczik, Michael:** *Základy masové komunikace*. Praha: Karolinum, 1995. 307 s. ISBN 80-7184-134-X
- Knapp, Viktor:** *Teorie práva*. 1. vydání. Praha: Beck, 1995. 247 s. ISBN 80-7179-028-1
- Mencher, Melvin:** *News reporting and writing*. 3. vydání. Dubuque: Wm.C.Brown, 1984. 720 s. ISBN 0-697-04361-4
- Mencher, Melvin:** *Basic Media Writing*. 5. vydání. Chicago : Brown & Benchmark, 1996. 488 s. ISBN 0-697-270001-7
- Šimek, Jiří; Špalek, Vladimír:** *Filosofické základy lékařské etiky*. Praha: Grada, 2003. 113 s. ISBN 80-247-0440-4

Thompson, Mel: *Přehled etiky*. Z anglického originálu přeložila Pavla Císařová. 1. vydání. Praha: Portál, 2004. 168 s. Orig.: Ethical theory. ISBN 80-7178-806-6

Slovníky

Petráčková, Věra: *Akademický slovník cizích slov. (A-Ž)* Kol. autorů pod vedením Věry Petráčkové a Jiřího Krause. Praha: Academia, 2000. 834 s. ISBN 80-200-0607-9

Kol. autorů.: *Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích. (A-F)* Praha: Nakladatelský dům OP, 1996. 787 s. ISBN 80-85841-17-7 (soubor) ISBN 80-85841-31-2 (1. svazek)

Kol. autorů.: *Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích. (M-R)* Praha: Nakladatelský dům OP, 1997. 740 s. ISBN 80-85841-17-7 (soubor) ISBN 80-85841-35-5 (3. svazek)

Kol. autorů.: *Všeobecná encyklopedie Universum. (C-E)* S použitím podkladů německého originálu Das Bertelsman Lexikon. Praha: Odeon, 2000. 681 s. ISBN 80-242-0288-3 (soubor) ISBN 80-207-1062-0 (2. díl)

Kol. autorů.: *Všeobecná encyklopedie Universum. (Mb-Op)* S použitím podkladů německého originálu Das Bertelsman Lexikon. Praha: Odeon, 2001. 656 s. ISBN 80-207-1060-4 (soubor) ISBN 80-207-1068-X (6. díl)

Elektronické zdroje

Český helsinský výbor. *Všeobecná deklarace lidských práv* (online). Praha (cit. 17. května 2006). Dostupné na WWW:

<http://www.helcom.cz/index.php?p=2&rid=78&cid=197>

Portál veřejné správy České republiky. *Zákony ČR* (online). Ministerstvo informatiky ČR. (citace leden až květen 2006) Dostupné na WWW:

http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/6966/_s.155/699/place

Society of Professional Journalists. *Code of Ethics* (online). Indianapolis: Eugene S. Pulliam National Journalism Center. (cit. 20. března 2006) Dostupné na WWW:

http://www.spj.org/ethics_code.asp

Slonková, Sabina; Kedroň, Radek. *Zlodějiny v médiích* (online). (cit. 4. dubna 2006) Dostupné na WWW: <http://zlodeji.bloguje.cz>

Transparency International Czech republic. *Etické kodexy* (online). Praha. (cit. 28. března 2006). Dostupný z WWW:

<http://www.transparency.cz/index.php?id=676>

Wikipedie (online). *Otevřená encyklopedie*. Heslo: Desatero. (cit. 5. 5. 2006)

Dostupné na WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Desatero>

Seznam pramenů

MF Dnes, *Etický kodex novináře MF Dnes*, 2002

Hospodářské noviny, *Etický kodex HN*, 2002

Lidové noviny, *Statut redakce*

Deníky Bohemia a Deníky Moravia, *Kodex Deníků Bohemia a Deníků Moravia*, 2004

Syndikátu novinářů, *Etický kodex novináře*, 1998

Přílohy

Etický kodex novináře MF Dnes	1
Etický kodex HN	4
Návrh na upřesnění etického kodexu HN	13
Statut redakce Lidové noviny	16
Manuál pro redakční práci v LN	18
Kodex Deníků Bohemia a Deníků Moravia	38
Etický kodex novináře Syndikátu novinářů	44
Dotazník vedoucím redakcí	48
Robert Čásenský	51
Petr Šimůnek	56
Roman Gallo	59
Lída Rakušanová	62
JUDr. Vojtěch Cepl	65

Etický kodex novináře MF DNES

18.3.2002

Tento soubor pravidel platí pro všechny pracovníky, kteří se podílejí na psaní, editování a přípravě novin. Dodržování stanovených standardů je základní podmínkou práce pro MF DNES a zároveň závazkem vůči našim čtenářům.

1. Povinností každého pracovníka MF DNES je poskytovat čtenáři pravdivé, přesné a nezkreslené informace.

2. Pokud je zřejmé, že MF DNES přece jen zveřejnila informace nepravdivé, zkreslené či zavádějící, neprodleně učiní jejich opravu.

3. MF DNES se vyhýbá jakýmkoliv předsudkům a pejorativním výrazům ve spojení s rasou, národností, pohlavím, náboženským vyznáním, politickým přesvědčením, sexuální orientací či profesním a společenským zařazením.

4. Redaktoři mají povinnost chránit své zdroje informací, pokud si to tyto přejí. Zároveň však mají povinnost na požádání při závažných případech zdroj informací oznámit vedení redakce.

5. Každý článek, jehož zveřejnění může být spojeno s rizikem žaloby, je autor a editor povinen před uveřejněním konzultovat s vedoucím příslušného oddělení a následně s některým členem šéfredakce. V případě nutnosti bude přizván právník společnosti MAFRA a.s.

6. Při své práci jsou redaktoři a ostatní pracovníci reprezentanty MF DNES. Jejich vystupování nesmí žádným způsobem poškozovat dobrou pověst listu a vydavatelství.

7. Redaktor MF DNES musí při své práci vždy uvést účel, za jakým získává informace. Nepoužívá nepoctivé prostředky pro jejich získání. Jen ve výjimečných případech, kdy nelze společensky závažnou informaci získat jinak, může redaktor dotazovanému své povolání nesděliti.

8. Redaktoři MF DNES nesmí využívat ke svému vlastnímu prospěchu informace, které získávají při své práci, před jejich oficiálním zveřejněním. Takové informace ani nesmí poskytnout před tímto zveřejněním nikomu dalšímu.

9. Redaktoři MF DNES nesmějí psát o podnicích, v nichž mají oni sami, jejich rodinní příslušníci nebo osoby blízké významný majetkový podíl či jiný osobní zájem. Pokud píšou o podnicích, jejichž akcie vlastní oni či osoby jim blízké, je povinností seznámit s touto skutečností svého přímého nadřízeného.

10. Pokud novináři MF DNES hrozí při výkonu práce jakýkoliv konflikt zájmů, je povinen s tím seznámit svého nadřízeného a takové práci se vyhnout. Jakákoliv občanská či politická angažovanost nesmí být v rozporu se zásadou nezávislosti listu a nesmí poškozovat jeho dobrou pověst.

11. Autorská činnost v jiných médiích, pokud je to soukromá aktivita nevyžádaná vedením redakce či vydavatelstvím, musí být předem schválena šéfredaktorem listu, nebo některým z jeho zástupců. Taková činnost nesmí nijak ohrozit či oslabit MF DNES a nesmí být vykonávána během pracovní doby. Pokud je působení v jiných médiích vedením redakce schváleno, vždy musí být u jména redaktora uvedeno, že je členem redakce MF DNES.

12. Redaktorům a ostatním pracovníkům MF DNES je zakázáno podílet se na přípravě PR článků, inzertních článků a reklamních kampaní.

13. Novinář MF DNES nesmí přijímat výhody, jež jsou mu nabízeny z titulu jeho práce v novinách.

14. Redaktor může akceptovat dárky do hodnoty 500 Kč. Pokud dar tuto výši převyšuje a není zdvořilé v dané situaci ho odmítnout, platí pravidlo: dar přijmout s tím, že ho MF DNES věnuje pro charitativní účely. To je nutné dárci vysvětlit.

15. Pozvání na nejrůznější cesty, pořádané firmami, lze akceptovat za dvou základních podmínek: cesta má smysl pro redakční práci a na základě předloženého rozpočtu si jí redakce sama zaplatí. Výjimky z této zásady může schválit šéfredaktor.

16. Redaktoři příloh Test DNES, Auto, Zaměstnání a Peníze musí podávat čtenářům informace opřené o ověřitelné údaje o povaze výrobků, služeb a právních předpisů. Údaje uvedené v těchto přílohách musí být veřejně doložitelné. Všechny testy jsou placeny z prostředků redakce.

17. Autoři, editoři i ostatní osoby podílející se na výrobě MF DNES se při své práci řídí platnými zákonnými předpisy České republiky. Obzvláště bedlivě sledují, zda je jejich činnost v souladu s autorskoprávními předpisy.

18. Členové redakce MF DNES přináleží k vydavatelskému domu MAFRA, a.s. a jako takoví jsou v rámci možností nápomocni svým kolegům z jiných částí tohoto vydavatelského domu.

19. Redaktoři, editoři a další členové redakce MF DNES respektují práci zaměstnanců konkurenčních periodik. Při přebírání informací z jiných médií uvádějí její původ.

20. Novináři MF DNES (i další zaměstnanci redakce) zachovávají loajalitu k redakci i vydavatelství, zejména neposkytují žádné informace o plánované i vykonávané práci redakčního týmu i jednotlivých kolegů.

Návrh na upřesnění etického kodexu Hospodářských novin

From: Lipold, Jan

Sent: Wednesday, January 07, 2004 3:53 PM

To: Gallo, Roman; Poriz, Jaroslav; Denemark, Martin; Chaloupkova, Hana

Subject: EtKodex

Návrh na upřesnění etického kodexu HN:

Bod 14, první z bodů týkajících se konfliktu zájmů, dosud zněl:

"Obecně platí zásada, že členové redakce nepíší o politických, společenských a zájmových skupinách, v nichž jsou členy. Účast v politických a zastupitelských orgánech jsou členové redakce povinni oznámit šéfredaktorovi nebo jeho zástupci. Jen ti mohou schválit výjimky a článek v takovém případě musí obsahovat informaci o autorově členství."

Nové navrhované znění by mělo být srozumitelnější, účinnější, česky správnější, a mělo by rozšířit povinnost členů redakce informovat šéfredaktora nebo jeho zástupce o svých mimopracovních aktivitách.

Tedy:

"Členové redakce jsou povinni vyloučit všechny činnosti, o kterých lze předem soudit, že by je mohly kompromitovat nebo vést ke konfliktu zájmů.

Obecně platí zásada, že členové redakce nepíší o politických, společenských a zájmových organizacích, jichž jsou členy. Výjimky může schválit šéfredaktor nebo jeho zástupce a článek v takovém případě musí obsahovat informaci o autorově členství.

Členové redakce, zejména redaktoři a editoři, mají šéfredaktorovi nebo jeho zástupci oznámit:

- své členství v politických stranách

- své členství v zastupitelských orgánech nebo svou kandidaturu do zastupitelských orgánů

- své členství, funkce nebo kandidaturu do funkcí ve významných společenských a zájmových organizacích, a to bez ohledu na to, jestli se těmito stranám, zastupitelských orgánům nebo významným zájmovým organizacím věnují při své novinářské práci.

(Šéfredaktor nebo jeho zástupce tyto informace používají jen pro vnitřní potřeby redakce.)"

Výklad změny:

1. Žádný kodex nemůže postihnout všechny varianty konfliktu zájmů - proto je nezbytné, aby se členové redakce řídili také vlastním úsudkem a v zájmu dobrého

jména listu možný střet zájmů sami odhadli (a předešli mu). Proto přibývá úvodní obecná věta "Členové redakce jsou povinni vyloučit všechny činnosti, o kterých lze předem soudit, že by je mohly kompromitovat nebo vést ke konfliktu zájmů."

Tato věta rozhodně není jen nějakou prázdnou proklamací. Jsou situace, kdy je úvaha o střetu zájmů na počátku poměrně soukromou věcí každého. Řekněme: Vlastním čtvrtinu činžovního domu - mohu psát o nájemném? Můj muž provozuje penzion - mohu se jako novinář zabývat cestovním ruchem, pohostinstvím? Nebo: Moje sestra pracuje na magistrátu - mohu psát o magistrátu? Případně: Hraji za hokejový klub, sponzorovaný firmou X. Mohu psát o té firmě?

V takových situacích musí fungovat hlavně "etický kompas" každého člena redakce; nedají se řešit nalistováním nějakého konkrétního paragrafu v etickém kodexu, protože etický kodex je všechny nepopíše.

2. Členové redakce by měli šéfredaktora nebo jeho zástupce informovat nejen o tom, že jsou členy ODS, ČSSD či KSČM, případně obecními zastupiteli. Měli by informovat také o tom, že do obecního zastupitelstva kandidují. Měli by také informovat, že jsou členy (respektive funkcionáři nebo kandidáty na funkcionáře) například Svazu bojovníků za svobodu, České anarchistické federace, PEN klubu, Ochranného svazu autorského, Klubu za Starou Prahu, Spolku pro obnovu Mariánského sloupu, okresní sekce Českého svazu lyžařů atd.

3. Vhodné je informovat vedení redakce i o členství v celostátně méně významných, ale konfliktem zájmů hrožících organizacích, jako je řekněme "Radniční grémium pro blaho města Blatné". Případně se poradit, jestli angažmá v té či oné organizaci je z pohledu vedení redakce eticky vyhovující, nebo není.

4. "Významnou společenskou a zájmovou organizací" se obvykle nemyslí například "Zahradkáři Kersku", "SRPŠ" nebo "Sdružení nájemníků č.p. 123 a 124". Specifická je situace u sportovních klubů: není třeba, aby členové redakce oznamovali šéfredaktorovi své členství v klubu (byť významném), ale funkcionářské či vlastnické angažmá (byť v klubu méně významném) by oznámeno být mělo.

KODEX DENÍKŮ BOHEMIA A DENÍKŮ MORAVIA:

DB a DM poskytují veřejnosti nezkreslené, ověřené a úplné informace ve faktografickém kontextu, který slouží k pochopení souvislostí. Cílem je zprostředkovat čtenářům objektivní obraz skutečnosti, aby si o ní mohli udělat vlastní úsudek.

Na stránkách DB a DM umožňujeme konfrontaci různých stanovisek a vyvoláváme diskuse o důležitých tématech, o krocích ústavních činitelů a veřejných i soukromých institucí. Přitom nepodporujeme politické strany ani jednotlivé politiky, nýbrž hodnoty, jakými jsou pluralita, právní stát, lidská práva.

DB a DM respektují lidskou důstojnost, ctí rodinu, soukromí a intimní sféru.

Pokud se však soukromé chování dotýká veřejných zájmů, lze o tom v jednotlivých případech referovat. Přitom je nutno dbát na to, aby nebyla porušena práva nezúčastněných osob.

Před zveřejněním kritického příspěvku dáváme zásadně možnost vyjádření i kritizované straně a publikujeme obě stanoviska současně. Pokud to není možné, musí se čtenář alespoň dozvědět, zda a kdy k tomu dojde.

Odmítnutím stanoviska nemůže však kritizovaný zabránit publikování tématu, jež je ve veřejném zájmu.

DB a DM zaručují redakční ochranu dat.

Při zveřejňování osobních údajů, to znamená jmen a fotografií při zpravodajství o nešťastných událostech, vyšetřování trestných činů nebo o soudních procesech je třeba se vždy rozhodovat mezi právem veřejnosti na informace a právy dotčených na ochranu osobnosti.

Oběti neštěstí nebo zločinů mají nárok na zvláštní ochranu svých osobních údajů. Pro porozumění tomu, jak ke katastrofě došlo a jak se odehrála, jsou podrobné informace o identitě obětí zpravidla irelevantní.

Zveřejnění plných jmen a fotografií lidí, podezřelých ze závažných trestných činů je na místě, pokud se tak děje v zájmu objasnění zločinu, je už vystaven zatykač, anebo pokud se zločin odehrál na veřejnosti. Jinak by se až do rozsudku měly zveřejňovat jen iniciály jmen a fotografie by se měly publikovat tak, aby nebyla možná identifikace podezřelého.

U funkcionářů a nositelů veřejných mandátů je však zveřejnění jmen a fotografií na místě, existuje-li souvislost mezi jejich úřadem, popřípadě mandátem a trestným činem. Totéž platí o veřejně činných osobách, pokud čin, který se jim klade za vinu, je v rozporu s obrazem, který o nich má veřejnost.

Jména a fotografie postrádaných osob smějí být zveřejněny po dohodě s příslušnými úřady.

Fyzická a psychická onemocnění nebo poškození spadají zásadně do soukromé sféry dotčených osob. S ohledem na postiženého a na jeho rodinné příslušníky postupují DB a DM taktně a zvláště se vyvarují opovrhlivých označení nemocí nebo zdravotních institucí, jakkoli jsou tato označení mezi lidmi užívaná.

Rovněž zpravodajství o sebevraždách vyžaduje zdrženlivost. A to zvláště při zveřejňování jmen, fotografií a při líčení bližších okolností.

Při zpravodajství ze zemí, ve kterých být v opozici proti vládě může ohrožovat životy nebo zdraví lidí, je třeba vždy zvážit, že po zveřejnění jmen a fotografií mohou být dotyčné osoby místním režimem identifikovány a pronásledovány. Totéž platí při zpravodajství o uprchlících. Zveřejňování podrobností o útěku a jeho přípravách může ohrozit příbuzné a přátele v dotyčných zemích.

Všechna osobní data shromážděná za novinářsko-redakčními účely podléhají redakčnímu tajemství.

Zveřejňování informací o mladistvých upravuje zákon č. 218/2003 o soudnictví ve věcech mládeže,

kde se v paragrafu 54 odst. 2. praví:

"Publikování informací o průběhu hlavního líčení nebo veřejného zasedání, které by vedly ke ztotožnění mladistvého ve veřejných sdělovacích prostředcích nebo jiným způsobem je zakázáno. Stejně tak je zakázáno publikování každého textu nebo každého vyobrazení týkajícího se totožnosti mladistvého."

Zákon (§ 53) pamatuje na zachování obdobných principů i pro stádium předcházející řízení před soudem.

DB a DM usilují o střízlivý tón, prostý laciné senzacechtivosti. Proto se vyvarujeme nepřiměřeného vykreslování násilí a brutality. Zvláště bereme ohled na ochranu mládeže.

Nepřiměřeně senzacechtivé je líčení tehdy, je-li člověk ve zpravodajství degradován do role pouhého objektu. To se může stát především v situaci, je-li o umírajícím nebo trpícím člověku referováno způsobem, který přesahuje veřejný zájem a informační potřeby čtenářů.

Při zpravodajství o neštěstích a katastrofách je nutno respektovat utrpení obětí a city rodinných příslušníků. V zásadě nelze připustit, aby se lidé, postižení neštěstím, stali v důsledku zpravodajství obětmi podruhé.

Dohoda s úřady o zpravodajském embargu je možná jen tehdy, může-li být v jejím důsledku zachráněn život nebo zdraví obětí a dalších zúčastněných. Zveřejňování memoárů pachatelů trestných činů se příčí publicistickým zásadám, pokud autor své zločiny následně ospravedlňuje nebo relativizuje, zlehčuje osud svých obětí a při podrobném líčení zločinu vychází vstříc senzacechtivosti.

Užívání drog DB a DM zásadně nebagatelizují.

DB a DM ctí zásadu, že nikdo nesmí být diskriminován kvůli příslušnosti k určité skupině, rase či národnosti, pohlaví, náboženství, etniku nebo sociální skupině.

Proto se při zpravodajství o vyšetřování trestných činů a probíhajících soudních řízeních vyvarujeme předsudků a zdržujeme se jednostranných soudů. Nerozdmýcháváme předsudky vůči menšinám.

Před zahájením řízení a v jeho průběhu se vystříháme titulků a líčení, předjímajících výsledek Podezřelého neprezentujeme jako pachatele.

Zpravodajství o vyšetřování trestných činů a o soudním řízení slouží pečlivé informaci veřejnosti. o trestných činech Až do vynesení rozsudku platí presumpce nevin, a to i v případě doznání. Jakkoli je otázka pachatele pro veřejnost zjevná, nesmí být podezřelý znázorňován jako

vinný. Předpojatá líčení a tvrzení, předjímající výsledek, porušují ústavní ochranu lidských práv, která platí neomezeně i v případě pachatelů trestných činů.

Cíl zpravodajství nesmí spočívat v dodatečném společenském trestání odsouzených na „mediálním pranýří“. Proto je třeba při zpravodajství vždy zřetelně rozlišovat mezi podezřením a prokázanou vinou.

Pokud DB a DM referovaly jmenovitě o odsouzení známé osoby, které ještě nenabylo právní moci, mají referovat i o jejím eventuálním odvolání, zmírnění žaloby, případně o zastavení stíhání.

Při zpravodajství o tématech z oboru medicíny musí DB a DM v zájmu své věrohodnosti zachovat smysl pro míru. Proto se vyvarujeme nepřiměřeně senzačního líčení, které by mohlo u čtenářů vzbuzovat zbytečné obavy nebo falešné naděje.

Výsledky výzkumu, který se nachází v raném stádiu, neprezentujeme jako ukončené nebo téměř ukončené. Informace o údajných úspěších či neúspěších lékařského a farmaceutického výzkumu v boji s nemocemi je zapotřebí obzvláště pečlivě a odpovědně zkoumat.

V obsahu a formě je třeba se vyvarovat všeho, co by v nemocných a jejich rodinných příslušnících mohlo vzbudit neoprávněné a skutečnému stavu bádání neodpovídající naděje na rychlé uzdravení. Na druhou stranu ale kritické nebo dokonce jednostranné zpravodajství o kontroverzních názorech nesmí nemocné znejistit a zpochybňovat možný úspěch terapeutických opatření.

DB a DM kladou zvláštní důraz na regionální perspektivu a pěstují za tímto účelem soustavný dialog se svou čtenářskou obcí.

Prostřednictvím svých dopisů se naši čtenáři účastní tvorby veřejného mínění. Při jejich otiskování je tedy nutno pečlivě dodržovat publicistické zásady. Především musí redakce zvážit, zda je dopis svým obsahem a formou vhodný k publikaci. Zejména u kritických podnětů je nutno vždy vyloučit pokus o manipulaci. Právní nárok na otištění dopisů čtenářů neexistuje.

Dopisy jsou obvykle zveřejňovány se jménem autora. Jen ve výjimečných, věcně oprávněných případech, pokud redakce zná identitu autora a je schopna anonymní zveřejnění zdůvodnit, lze od této zásady ustoupit. Plné adresy čtenářů se nezveřejňují. Pokud existují pochybnosti o identitě odesílatele, je lepší se otištění vzdát. Fingované dopisy čtenářů se neslučují s posláním DB a DM.

Krácení je možné, pokud příslušná rubrika dopisů čtenářů obsahuje sdělení, že si redakce na to vyhrazuje právo. Pokud si odesílatel krácení výslovně zakáže, musí to redakce respektovat i když si právo na krácení v rubrice vyhradila. Může však od zveřejnění dopisu ustoupit.

Všechny dopisy čtenářů podléhají redakčnímu tajemství a v žádném případě nesmějí být poskytovány dalším osobám.

Zprávy a informace, určené ke zveřejnění slovem nebo obrazem, je třeba pečlivě zkoumat co do jejich pravdivého obsahu. Jejich smysl nesmí být překroucen nebo zfalšován zpracováním, titulkem ani popiskou pod fotografií.

Zřetelně odlišujeme názory od zpravodajství. Osobní mínění autorů reflektují komentáře, sloupky a fejetony, které jsou nedílnou součástí svobody tisku. Jakékoli osobní výpady, zesměšňování, mentorování, paušální útoky, diskriminace nebo nálepkování jsou zneužitím této svobody. Hodnotové soudy musejí být podloženy důkladnou a srozumitelnou argumentací, protože slouží čtenáři k tvorbě jeho vlastního stanoviska.

Pokud by ilustrace, zvláště pak fotografie, mohla být při zběžném čtení pochopena jako dokument, je zapotřebí čtenáře upozornit, že se jedná o ilustraci.

Na vyžádání předkládáme rozhovory k autorizaci. Při anonci rozhovoru a při jeho shrnutí je třeba si vždy uvědomovat, že je protagonista rozhovoru zákonně chráněn proti zavádějícím sdělením, která by poškozovala jeho oprávněné zájmy.

Při zveřejnění výsledků výzkumů veřejného mínění je zapotřebí publikovat, kolik lidí se jej zúčastnilo, kdy se výzkum konal, kdo ho zadal a jak zněla otázka.

Postupujeme pečlivě i při předběžném zpravodajství o nadcházejících akcích. Sílíme-li předběžné zprávy od tiskových orgánů, udáváme pramen. Krácení nebo přídavky nesmějí zavádět k nesprávným závěrům, poškozujícím oprávněné zájmy třetích osob.

Embarga dodržujeme, pokud byla předem dojednána a mají věcný důvod. Například jedná-li se o ještě nepronosený proslov či nezveřejněnou obchodní zprávu firmy.

Otištění nepotvrzené zprávy nebo podezření je nutno pečlivě zvážit, publikovat je pouze pokud se dotýkají veřejného zájmu a v každém případě je jako nepotvrzené jasně označit.

Spolupracovníci DB a DM odpovídají za materiály, které zveřejní.

Zveřejnění nepravdivé nebo nepřesné zprávy je nutno okamžitě opravit. Pro čtenáře musí být rozpoznatelné, že minulá zpráva byla zcela nebo zčásti nesprávná. Proto je nutno vztáhnout opravu a zveřejnění korektního obsahu k této předchozí zprávě.

Údaje a materiály, informace a fotografie získáváme profesionálně korektním způsobem. Uvědomujeme si, že jakákoli nepoctivost z naší strany by snížila důvěru veřejnosti v DB a DM.

Rešerše je nezbytným instrumentem novinářské práce. Zásadně platí, že novinář při ní neskrývá svou profesní totožnost a neuvádí o sobě žádné nepravdivé údaje.

Skrytá rešerše je oprávněná jen ve výjimečných případech, kdy takto získané informace splňují kritérium zvláštního veřejného zájmu a zůstaly by jinak nepřístupné. Před jejich publikací je nutno zvážit právní důsledky. V textu je třeba skrytou metodu otevřeně přiznat a ospravedlnit.

Na hraně skryté metody balancuje specifický žánr reportáže v utajení, jejímž smyslem je zprostředkovat čtenáři perspektivu zvnitřku. I zde je vždy nutno pečlivě zvážit možné právní důsledky.

Obzvláštní zdrženlivost je na místě při rešerších, týkajících se osob, které nedokáží dohlédnout důsledky svých výpovědí. To platí hlavně o lidech s omezenou svéprávností, o dětech a mladistvých, a o lidech v nouzi. Jejich situaci nezneužíváme k obstarávání informací a obrazového materiálu.

Při neštěstích a katastrofách dbáme na to, že záchranná opatření mají přednost před nárokem veřejnosti na informovanost.

K důvěryhodné práci novináře patří jasná identifikace informačních zdrojů. Proto vždy pečlivě zvažujeme, zda přistoupíme na požadavek jejich utajení.

Pokud informant podmínil použití svých informací tím, že jako zdroj zůstane v anonymitě, snažíme se získat stejnou informaci z jiného zdroje. Slíbené utajení však respektujeme. Výjimkou je informace, týkající se trestných činů, v jejichž důsledku nastává oznamovací povinnost.

O utajovaných skutečnostech a plánech můžeme referovat, dojdeme-li po posouzení právních důsledků ke zjištění, že potřeba informovat veřejnost je důležitější než důvody, vedoucí k utajení.

Dobré jméno DB a DM a vydavatelství VLP je pro všechny spolupracovníky prvořadou hodnotou. Proto se vyvarujeme konfliktu zájmů a nezneužíváme dobrou pověst DB a DM ke svým osobním cílům.

Při souběhu publicistické činnosti a aktivit v politické nebo hospodářské sféře musejí všichni zúčastnění dbát na striktní oddělení těchto funkcí. Každý autor musí neustále zvažovat, zda jeho subjektivní závazky, plynoucí z členství v politické straně, občanských iniciativách nebo spolcích neovlivňují jeho práci. Pokud pracovní smlouva s DB a DM přímo nevyklučuje politické funkce a krátkodobé vedlejší smlouvy s politickými nebo hospodářskými organizacemi a PR-agenturami, musí dotyčný novinář o své vedlejší aktivitě informovat svého zaměstnavatele s tím, že dočasně nebude psát o tématech, při kterých by se dal střet zájmů předpokládat.

Odpovědnost DB a DM vůči veřejnosti vyžaduje, aby redakční publikace nebyly ovlivňovány soukromými nebo obchodními zájmy třetích osob ani osobními a ekonomickými zájmy spolupracovníků. Proto je nutno dbát na jasné oddělení redakčního a reklamního textu.

Placené inzertní publikace se řídí komerčními zásadami, za které redakce nemůže nést odpovědnost. Proto je třeba vždy zajistit, aby čtenář reklamu v novinách jasně rozpoznal.

Redakční publikace, upozorňující na firmy, jejich výrobky, služby nebo akce nesmějí překročit hranici mezi nestrannou informací a skrytou reklamou. Takové překročení lze předpokládat, pokud text jde nad rámec odůvodněného veřejného zájmu nebo informačních potřeb čtenářů.

Při práci s PR materiály je nutno mít vždy na paměti, že je v sázce věrohodnost DB a DM jako nezávislého zdroje informací. Proto je na místě obzvláštní pečlivost.

Přijímání a poskytování výhod jakéhokoli druhu, které by mohly ochromit svobodu rozhodování vydavatelství a redakce, nejsou slučitelné s dobrou pověstí a nezávislostí DB a DM. Kdo se nechá podplatit, aby šířil nebo potlačil zprávu, jedná nečestně a proti etice svého povolání.

Nebezpečí omezení svobody rozhodování vydavatelství a redakce a nezávislého mínění žurnalistů vzniká tehdy, když redaktoři a redakční spolupracovníci přijmou pozvání a dary, jejichž hodnota převyšuje cenu obvyklou v běžném společenském a pracovním styku. Je nutno se tudíž vyvarovat už i zdání, že by svoboda rozhodování redakce a vydavatelství mohla být přijímáním pozvání a darů poškozena.

Dary se rozumí materiální i nemateriální výhody všeho druhu. Přijímání běžných reklamních artiklů k denní potřebě nebo jiných běžných předmětů k tradičním příležitostem lze akceptovat. V žádném případě však nesmějí být přijímáním nebo rozdávaním dárků, slev a pozvání nijak ovlivněny nebo dokonce znemožněny řešerše nebo zpravodajství. Vydavatelství a novináři musejí trvat na tom, že informace jsou poskytovány bez ohledu na dárky nebo pozvánky.

Se sponzorováním cest ze strany institucí a organizací musí souhlasit šéfredaktor a v člancích je třeba na tuto skutečnost upozornit.

Svým podpisem stvrzuji, že jsem byl s Kodexem Deníků Bohemia a Deníků Moravia seznámen a budu jej respektovat.

Dne : .....

zaměstnanec

podpis

Syndikát novinářů - Etický kodex novináře

Deklarace ministrů států zúčastněných na 4. Evropské konferenci o politice hromadných sdělovacích prostředků konané v Praze v prosinci 1994 uznala v bodě 11 c, že "novináři mají právo přijímat své vlastní samoregulační normy např. ve formě etického kodexu."

V rezoluci č. 2 této konference se říká, že kodexy chování mají být "dobrovolně přijaty a dobrovolně uplatňovány" a že "výkon novinářského povolání je založen zejména na základním právu na svobodu projevu, zaručenou článkem č. 10 Evropské konvence o lidských právech."

Kodexy chování novinářů, které byly přijaty v řadě evropských demokratických zemí se snaží různým způsobem sladit práva a svobody novinářů s právy a svobodami občanů tak, aby se nedostávaly do konfliktu a stanovit odpovědnost novinářů za jejich činnost.

Syndikát novinářů České republiky na základě studia mezinárodních i národních dokumentů vypracoval **Etický kodex novináře**, který je závazný pro jeho členy a k jehož dobrovolnému dodržování vyzval všechny české a moravské novináře bez ohledu na jejich členství v syndikátu.

1. Právo občanů na včasné, pravdivé a nezkreslené informace

Občané demokratického státu bez rozdílu svého společenského postavení mají nezadatelné právo na informace, jak jim je zajišťuje čl. 17 Listiny práv a svobod, jež je součástí Ústavy České republiky. Novináři toto občanské právo realizují svou činností. Nezbytně proto přejímají plnou odpovědnost za to, že informace, které předávají veřejnosti, jsou včasné, úplné, pravdivé a nezkreslené. Občan má právo na objektivní obraz skutečnosti. Novinář je proto povinen:

- a. zveřejňovat jen informace, jejichž původ je znám, nebo v opačném případě je doprovodit nezbytnými výhradami,
- b. respektovat pravdu bez ohledu na důsledky, které to pro něj může mít, vyhledávat informace, které slouží všeobecnému zájmu i přes překážky,
- c. dbát na rozlišování faktů od osobních názorů,
- d. hájit svobodu tisku i svobodu jiných medií,
- e. neodchylovat se věcně od pravdy ani v komentáři z důvodu zaujatosti,
- f. nepřipustit, aby domněnka byla vydávána za ověřený fakt a zprávy byly deformovány zamlčením důležitých dat,
- g. odmítat jakýkoli nátlak na zveřejnění nepravdivé, nebo jen částečně pravdivé informace,
- h. odmítat jakékoli zásahy státních orgánů, jež by mohly ovlivnit pravdivost sdělení,
- i. přijímat pouze úkoly srovnatelné s jeho profesionální důstojností,
- j. nepoužívat nepoctivé prostředky k získání informace, fotografie nebo dokumentu nebo využívat k tomu dobré víry kohokoliv.

Nepoctivost prostředků je při tom třeba posuzovat v souvislosti s veřejným zájmem na publikování příslušné informace.

2. Požadavky na vysokou profesionalitu v žurnalistice

Povahou novinářské profese je odpovědnost k veřejnosti. Proto je základním předpokladem pro tuto činnost vysoká profesionalita. Z tohoto hlediska je novinář povinen:

- a. nést osobní odpovědnost za všechny své uveřejněné materiály,
- b. vyloučit všechny činnosti, které by jej mohly kompromitovat nebo vést ke konfliktu zájmů,
- c. nepřijímat žádné hodnotné dary nebo výhody, které by měly souvislost s jeho novinářskou činností, zvláště pak z důvodů zveřejnění nebo zatajení nějaké informace,
- d. nezneužívat povolání novináře k činnosti reklamního pracovníka a nepřijímat žádnou odměnu přímou nebo nepřímou od zájemců o reklamu, odmítnout podílet se na publikování skryté reklamy,
- e. nepodepisovat svým jménem obchodní ani finanční reklamy,
- f. nepřijímat peníze ve veřejné službě nebo v soukromém podniku tam, kde jeho postavení novináře a jeho vliv by mohly být zneužity,
- g. nezneužívat výsad, plynoucích z povolání novináře, k prezentování svých osobních postojů,
- h. nezneužívat možných výhod, plynoucích z členství v Syndikátu novinářů, k uspokojování soukromých potřeb.

3. Důvěryhodnost, slušnost a serióznost zvyšují autoritu medií

Z tohoto hlediska je novinář povinen řídit se těmito požadavky:

- a. nic neomlouvá nepřesnost nebo neprověření informace, každá uveřejněná informace, která se ukáže jako nepřesná, musí být neprodleně opravena,
- b. jestliže si zdroj informací přeje zůstat utajen, novinář je povinen zachovávat profesionální tajemství, i kdyby mu z toho měly vzniknout potíže,
- c. respektovat soukromí osob, zejména dětí a osob, které nejsou schopny pochopit následky svých výpovědí,
- d. dodržovat přísně zásadu presumpce neviny a neidentifikovat příbuzné obětí nebo delikventů bez jejich jasného svolení,
- e. považovat pomluvu, neprokázané obvinění, překroucení dokumentů, faktů a lži za nejzávažnější profesionální chyby,
- f. kromě nesporných důvodů veřejného zájmu nesmí novinář svou činností dostat dotčené osoby do nesnází nebo osobní tísně,
- g. novinář nesmí využívat ve svůj prospěch informace získané při výkonu svého povolání dříve, než budou tyto informace zveřejněny,

- h. nesmí vytvářet ani ztvárňovat námět, který by podněcoval diskriminaci rasy, barvy pleti, náboženství, pohlaví nebo sexuální orientace,
- i. při reprodukci jakéhokoli textu musí být uveden jeho autor formou adekvátní k rozsahu přetištěného materiálu,
- j. plagiát se zásadně zakazuje.

Etický kodex novináře přijala jako otevřený dokument valná hromada Syndikátu novinářů ČR dne 18. 6. 1998 a na návrh Komise pro etiku při Syndikátu novinářů jej aktualizovala správní rada dne 25. 11. 1999.

Dotazník vedoucím redakcí k bakalářské práci „Vznik a proměny etických kodexů vybraných celostátních deníků v České republice po roce 1989“

Následující dotazník si klade za cíl získat odpovědi na soubor otázek týkajících se vzniku etického kodexu ve Vaší redakci, jeho dalším vývoji, aktualizaci a případných přestoupení kodexu, které jste v redakci Vy nebo Vaši předchůdci zaznamenali.

Tyto otázky byly rozeslány také všem dalším vedoucím pracovníků v redakcích českých deníků s cílem sestavit kompletní přehled o vzniku a vývoji kodexů v redakcích z pohledu těch, kteří hlídají naplňování zásad v nich sepsaných.

Za odpovědi na otázky Vám předem děkuji. Odpovědi na tyto otázky jsou pro práci velmi důležité a stanou se poté její součástí.

Autorka Vendula Křížová

- 1) Kdy se redakce deníku začala zabývat otázkou samoregulace a kdy přistoupila k vytvoření redakčního etického kodexu?
  - a. Pokud redakce kodex nemá ani neměla, proč?
- 2) Kdy redakční etický kodex začal být oficiálně uplatňován? Proč zrovna v této době?
- 3) Z jakých konkrétních důvodů se vedení redakce rozhodlo etický kodex napsat, schválit a uvést v platnost?
- 4) Kdo všechno se kodexem musí řídit? Jen redakce zpravodajství nebo i magazínů, příloh, atd.
- 5) Schválil etický kodex vydavatel?
- 6) Kde se autoři kodexu při jeho sestavování inspirovali?
- 7) Pokud pracovali i se zahraničními kodexy, s jakými konkrétně?
- 8) Jaké zásady si stanovili jako hlavní, tedy ty, které v kodexu rozhodně musí být? Proč vybrali zrovna tyto zásady?
- 9) Pracovalo se nebo se pracuje i po vzniku kodexu na jeho aktualizacích či novelizacích?
  - a. Pokud ano, v jaké formě se redaktorům informace o změně dostala/dostává?
  - b. Pokud ne, proč tomu tak je?
- 10) S jakými vážnými přestupky proti kodexu jste se jako vedoucí pracovníci setkali? Můžete prosím uvést konkrétní příklady?

- 11) Jak jste se s těmito přestupky vypořádali? Jaký byl konkrétní dopad na redaktora, který se provinil? Jak se s prohřeškem vypořádala redakce vůči svým čtenářům?
- 12) Jaké další kroky jste v redakci učinili, aby se to již neopakovalo?
- 13) Můžete uvést, jak často se ve Vaší redakci problematika popsána v kodexu diskutuje? Tedy jak často se redaktoři setkávají s problémy v kodexu popsanými? Stačí odhad.
- 14) Může běžný čtenář získat kodex? (Na požádání, na internetu?)

Ještě jednou velice děkuji za odpovědi.

Robert ČÁSENSKÝ – šéfredaktor **MF Dnes**, přepis audio nahrávky rozhovoru (05/2006)

1. Otázkou samoregulace se redakce Mladé fronty Dnes zabývá rozhodně minimálně od té doby, kdy zde pracuji, tedy od ledna 2001. Jsem si ale jistý, že taková diskuze zde probíhala již dávno předtím a bylo by zvláštní, kdyby ne. Určitá samoregulace v novinách, pokud jsou rozumné, funguje určitě i všude jinde. Po čase, myslím, že to bylo v roce 2002 nebo 2003, jsme došli k názoru, že by nebylo špatné mít kodex i v písemné podobě. Především proto, aby ho noví lidé, který k nám tehdy přicházeli a přicházejí, dostávali. Stejně jako dostávali příručku, která obsahovala informace jako: co je Mladá fronta Dnes, pro koho píšeme a jak. Součástí této příručky se právě stal i ten etický kodex.
2. Viz výše. Oficiálně začal platit v tom roce 2002 nebo 2003.
3. Žádný speciální vnější důvod jsme k tomu neměli. Nestalo se že by někdo něco nějakým flagrantním způsobem porušil a my jsme na to reagovali vznikem písemného kodexu. Chtěli jsme jednoduše vytvořit příručku pro naše začínající kolegy, a usoudili jsme, že by stálo za to kodex, který v redakci předtím existoval v nepsané podobě a každý o něm věděl, mít i v písemné podobě. Aby to bylo jasnější.
4. Kodexem se musí řídit úplně každý zaměstnanec redakce Mladé fronty Dnes – což jsou lidé ve zpravodajství, lidé v přílohách, fotografové, grafici. Samozřejmě ne pro každého platí všechny části, nicméně některé jsou závazné úplně pro všechny.
5. Vydavatel by asi kodex schválit mohl, ale nemělo by to valného smyslu. Zbylá část vydavatelství (vše kromě redakce) jsou lidé, kteří nemají co do činění s novinami, ale věnují se prodeji inzerce, distribuci... Ale tím, že náš vydavatel kodex minimálně četl, tím jsem si jist.

Jak je v MFD odděleno zpravodajství a prodej inzerce? Úplně. Nikde jinde to není tak striktně zařízeno, jako v Mafře. V tom kodexu to ovšem pravda není. Ten je ale redakční, to znamená, že nemá co do činní se zbytkem vydavatelství. Toto nicméně funguje úplně striktně. Z posledních pět let se mi nestalo ani jednou, že bychom byli pod jakýmkoliv tlakem kvůli inzerci a

to ani v takových případech, kdy třeba po našich člancích o střelbě Gabriela Berdára, nám Berdár stáhl inzerci za třicet milionů. Vydavatelství to vzalo na vědomí, bez velké radosti samozřejmě, ale říkali „co můžeme dělat“.

6. Návrh kodexu napsal tehdejší zástupce šéfredaktora Petr Šimůnek. My jako jeho kolegové, jsme ho procházeli a připomínkovali. Při tvorbě jsme používali dva zahraniční kodexy – kodex BBC a kodex britských Times. S českými kodexy jsme se nesetkali, vlastně ani nevím, které redakce ho mají a které ne. Kodex Syndikátu novinářů jsem také nikdy neviděl, protože stejně jako drtivá většina členů naší redakce nejsem jeho členem.
7. Viz výše.
8. Některé otázky jsou zjevné, to jsou ty zásady, které platí ve všech redakcích stejně a jsou ve všech kodexech, ve všech slušných novinách na světě. Mám na mysli zásady, že naši redaktoři nepřijímají dary a tak dále, nebo že nad určitou výší jsou povinni je ohlásit, to je myslím zjevné. To že jsou objektivní a nikomu nestraní, to je také myslím zjevné... Pro nás je v kodexu jedna věc docela důležitá to ta, že naši redaktoři mají povinnost uvnitř redakce na požádání dát na vědomí (*odhalit – pozn. autorky*) zdroj své informace, respektive musí to říct buď šéfovi svého oddělení nebo šéfredaktorovi či některému z jeho zástupců. V MFD neexistuje možnost, aby vycházely informace opírající se o tajné zdroje, jejichž identitu by vedení redakce neznalo, protože nechceme být používání někým, o kom nevíme, kdo to je. Ostatní témata jsou běžná a stejná ve všech novinách, objektivita, nebo to že noviny ani novináři by neměli podléhat různým tlakům a to tam myslím je ošetřené docela dobře. Pro mě nepochybně je nejdůležitějším tématem či zásadou oznámit zdroj informace. Protože pak jsou tam takové věci, jakože redaktoři mají slušně vystupovat, hájit dobré jméno novin a celého vydavatelství, což považuji za běžné v každém zaměstnání ve kterém pracuji.
9. Poctivě vám přiznám, že moc ne. A to proto, že jsme nenašli nic, co bychom potřebovali ještě dodatečně doošetřit a upravit.
10. Vzpomínám si na jeden, který mi přišel relativně vážný, a to byl případ našeho regionálního redaktora (v České Lípě), který zároveň kandidoval v komunálních volbách v roce 2002 a byl zvolen zastupitelem. Tento redaktor nemohl pochopit, že se práce v zastupitelstvu neslučuje s prací

redaktora v regionální příloze. Nakonec nám nezbylo než se s tím člověkem rozloučit, protože to je věc, která nejde. Nějaký závažný si už nevybavuji úplně přesně. Vím, že existoval nějaký redaktor v brně, který k nám téměř nastoupil, a o němž se zjistilo, že má nějaké podivné, téměř korupční vazby k podsvětí. Nakonec tento redaktor nenastoupil. To by býval byl velký problém. Pokud jde o kauzu Straka, tak to byla prostě chyba naše, my jsem se konec konců i za to omluvili. Tehdejší šéfredaktor Pavel Šafr napsal docela velký omluvný komentář k nám do novin. To byla úplně jednoznačně naše chyba, protože je úplně jedno jak moc pravděpodobné je, že to mohla být pravda, což je, ale my jsme to v žádném případě neměli napsat s odvoláním na nejmenované zdroje, to byla úplně jednoznačně profesní chyba. Co se týče případu pana Topolovského, tak tam to zjevně byla chyba všech novin. Není ovšem až zase tak velká, protože všechna média vycházela z výpovědi několika lidí. Nebylo to postavené na jedné výpovědi. A to že se ukázalo, že šlo o skupinovou lež, je pro toho člověka samozřejmě strašné, protože už potom nebude nikdy jako předtím, protože mu to zničí život a pověst. Na druhou stranu ale nevím, jestli se dá dost dobře v takovémto případě přijít na to, kde je pravda, když vám vyšetřovatelé, vedení Hradní stráže a další nezávisle na sobě tvrdí, že něco nějak bylo.

11. Se Strakou to dopadlo tak, že se o této otázce vedla v redakci intenzivní diskuze. Padly za to i nějaké tresty pro členy redakce, kteří měli tuto zprávu správně zachytit. Zároveň přibyla kontrolní opatření tady v redakci. To se jednoduše stát nemělo. Zajímavé je, že tato věc se dostala do novin i po konzultaci s právníkem. Probíralo se s nimi, co si můžeme dovolit a co ne. Z hlediska právního i etického. Pak jsme si dali jasné pravidlo, že v takových a podobných případech nemůže jít podobná informace do novin bez přímého vědomí šéfredaktora a zástupce příslušného oddělení. Pro redaktory jsme připravili takové speciální školení o právních i etických otázkách, které si naše noviny mohou a nemůžou dovolit. Vůči panu Strakovi a čtenářům přišla omluva.
12. Viz. výše.
13. Myslím že se to stává a to celkem často. Je to z z toho důvodu, že se zabýváme zjišťovací novinářinou. Na druhou stranu jsem si ale jistý, že si redaktori při těchto debatách vůbec neuvědomí, že se baví o něčem, co je

v kodexu. Typově když jde o případ, jako byl Michal Kraus nebo jiné podobné odhalení, tak se vždy snažíme minimálně udělat to, že někdo z nás v rámci oponentury hraje advokáta osoby, kterou text označuje za „špatnou“. Redaktor i se svým editorem se takového „advokáta“ snaží přesvědčit, že mají všechno v pořádku, všechno o tom vědí. „Advokát“, a často ho hraji já, se jim úplně záměrně snaží nabourávat jejich zdroje informací a jistotu, že získali šechy dostupné. Děláme to právě proto, abychom ke kontroverzním tématům měli objektivní a vyvážený přístup. Všechny naše redaktory se snažíme i v daleko menších případech učit tomu, aby se vždy podívali, i ve zdánlivě jasných případech, na věc očima druhého, toho kdo má být ten „syčák“. Alespoň, aby zkusili jeho sami před sebou obhajovat, protože to je docela důležité a novinám našeho typu se nesmí stát, že si předem někoho označí za syčáka a pak mu to dávají „sežrat“.

14. Na vyžádání ho jistě může každý dostat – není to nic tajného. Na druhou stranu si nejsem jist, jestli by běžnému čtenáři taková věc k něčemu byla. Myslím si, že pro něj to musí být asi taková věc, jako pro mě požární řád v paneláku. Ano, jistě ta věc je správná, že existuje, ale je to spíš jakoby pomůcka pro nás, než něco, čím bychom se chtěli někde chlubit. Konečně ani nevyhlašujeme, že kodex máme, nebo že máme mediálního ombudsmana. My tohle neděláme ani dělat nebudeme, my víme, že máme nějaká jasně daná pravidla a to nám celkem stačí. Pro nás je důležité, aby na těch novinách bylo vidět, že se chovají slušně a jaký soubor pravidel a stupně kontroly k tomu vede, to si myslím, že je spíše věc redakce, než aby to někde zveřejňovala. Na druhou stranu, když se někdo zeptá jako vy, tak mu to rádi řekneme.

Petr ŠIMŮNEK – bývalý zástupce šéfredaktora **MF Dnes**, šéfredaktor **Hospodářských novin** (10 / 2005), přepis audiozáznamu

Odpovědi na otázky za kodex MF Dnes:

1., 2. Kodex začal vznikat na konci roku 2001, platit začal v březnu 2002.

3. Asi jako každá redakce jsme chtěli mít nějaká základní pravidla, základní vodítka, jak se má člověk v redakci chovat, pokud by mu hrozil nějaký konflikt zájmů, měl nejasnost v tom, jak se má zachovat. Proto jsou taková pravidla a etický kodex důležitá a nutná.

Proč nebyl dřív? Asi to nikoho předtím nenapadlo, nikoho to netrápilo, taky ta žurnalistická profese byla po revoluci v poměrně komplikovaném, bouřlivém rozvoji, takže na to asi ani nebyl čas.

4., 5. -

6. Už si to přesně nepamatuju, ale jistý si jsem, že jsem pracoval s kodexem deníku New York Times a Financial Times, dělal jsem i anketu mezi lidmi v redakci, aby se ke kodexu vyjádřili, přišlo mi pár tipů například od Milana Krumla, který se v zahraničních kodexech docela dobře orientuje. S tím jsem pak sestavil stávající kodex. Kodex Syndikátu novinářů popravdě řečeno vůbec neznám, ani nevím, že nějaký je.

7. -

8. Které zásady? To byly spíše skupiny problémů. My jsme věděli, že chceme upravit, práci s informacemi, insider trading (redaktor pracuje s informacemi, na kterých by mohl nějak vydělat, nebo na nich má nějaký zájem, a mohl by článek zmanipulovat, aby na něm měl prospěch), vztah práce k soukromí a potenciální konflikt zájmů. Za největší problém ale považuji, když se redaktor snaží mít z informací, se kterými pracuje vlastní prospěch a manipuluje je ve svůj prospěch a v neprospěch čtenářů. To je asi to nejhorší a do té kategorie spadá v podstatě všechno.

9. –

10. Nevzpomínám si, že bychom řešili nějaké dramatické porušení kodexu. Jednou jsme řešili fakt, že jeden náš redaktor, aniž by nám to řekl, tak vstoupil do politického života na komunální úrovni. Rozloučili jsem se s ním velmi rychle, protože na to by snad člověk ani nemusel mít kodex, to mu stačí zdravý rozum, aby to nedělal.

Odpovědi na otázky za kodex Hospodářských novin:

9. Kodex budeme aktualizovat v řádu měsíců. Nebudou to žádné dramatické změny, budou to spíše jen úpravy formulací. Kodex je sice věc, která by se nemusela měnit v závislosti na vývoji v redakci, ale zpřesnění jsou nutná. Především proto, že jsme měli poměrně dost velkou obměnu lidí v redakci, tak je potřeba, aby se s ním i ti noví seznámili. Například cestování, to je jedna z věcí, které bych chtěl upravit, protože nyní v kodexu je, že pokud to má nějaký zpravodajský význam, tak na tu cestu můžeme jet. Mě se to moc nezdá, protože zpravodajský význam najdete všude. Já bych v těchto věcech byl trošku víc striktní.

10. Přestupek ne, ale určitě jsem řešil věci, které se týkají toho cestování.

11., 12. –

13. Každý den určitě ne, pokud člověk kodex zná, tak se jím má řídit, je to jako desatero přikázání. Určitě se řeší případ o případu věci, které souvisí s cestováním. A jsem si jist, že každý člověk, který má otázku cestování v redakci na starost, tak má často nutkání to nějak obejít. Protože tam jde o peníze a nějaký důvod se vždycky najde. To je citlivá věc, která se řeší poměrně dost často. Hodně se také mluví o práci s informacemi a narušování soukromí.

14. Já nevím, na internetových stránkách není. Kdyby nás o něj někdo požádal, tak my ho určitě nezapřeme, dostat ho může. Rozhodně by mohl i být někde vyvěšený, já v tom nevidím žádný problém.

Roman GALLO – bývalý šéfredaktor **Hospodářských novin**, autor kodexu HN, přepis rozhovoru (5/2005)

1. Etickými otázkami se redakce zabývala jistě už před samotným vznikem kodexu. Když já jsem do novin nastupoval, tak už tady úvaha o etickém kodexu byla, my jsme ji s mými spolupracovníky jenom finalizovali. Kodex se vyvíjel v etapách, do konečné podoby jsme kodex sepsali na konci roku 2001. Platit začal v lednu.
2. Proč zrovna v této době? My jsme chtěli redakci HN stavět hodně silně na etickém principu. Věděli jsme, že sem přijde hodně nových lidí a chtěli jsme jim ten kodex dát do ruky. Kodex přišel s obměnou redakce.
3. Viz výše.
4. Etický kodex je základ, na kterém, funguje celá redakce. Pro nás bylo velmi důležité, aby ho podepsal vydavatel a kodex nebyl jen vnitro redakčním dokumentem. Pokud by byl „jenom“ tím, tak se jím vyřeší záležitosti jako jak se má novinář chovat například při telefonování, jestli má nebo nemá brát nějaké dárky. Ve chvíli, kdy kodex podepíše i vydavatel, dostává se do popředí jedna pasáž a to ta, která odděluje redakční a obchodní zájmy. V tu chvíli musí totiž etický kodex dodržovat nejen redakce, ale i inzertní oddělení a marketing, a nemůže dojít k tomu, že by se promíchaly obchodní a redakční zájmy. Toto je pro mě nejdůležitější pasáž kodexu. Kodexem se tedy řídí celé vydavatelství.
5. Viz výše.
6. Měli jsme jich řadu. Na kodexu hodně pracoval Tomáš Klvaňa, který tu byl o něco dříve než já. Tomáš Klvaňa žil několik let ve Spojených státech amerických a přednášel tam masovou komunikaci. Měl také řadu kontaktů na americká média, která jsme při tvorbě kodexu využili a navíc jsme využili i některé další etické kodexy volně přístupné na internetu. S kodexem Syndikátu novinářů jsme nepracovali. V některých místech je až přespříliš obecný, jako americká ústava. Jsou tam dobře stanovené základní principy, ale je to málo na to, aby to fungovalo skutečně jako nástroj na dennodenní fungování v redakční práci.
7. Konkrétně si to již nepamatuji.
8. Podle mě nejzávažnější etický problém je obecně zpronevěřit se poslání novinářské práce a toho můžete docílit tisíci věcmi. Pro mě je jak jsem již

říkal důležitá zásada oddělení redakčních a obchodních zájmů. V tu chvíli by nemělo hrozit, že kvůli inzerci nebudeme moci publikovat nějaký článek a naopak budeme muset psát o věcech, které si zadá inzerent. Přesto, to že někomu redaktor vykrade článek a neodcituje ho jako zdroj, je hloupé, nepříjemné a je to porušení kodexu. Není to ovšem tak zásadní. Za mnohem zásadnější považuji, když člověk, redaktor, nedomýšlí dopady své práce a to bohužel neumí upravit ani ten kodex. Když napíše článek za peníze a zkreslí realitu, je to strašný přečin, ale mnohem zásadnější je to vědomí zkreslení reality. Pokud to udělá z hlouposti, to je druhá věc, ale plánované zkreslení reality považuji za nejhorší.

9. O aktualizaci se přemýšlelo kvůli kauze Zuntých, nakonec k ní ale nedošlo. Členové redakce pouze dostali od zástupce šéfredaktora Jana Lipolda informaci e-mailem.
10. Už se několikrát stalo, že jsme člověka kvůli porušení kodexu propustili. V poslední době jsme nic vážného neřešili. Kvůli Zdeňkovi Zuntychovi, našemu regionálnímu ekonomickému zpravodaji jsme právě uvažovali o změně kodexu. Šlo o to, že byl zároveň novinářem a činovníkem v jihočeských fotbalových klubech a organizacích. Také se vyjadřoval do regionálních deníků k tématice fotbal. Kodex nakonec zůstal nezměněn.
11. Neodpověděl.
12. Neodpověděl.
13. Nevím, zda si redaktoři uvědomovali, že zrovna hovoří o tématu, které je i v etickém kodexu. Každopádně interní kontrolní mechanismus nastavený v kodexu fungoval. Například se nestalo, že by minimálně editor článku nevěděl, kdo je nejmenovaný zdroj v článku citovaný. V redakci se tyto věci hodně probíraly. Pokud šlo o nějaké větší kauzy, chtěl jsem to vědět i já.
14. Nevím jak je to nyní. Dokud jsem v HN pracoval, kodex nebyl volně k dispozici, ale na požádání jej asi bylo možné získat.

Lída RAKUŠANOVÁ – bývalá šéfredaktorka centrální redakce **Deníků Bohemia a Deníků Moravia**, přepis písemných odpovědí (05/2006)

1. Redakce Deníků Bohemia a Moravia pracovaly na společném etickém kodexu asi dva roky. Krajští šéfredaktoři nejdříve řešili otázku, jak má kodex vlastně vypadat: zda se má jednat o stručné „desatero“, anebo o obsažnější „kuchařku“. Vzhledem k tomu, že je v regionálních denících velká fluktuace a ne vždy se lze spolehnout na fundovanost přicházejících zaměstnanců, byla zvolena druhá varianta. Z diskuse 10 šéfredaktorů a na základě částečně už existujících kodexů v jednotlivých krajích vznikl společný návrh, který byl znovu připomínkován a následně předložen představenstvu ke schválení.
2. Schválení představenstvem VLP se konalo v roce 2004. Od té doby tvoří kodex přílohu k pracovní smlouvě.
3. Bylo třeba sjednotit pravidla a mít pokud možno jasné vodítko v krizových situacích.
4. Všech 72 regionálních titulů Deníků Bohemia a Moravia.
5. Etický kodex schválilo představenstvo.
6. Inspirací byly etické kodexy ve střední Evropě a v USA a etický kodex Syndikátu novinářů.
7. Návrhy německého a rakouského svazu novinářů, doporučení amerických novinářských svazů.
8. Důraz na podporu demokratických hodnot namísto politiků a politických stran. Je to jediný prostředek k zachování nezávislosti. V regionálním tisku je to naprosto klíčové.
9. Zatím ne. Zatím na to nebyl čas.
10. Vážné přestupky jsme nezaznamenali.
11. Krajští šéfredaktoři musejí sledovat hlavně to, aby redaktoři nepředjímalí vinu obžalovaných z trestných činů a nezveřejňovali jejich plná jména. Často jsme ale byli v tomto směru na českém novinovém trhu jediní. Což mělo ten efekt, že jsme vypadali na rozdíl od ostatních novin neinformovaně.
12. –

13. O shora uvedeném faktu se diskutuje v redakci každou chvíli. Řeší se to případ od případu. V podstatě se lavíruje mezi ideálem, popsaným v kodexu, a metodami, kterými je český novinový trh víc a víc ovlivňován z bulvárních médií.
14. Na požádání je k dispozici.

Záznam nepublikovaného hovoru JUDr. Vojtěcha Cepla zaznamenaného redaktorem Aktuálně.cz, 2. února 2006

Etiketa to jsou formální pravidla chování.

Jakoby důležitější byla etiketa než etika. Etika je nauka o morálce i mravech, o standardech lidského jednání a chování. Jsou to synonymické výrazy – jazyk se v této oblasti rozpliznul a zneřádnil stejně jako ve všech společensko-politologických disciplínách.

Jazyk je nástroj, který potřebujeme, abychom se dorozumívali a o složitých a společenských otázkách je potřeba, mít přesné pojmy.

Z nejdůležitější aspekt společnosti považuji právě tato pravidla lidského jednání a chování. Behavioralismus – hlásal, že normy, standarty, pravidla a principy lidského chování jsou nejdůležitější k porozumění společenským jevům a procesům. Věřím na to k opozici k u nás převládajícímu názoru, že základem všeho je ekonomie, že základem všeho je maximalizace užitku – to je podle mě relikty marxismu – dominantní hybatel vývoje byl ...

Naše politická elita je přitom ostře protimarxistická. Menšinový, opoziční je tak tento můj názor. Nejdůležitějším pokladem každé společnosti je soubor existujících, akceptovaných většinou společnosti, standardů chování, neboli morálka, neboli etika v nejširším smyslu – a opět jsme u marastu pojmového: nejjobecnější pojem – etika . Pojem v sobě shrnující teorie morálky a mravů.

V minulosti tato tematika patřila do náboženství, které nastavovalo skoro právní pravidla, vše bylo v rukou církve. Moderní ekonomie závisí a stojí na pravidlech chování – vlastnictví – bez toho by nebylo možné tržní hospodářství – přechod k chráněnému soukromému vlastnictví.

Když už tedy věříme na to, že etika je nejdůležitější. Terminologie mainstreamu: tradičně terminologie na oxfordské univerzitě, už od pradávna. Jedině se lze dobrat nějakého cíle, když si lidé rozumějí a používají stejné termíny. Například slovo kultura. U nás pod ním rozumíme „umění“, v cizině „civilizace“.

Terminologické pole: standart chování, normativní systémy nastavují jen pravidla nikoli principy, principy v sobě nese etika v nejširším smyslu.

Normativní systém lze dělit na tři vrstvy.

První vrstva jsou pravidla lidského chování, která jsou vytvořena státem ve zvláštní formálně přísně stanovené formě – legislativní. Stát má na to monopol. Pravidla jsou státem vynutitelná a vynucovaná, stát je v moderní společnosti nejmohutnější zdroj těchto standartů. Tato vrstva dominuje takovým způsobem, že už jsme zapomněli na další dvě vrstvy.

Druhá vrstva v sobě obsahuje pravidla morální – mravy. Ta nejsou státem vynucovaná, ale jsou požadovaná společností. Společnost disponuje sankcemi ideovými – jako je opovržení, odsudky a další neformální společenské způsoby. Tato pravidla nejsou jednoznačně artikulována v textech, jsou podrobnější než právo. Pro jejich existenci není důležité, zda jsou napsané, ale jak jsou lidmi přijímána. Jde také o takzvanou morálku pravidel.

Třetí vrstva je už vůbec opomíjená. Jde o vrstvu ctnosti neboli morálku aspirací. Rozumí se tím něco, co by se mělo dělat, se považuje za žádoucí, za bohublé, za prospěšné, ale nemusí se to dělat, spíše se to podobá estetice. Pravidla v této vrstvě, která jsou považována za žádoucí společenské síle a hodnoty, společnost nevyžaduje v takové míře jako pravidla morální.

Stav je takový, že se u nás vytvořil jakýsi negativní postoj k těm druhé a třetí vrstvě, vytvořil se určitý antimoralistní étos. Kdo si to dovoluje říkat, co dobré a co špatné? Co je to za kýčovitě moralizování? Pane redaktore... vždyť co je na tom špatného, že jsem za peníze svého sponzora jel na dovolenou na panenské ostrovy, on mi půjčil svoje auto a ještě mi zaplatil prostitutky...? Častá výmluva zní – vždyť to není v rozporu se zákonem, tak co je na tom špatného?

Politici, když se dostanou do problémů? Pokud neporuší právo, pokud jedná v souladu s právním řádem, nelze nic vytýkat. Ty tři vrstvy by měly být v harmonii a úzce souviset a navzájem se podpírat. Představa, že by se všechna pravidla měla vynucovat zákony je utopie. Z toho pak vzniká právní smršť, kdy ani právní specialisté či odborníci nejsou schopni znát pravidla ve svém oboru.

Soustředěna odborná badatelská pozornost by se měla zaměřit na způsob šíření těch pravidel, jak se je lidé učí, v procesu socializace od dětství, a které jsou to ty cesty, kanály, kterými se dostávají do jejich vědomí, jak se získá to, aby se tam upevnily, aby s nimi lidé dobrovolně vnitřně souhlasili a osvojili si je, aby si je lidé změnili v návyky. Důležité je, že ta nejpřísnější pravidla, ta základní obecná generální pravidla, byla v souladu se základními morálními principy a skrze ty principy, na takové úrovni jako je desatero (dodržovat smlouvy, neubližovat sousedům, neobohacovat se, nemá se lhát, krást...), pokud jsou i vnitřně akceptované, se lidé chovají dle zákonů, aniž by jediný četli.

V dnešní specializované společnosti, kdy každý je velmi úzce ve své práci specializovaný, mají lidé pocit, že jejich zaměstnání nutně potřebuje i specializované etické kodexy. Mají pocit, že by měli mít podrobnější soubor pravidel – to má souvislost i s jemnomravem – etiketou. To je doplněk k těm vlastním mravům – může být člověk, který skvěle ovládá pravidla etikety, ale z hlediska etiky se dopouští málem kriminálních činů.

Bez ohledu na pravidla mravní i v rozporu s nimi – v totalitních režimech dochází k rozchodu. Je jasná věc, že naše společnost je ve stadiu, kdy je zapotřebí věnovat soustředěnou pozornost etice, je to řekněme nejdůležitější, protože je to zanedbaná, zapomenutá a záměrně odstrkovaná oblast. Měli bychom se zabývat způsoby, jak šířit a upevňovat tato pravidla. Jediná možnost je moralizování, kázání o morálce, které se u nás považuje za nevhodné a neslušné. Cítí to učitelé. Mluví se o výchově v rodině, spolužáci, církve, škola, mládežnické organizace, sektor občanské společnosti, média, soudní rozhodnutí (toto je dobře, toto je špatně...) pohádky, literatura, umění - a jejich význam na vytváření základních hodnot.

Morální kapitál, sociální kapitál – hlavní masa pravidel musí být dodržována dobrovolně – je naprostá utopie, aby bylo možné všechna pravidla vymáhat. Společnost, kde funguje etické jednání, má minimální transakční náklady. Znalci ohodnocující diamanty nepodvádějí, protože vědí, že se to v konečném důsledku nevyplatí. Ve společnosti, které jsou založeny na plácnutí si rukou, funguje silná důvěra. Jediná sankce, která hrozí je ostrakizace, vyloučení ze společnosti. Pokud existuje společnost, ve které se nekrade, tak se ušetří na zámkách a bezpečnostních zařízeních. Na druhé straně je extrém opačný: lidé sedí ve svých bunkrech a míří na

sebe laserovými zbraněmi. Protože si nedůvěřují. Etika není nic vznešeného a luxusního - je to velký ekonomický kapitál. Pro tuto tak ekonomicky založenou společnost.

Výchova k těm pravidlům musí mít i ten rozměr, že se lidem posléze hnuší ta pravidla porušovat. Například pro mohamedány je utrpení jíst vepře, mají z toho psychické problémy. Jsou lidé, kterým se hnuší lhát, krást...

Mnoho lidí ani etická pravidla nezná, neví je. Druhý rozměr je, že je zná, ale porušuje. Trestný čin se odehraje především v mysli toho člověka: poruší pravidlo, o kterém ví, že ho nemá porušovat.

Vzory chování jsou politici, celebrity. Ty uvádí vzor, paradigmata chování, modely, jak se člověk má hledat. Je to jeden z velmi důležitých způsobů šíření pravidel. Není pravda, že ten zápach v politice byl vždy, že tam patří – překročí-li porušování pravidel etiky určitou míru, stane li se to základním nástrojem politických procesů, tak se celá ta společnost oslabuje, protože ta parlamentní činnost, která spočívá v rozvažování – deliberativní činnost – je důležitější než ten mocenský boj, který začíná dominovat v politickém i společenském životě... Z debat se vytrácí věcný obsah, o problémech, které ta společnost má se nemluví. To, aby se debata dobrala pravdy, aby se hledalo a našlo optimální řešení problému, je zastřeno tím, že pan Zaorálek navrhne zavést etický kodex jednání parlamentu a chování mimo parlament a reakce na to je: Co má pan Zaorálek navrhopvat etický kodex, když létá vrtulníkem do Ostravy. To je přesná ukázka toho, jak se ten obsah debaty vytrácí a jak se ta debata hroutí.

Profesní etika: novináři, advokáti... je dobře, že jsou profesní etické kodexy, generální, obecné právo nemůže jít do detailů jednotlivých profesí. Tam existují klasické profesní defekty. Instalatéři kradou trubky, advokáti se snaží vytáhnout ze soudce informace, lékaři prodávají léky jen od jedné firmy. Novináři vytahují některá témata, některá potlačují. Jedině ty samotné profese dokáží postihnout své problémy.

V současném světě funguje internacionalizace pravidel chování – jak se lidé stěhují pohybují po světě, nesou si ta svá pravidla s sebou.

Platí přitom pravidlo místa: tam kam přijdeš, tam se musíš naučit pravidla dodržovat. Tyhle konflikty se nevyřeší ani v EU, dokud se nevyřeší společný právní řád, ale hlavně etický řád a hlavně jeden jazyk – který je tím tahounem předávání pravidel.